

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

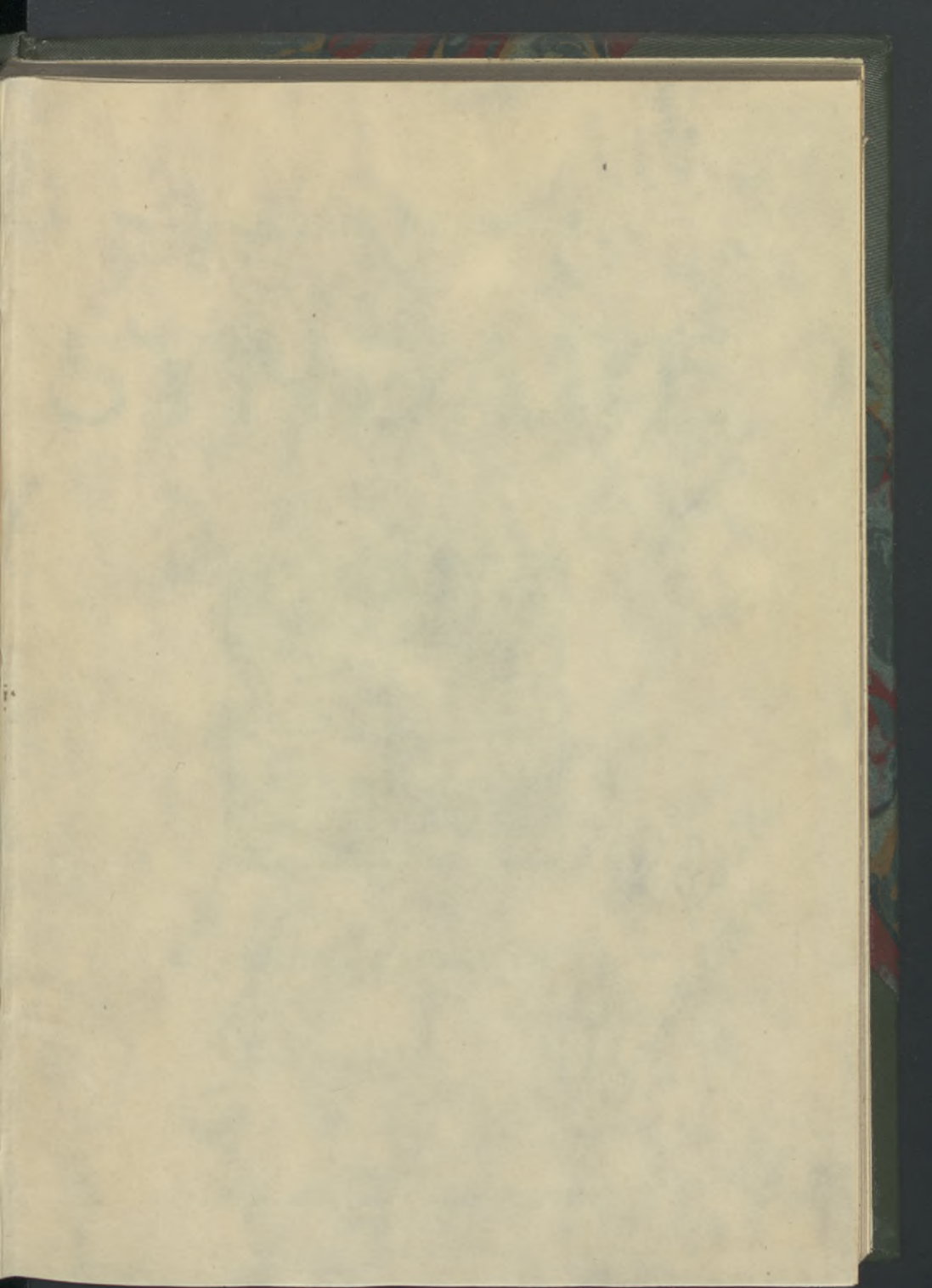

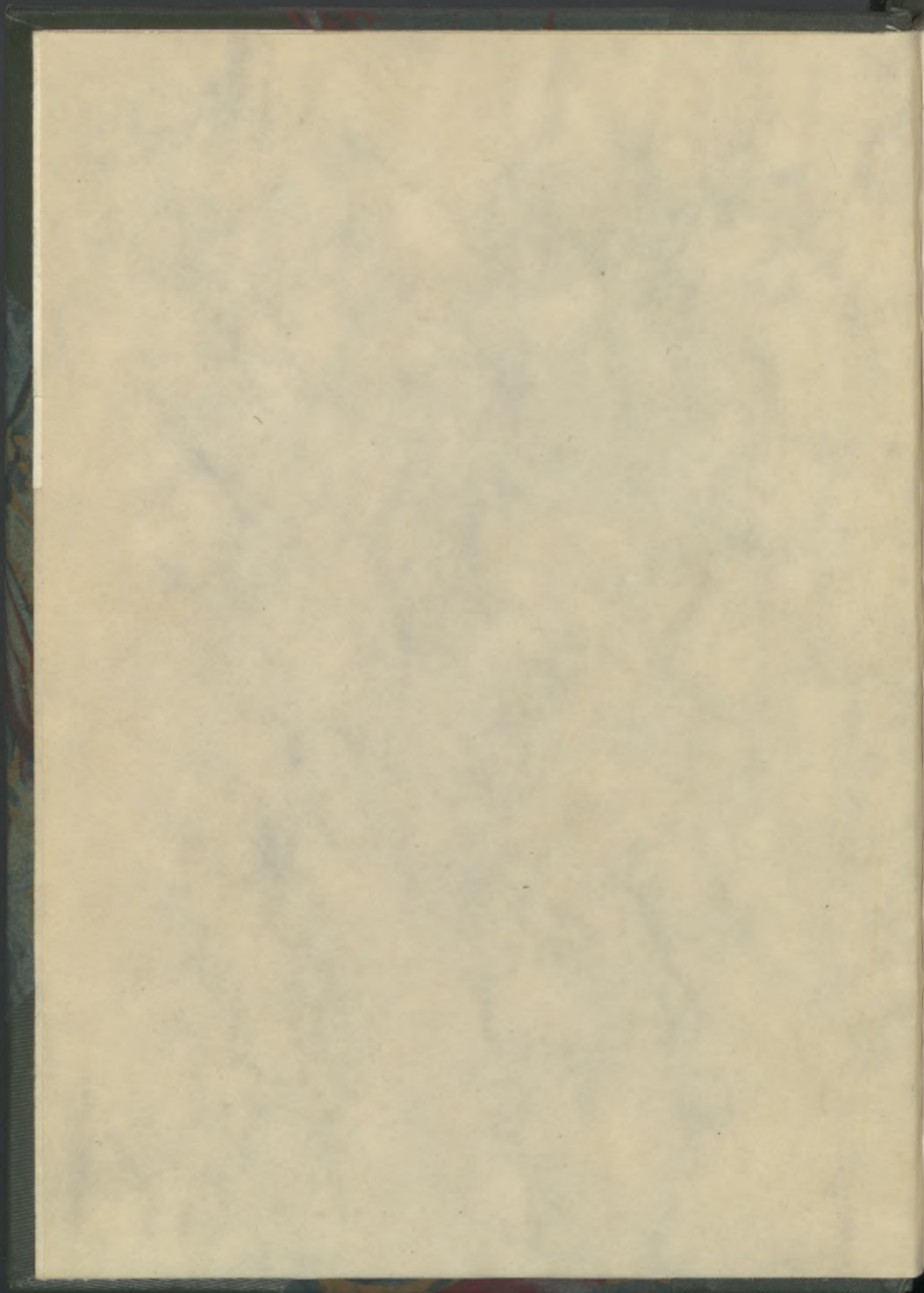

Allmänna Sektionen

Litt.

Sv.

*Lit.
So.*

FREDRIK PERSSON

SYNDARE

ANDRA UPPLAGAN

*Hjalmar Harald
Den 2. Mars 1929.*

MALMÖ
AKTIEBOLAGET FRAMTIDENS BOKFÖRLAG
MDCCCCXV

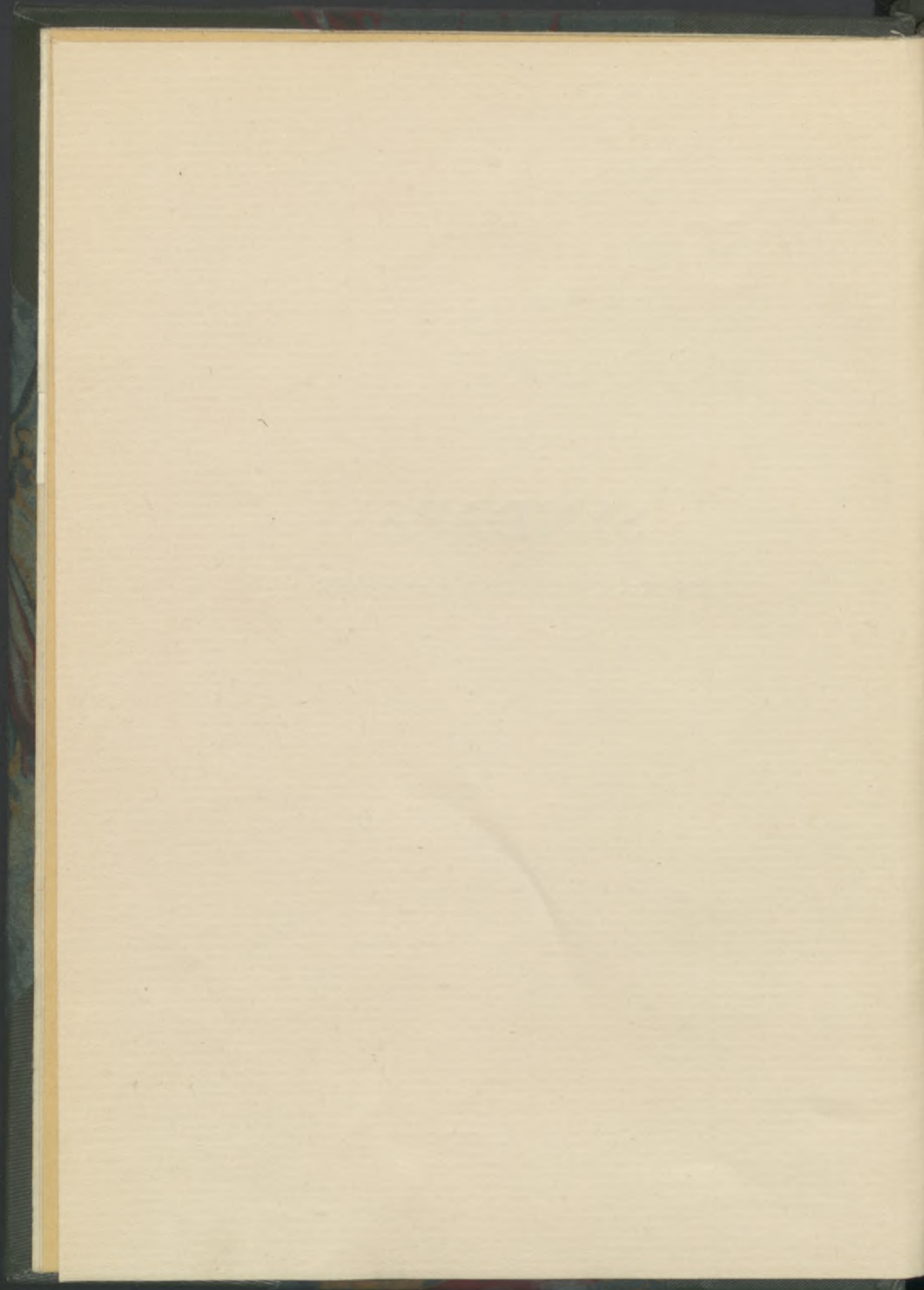

718/65.45

SYNDARE

EN BOK OM BUNDNA MÄNNISKOR

FREDRIK PERSSON

SYNDARE

EN BOK OM BUNDNA MÄNNISKOR

MALMÖ
A.-B. FRAMTIDENS BOKFÖRLAG

MALMÖ 1915
TRYCKERIAKTIEBOLAGET FRAMTIDEN

EN ensam man sitter fjärran från sin barndoms bygd och drömmer.

Han kan ej kallas ung längre, ej heller gammal. Hans hår är ej grått och hans blick har ej slocknat, hans kraft och hans tro leva, och lika stark som fordom är hans åstundan att hjälpa och att gissla. Men ungdomens heta övertygelse om gudsrikets snara ankomst är honom fjärran nu. Livet är ej dröm längre. Han har sett mycket och lärt något och han känner och vet att det han ansåg vara dröm är en fruktansvärd verklighet, att intet fås utan kamp och att styrkan som oftast har övertaget. Och ännu starkare än någonsin förr känner han behovet att slå, att gissla, att peka på all denna konventionella tillvaros skröplighet, på dess fruktansvärda försumpning, dess grymhet och egoism. Men han förmår så litet. Kanske därför att han är och vill vara ensam.

Han sitter långt från sin barndoms fagra bygd nere vid ett blått sund och låter tanken dröja vid det som

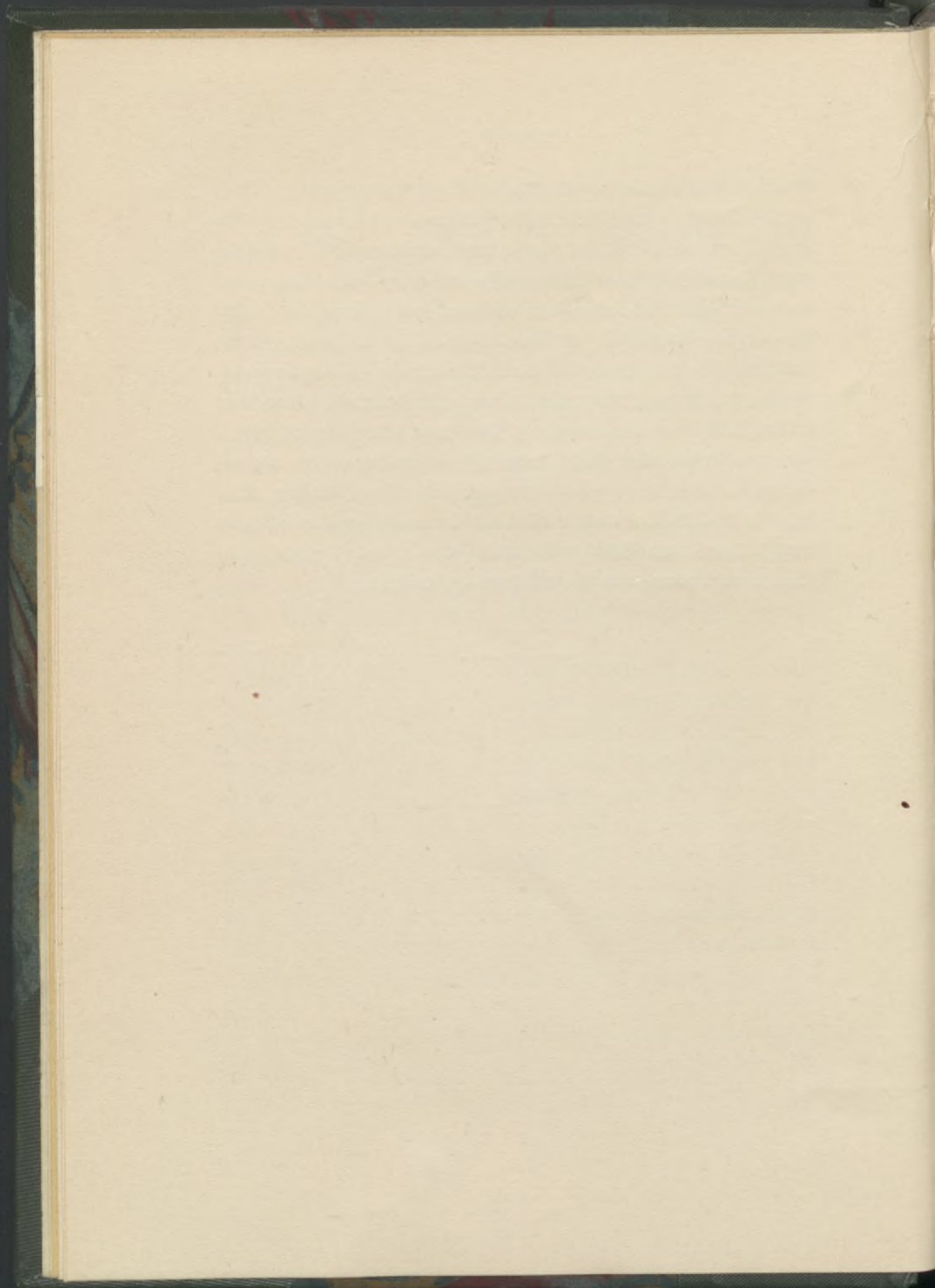
varit och det som är. Och åter och åter ser han bygden däruppe långt i norr, barndomsbygden uppe vid riksgränsen. Så som han en gång har älskat detta stycke jord har ingen älskat. Drömmande och vaken fjärran borta stod den för honom som sammanfattningen av all livets skönhet, av all tjusning, av vila och harmoni. Hans hembygd var honom en bedårande melodi, framtrölad av gud fader själv och alltid längtade han, längtade till de mörka skogarna däruppe, drömskogarna med sus i sommaren och med tyngande snö i vintern. Och han vallfärdade kring hemgårdens hagar och lyssnade till kära röster, som dött bort och förklungit för längesedan. Och i kampen, som stundom kunde vara hård och förtvivlad, gav tanken på denna guds underbara bygd honom kraft och drömmen gav honom ro och lisa.

Men nu vill han ej se sin drömygd åter, ty den är förvandlad nu, bygden. Fiolen sjunger ej längre sin locksång i arommättade sommarnätter och dansen går ej het och vild som förr på lövade logar. Folket har blivit ett annat nu, ty ungdomen har flytt och i sin nöd ha de kvarblivna under ångest och tårar vänt sina hjärtan till pietismens stränge gud. Dimma har täckt hans barndoms solbelysta stigar och skrattet har dött på de läppar, som fordom logo. Höstens gula löv virvla om på hans barndoms ångande tegar och över de kala vidderna gå irrande vindar med bud om död och förgängelse.

Han drömmer ej längre, den ensamme, om bygden däruppe vid riksgränsen, och han längtar ej mera dit. Fjärran från de ställen han älskat vill han leva och

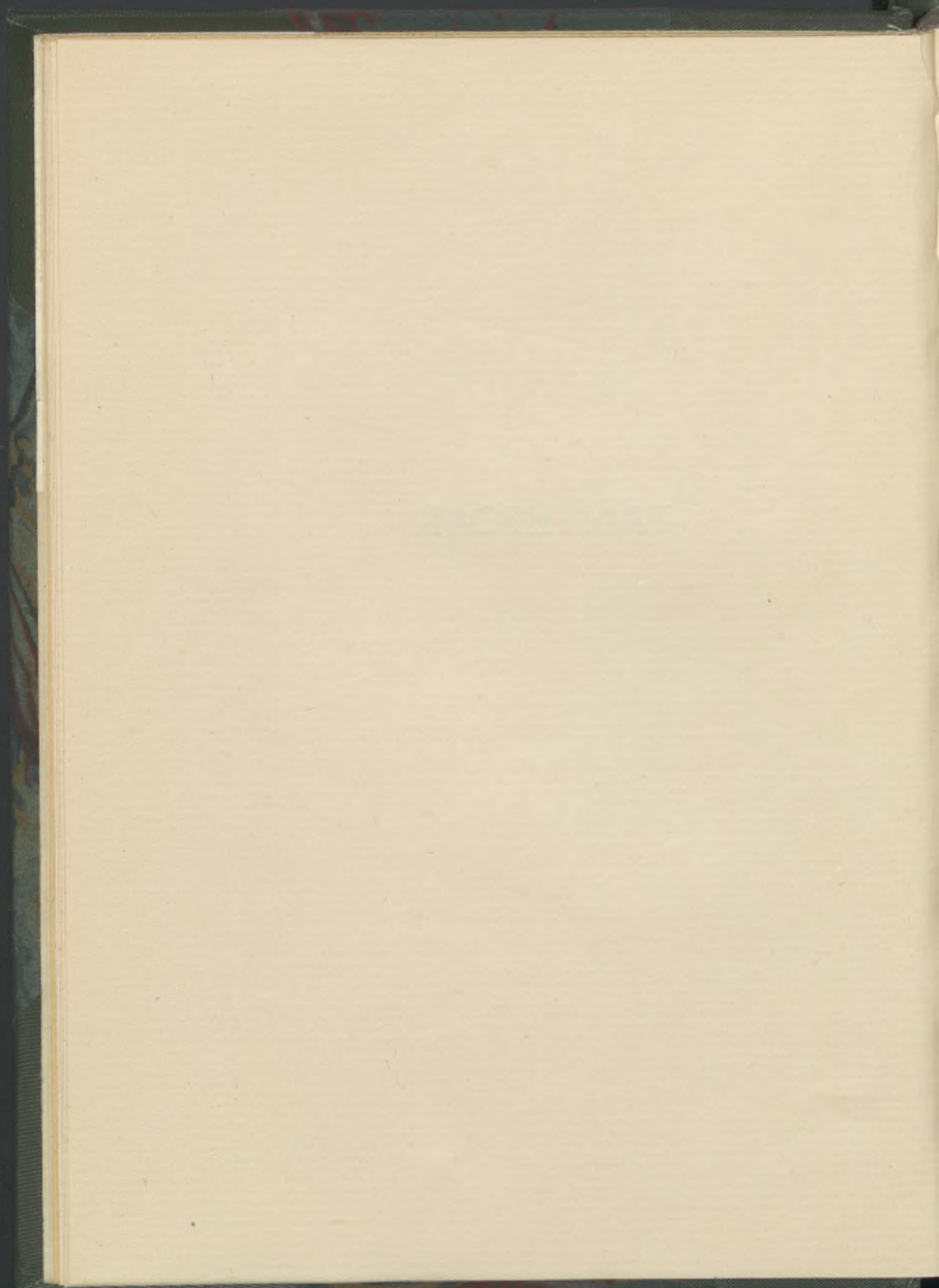
där vill han lägga sitt huvud till vila en gång. Men han känner stundom något liknande hat emot dessa som gjort hans blomstrande barndomsbygd till en ödemark och han har känt det som en plikt, väl främst mot sig själv, att ge sina känslor luft. Han har velat ge några fragment ur sin hembygds krönika, velat berätta om det som varit och det som är — om bygdens storhet och om dess förfall och förnedring. Han har känt glädje vid arbetet, ty han har känt sig omgiven av hembygdsmän och hembygdskvinnor, som nu ej längre finnas, levt med dem och läst deras tankar, men han har stundom också känt sig överväldigad av dödens hopplöshet och känt hat och vrede emot dem, som trängt in i och vandaliserat guds lustgård.

FANTEFOLK

DET var en smällkall vinternatt. Stjärnorna brunno gnistrande vita och den svarta skogen sov. Vägen låg sliten och blank i månskenet. Vid vägkanten stodo enar gömda under mäktiga snötäcken, ty nyss hade Homsjö-bygden varit hemsökt av en våldsam snöstorm, den våldsammaste i mannaminne. I tre dagar och tre nätter hade vinden dånat och mullrat över dalen under det gigantiska Moberget. Och snön hade dansat så tjock och tät att alla, som bodde avlägset borta ej vågat sig fram till bruket, som låg där med otaliga byggnader vid det skummande Homsjö-fallet.

Natten låg djup och tyst. Intet utom hamrarnas eviga dunk störde stillheten. Skogen sov och drömde i månljuset. Snösparvar och orrtuppar, tjädrar och ripor sutto stilla med näbb under vinge, blott räven smög ljudlöst över snöiga tegar med ögon, som brunno av lystnad. Men han vänder i skoglagget, ty här ser han masugnens blåa flamma, som hotande blossar i natten

och han glömmet sin hunger och gömmer sig undan i snären. Inne bland klipporna vid Svarttjärn vaknar äntligen en uv när månen försvinner bakom skogen. Han ropar och en tupp svarar nere i dalen. Ljus glimma i gårdarnas rutor, lyktor dansa mellan stråtäckta hus. Homsjö-bygden har vaknat.

Så småningom bytes nattens mörker i en gråkall skymning. En svag vind drar fram över vidderna; gran och fur rista sina gråa skägg och enarnas vita hölje fladdrar och yr. Orrtuppar och snöripor inne bland snären spritta upp ur sin tunga sömn, flaxa med stelfrusna vingar och söka sig upp ur snön. — Moberget, Homsjöbygdens stolthet och prydnad, det envar främling betraktar med beundran, ligger där mäktigt i det inbrytande ljuset. Ser ned över bygden, ner över de röda gårdarna och de gråa torpen, som ligga där spridda runt om i den skogrika trakten. Tänker tillbaka på de otaliga sekler det sett rinna bort och försvinna likt vattnet därnere i den kokande forsen och fann att livet var underligt.

Hit upp hade Moberget en vår sett ett märkeligt folk komma dragande. Seniga män i kläder av skinn och jordgrått vadmal, kvinnor mörka i hy och med böljande hår och starka tänder. Hundar hade halsat och skrämt björn ur ide, men nere vid Homsjön och vid den kokande forsen hade rök från knittrande bål stigit blå mot de drivande skyarna. Och länge hade det ej dröjt förrän underliga hus fogats samman av jättefuror och äldre granar, som växte därnere i dalens öde. Men i sommarens varmaste tid då solen i långa dagar stod glödvit över skogen, hade eld med gny och virvlande

rök dragit härjande fram. Furor som stått starka i stormen under sekler skälvde i fruktan för döden och allt vad liv hade flydde undan långt mot norr, där gråa fjäll skymtade. Men i höstens tid sådde skinnklädde män korn i de svarta svedjorna och året efter böljade gula ax i vinden. Moberget hade undrat över detta, där det i förnäm oberördhet stått klätt i gröna skogar och stundtals hade det känt hat emot dessa, som kommit hit upp och stört den djupa ron. Ty vinterstider hade dess snöiga slutningar varit vittne till mångt ett illdåd. Män med båge hade dagar igenom på glittrande skare jagat dödsskrämd älg och björnen hade ej längre varit skogarnas herre. Och i sommaren när natten var ljus hade barbenta kvinnor och nakna barn med håv och spö fångat lax i älvarna.

Men genom sekler hade bygden ändrat utseende. Av skinnklädda män sågs ej längre spår. Deras eldar hade slocknat och deras tun lågo öde, men andra män och kvinnor hade trätt i de svunnas ställe. Hit hade kommit små satta figurer med säckar av näver på ryggarna. Hit hade kommit finnar, som nöden i det fjärran hemlandet hade drivit över Bottenhavet långt mot väster. Här hade de byggt sina pörten och svett och sått råg, här hade de utkämpat sina strider med björn och älg och de tjutande vargflockarna i vintern. Och Moberget fick aldrig mera ro. Ty yxor klungo dagen i ända och skott ekade mot bergen och i sommarens arommättade nätter klang den hemgjorda kantelen. Sjöng finska trollrunor, som skulle skydda det främmande folket mot naturens onda makter.

Och slutligen för många, många år sedan, när byg-

den var befolkad av såväl svensk som finne anlades det nu mäktiga bruket därnere vid Homsjöforsen. Och sedan dess genom otaliga år hade vattenhjulen skummat natt som dag, masugnarnas lågor hade evigt brunnit blåa och fladdrande över den sotsvarta kransen och hamrarna hade format vitglödgade smältor till röda stänger. — På allt detta tänkte Moberget nu i den gryende morgonen, medan vinden spelade mellan trädens stammar och röken därnere från dalens otaliga gårdar steg blå och varm mot den grönkalla himlen.

Därinne i skogen strax vid Stöstenen mötte den yrvakna vinden ett underligt följ. Först kom en raggig Hedemarks-kamp lunkande. Han var liten av växt men satt och senig och han spetsade öronen och fnyste ystert mot den dansande vinden, som omilt började slita i hans tovigga man. Vägen där han sprang var slipad och glatt, ty hundratals foror drogo här fram dagligen, foror med malm, med järn och med spannmål till brukets otaliga arbetare. Och i långa rader buktade sig kolfororna fram under de svarta furorna, som kastade blåa skuggor över vägen och över snömarkens tuvor. Efter kom ännu en hedemarking, men denne hade både sele på och släde efter sig och i släden, som var hopbunden av vidjetåg och skinnremmar, satt skojaren Andreas Krans, kallad hästskäraren, och hans olagliga hustru Minna, född Holm, av den kända skojarsläkten. Därjämte sovo under höbuntar och hästtäckan, klädesbylten och annat tre småbarn, vilkas andedräkt gick lugn och het i den kalla vintermorgonen. Inom ett halvt bösshåll kom ännu en skjuts. I en

jättestor bredslåde fullstoppad med husgerådssaker: kittlar i alla former och storlekar, kaffepannor, korgar, stoppade med matvaror, hammare och tänger, en handbälg, förtennarverktyg — och en otalig mängd andra grejor, som ingen utomstående ens kände till namnet, satt en svartskäggig gubbe med breda röda ärr efter knivhugg över ansiktet. Och vid sidan, vårdslöst lutad mot stolstödet satt en spenslig yngling. Baktill halvlågo ytterligare tvänne svartmuskiga karlar med armarna lindade omkring varandra och med en kluckande brännvinscutting till fotapall. Sist i raden kom skoajaren Olaus Brink med hustru och 2 barn, halv vuxna båda; gossen, Lill-Olaus hade redan både slidkniv och blypiska, flickan hade sedan ett halvår varit fästmö till Anton Törn av Gräsmarks-släkten. Men under ett hästtäcke låg i halvslummer Gammel-Örn, som sällskapet nyss träffat samman med på vintermarknaden i Karlstad, dit han skyndsamt begivit sig så snart han blivit lössläppt ur häktet i Marstrand, där han suttit innespärriad i tio långa år för dråp i hastigt mod.

Han hade suttit mol ensam därinne på krogen i torghörnet Gammel-Örn när byket ramlat in för att dricka köpskål med en bonde från Väsbygdén, den de lurat på hästbyte. Och den de nu hade för avsikt att supa full. Ty det hade blivit känt att han hade såväl pängar som splitter ny silverrova. Allihop kände de Gammel-Örn, ty han hade varit aktiv deltagare i det stora slagsmålet i Ölmo, där två av deras säkraste karlar strukit med. Han blev därför ofördröjligen välkomnad ut igen, tryckt i nävarna och bjuden på brännvin. Gamlen var en smula fåmäld till en början; hade

glömt att tala i Marstrand, men tinade så småningom upp och bad att få höra nyheter om son sin, han Niklas, som var 12 år när han själv — fadern — burades in.

Ja. Inte visste man mycket precis, men Kniv-Anti, det gamla ärriga svartskägget, visste åtminstone så mycket att Niklas inte hörde till det vandrande folket mer, utan att han satt fast som smed — rent av som mästersmed trodde han — långt för satan i våld uppe vid ett järnbruk oppe vid riksgränsen — Homsjö, trodde han att det hette, det där bruket.

Gammel-Örn blev först förvånad, men sedan sjudande arg.

— En sådan klåpare, bröt han ut och slog näven i bordet så att brännvinsglaset klirrade och fluidet skummade i buteljen, ett sådant ärkenöt — är det skick detta att bryta med urgammal sed — — hellre hade jag hört honom nackad för blodsdåd än detta. Och gamlen fortfor att slå i bordet och förbanna, hota och nerkalla allt ont över sin vanartige son — ända till dess han uttröttad och möjligen en smula tung i huvudet av allt brännvinet, låg och snarksov över bordet med näsan plattryck mot den söliga skivan.

Sedan sällskapet hunnit med att plundra sitt utsedda offer, följdes man åt till logiet hos Svart-Sara. Men Gammel-Örn fick man bära mellan sig som ett lik.

Dagen efter började det gå allehanda underliga rykten i staden. Än var det en som berättade att hästhandlare Skottman blivit rånad utefter Klaran när han lite beskänkt vände hem från stadshuset. En annan åter påstod att en ung bonde från Väsbygden blivit

slagen i huvudet med en påk och sedan frånstulen sina pängar. En tredje hade att berätta det en hede-marking blivit bestulen på sin unghäst, den han kommit till stan för att sälja. — Och alla som en voro de överens om att alla dessa missgärningar voro att tillskriva det stora skojarbyket, som hedrat marknaden med sin närvaro. Men när stadsfiskalen äntligen framemot elva-tiden, tung och yr av alla bruna toddar på stadshotellet föregående kväll, fann med sin plikt för- enligt att knäppa syrtuten och ge sig ut på spaning, var följet spårlöst försvunnet. Ingen visste varthän.

Men Kniv-Ante, som var äldst i laget och som sådan hade rätt att befalla och leda, hade bestämt att man borde draga sig upp mot gränsen. Hålla sig stilla en tid i Homsjö-bygden tills ingen erinrade sig Karlstads-historien längre.

Genom natt och dag med korta raster och ringa sömn hade man alltjämt dragit mot norr. Den stulna hedemarks-hästen hade sprungit i tēten, ty ingen kände vägen bättre än han. Han, som drevs fram likt brevduvan mot hemmet, mot den vita dalen inne i Norge, ledd av den förunderliga instinkten, som ej tillät honom att ta fel vid en endaste korsväg.

När Gammel-Örn kände den isande vinden, som kom farande, reste han sig häftigt upp ur sin halvslummer och såg sig yrvaken omkring. — Nå vid Stöstenen — strax vid bruket då — — han mumlade fram orden mellan svarta tandstumpar under det han smackade med tungan. — Strax vid bruket.

Under tiden stod son hans, Nicklas, i vit lång blaggarnsskjorta framför storugnen och vände den vitglöd-

gade smälten med vana tag. Men buss hade han mellan tänderna trots sin ungdom, ty så var det sedan gammalt skick där i bygden. Och under det storhammaren slog sina dunkande slag så att gnistorna flögo röda genom rummet som små kometer med strålände svansar, under det lågorna susade i ugnarna, där kolstycken och smältor glödde vita, lät Niklas Örn tanken löpa. — Ja det var underligt det här, mera underbart desto mera han tänkte över det. Han, sonen till Gammel-Örn — — som väl förresten borde komma lös vid det här laget — han nattmanssonen, som var född i synd och förutbestämd till skam och brott — han stod nu här som en aktad och samhällsnyttig man under det att släkten hans drog omkring på marknaderna, stal och brukade våld som den gjort sedan urminnes tider.

Han var ung och kraftig, slank som en ungbjörk, men med något i ögonen, som tydde på vek melankoli, Nicklas, där han stod i det darrande eldskenet och lät tanken löpa. — Jämt för 10 år sedan kom han hit, hade kommit en tindrande stjärnnatt under jul i sällskap med mor sin, hon Örnan. De voro utstötta de två nu sedan far hans blev borta; intet följde ville ta dem med, ty modern var ju krasslig och kunde få sluta när som helst och sonen var inte fant lik. Vilde varken bruka kniv eller ta för sig av vad som fanns. Men han hade gjort sig fela i stället och satt alltid kvintilerande när man rastade. Och spelmän hade man inte bruk för. Därför blev det beslutat att Örnan och han Nicklas skulle lämnas kvar vid Homsjö. Och därav kom det sig då att modern nu låg någonstans på socknens kyrkogård och att han själv var mästersed vid Homsjö.

Han stod framför storugnen och tänkte på detta, Nicklas, och fann att det hela var märkvärdigt. Men det märkvärdigaste var dock i alla fall detta att han aldrig hade längtat efter de sina utan alltid funnit glädje i arbetet och fiolen.

Han kallade på drängen och bad honom med tecken hjälpa till med smälten. Och de två grepo de bredkäftade tängerna, som löpte på massiva stälkedjor efter sin blankslitna stång. Öppnade ugnsdörren och kände den glödande hettan bränna sig genom skjortorna och sveda skinnet, men grepo raskt fatt, och halade ut järnklumpen, som gnistrade vitt. Så sattes storhammaren, som vilat en stund, åter i rörelse och smältan formades under det de blåroda gnistorna yrde och flögo som väsande, visslande raketer genom den svarta luften och brände sig fast där de träffade i väggar och tak. Och båda två kände de nu när de stodo här mellan larmande hammare och väsande ugnar, mellan kamrater och vänner, denna arbetets fröjd, som endast den kan känna, som vet att han är behövlig och att hans arbete skattas. Och mästersmeden, unge Örn, sysslade åter och åter med den tanken att alla aktade honom. Att alla berömde hans flit och att unge patron var hans vän och bevågne, som säkert skulle hjälpa honom fram. Det fanns exempel på smedpojkar, som nu sutto som patroner med makt och inflytande. — Brukspatron Örn — hm. Sitta i ländstol framför pulpet, där sedlar lågo i högar och guldmynt i gnistrande rullar. Kalasa hos prosten och bli bror med själva landshövdingen. Örn greps av något liknande svindel vid tanken på all denna väntade lycka — men så valkade han bussen och

grep fastare om tången. Det gällde att arbeta — arbeta — —.

Klockorna dåna och rast tar vid. Mästersmeden går hem till sin kammare hela tiden upptagen av tanken på framtiden — han skulle lyckas. Bli patron och hon Stina-Britt, masmästaredottern, fru. — Han knäppte i fingrarna och dansade fram över den glatta, sotiga snön. Hade man någonsin hört att en tattaresson blivit brukspatron. Aldrig. Han ensam skulle visa att detta var möjligt.

Sedan han ätit tog han ner felan. Två vänner hade han: patronen och felan. Stina-Britt var något mer, ty hon skulle bli fru, hans fru, patronessa — —. Men i i dag ville ej fiolen klinga som den annars hade för sed, basen surrade och kvinten gnällde. Han skruvade och hartsade stråken, men fiolen var förgjord. Detta betydde något; fiolen var känslig. Kunde spå såväl glädje som olycka. Men vilken olycka skulle väl drabba honom — Örn. Den djärvaste smeden vid Homsjö; han som kunde arbeta skift efter skift utan vila. Framför honom låg livet i sol, han kunde allt när han ville. Men fiolen var förgjord. Längre satt han nu med händer i knä och blickade ut i den gråa morgonen, han hörde fallet mullra och böljorna stöna, hörde kvinnornas gälla röster och barns skratt och fann att ingen kunde vara lyckligare än han.

Så spritter han till och lyssnar; fick han besök nu. Kanske patronen kom — — eller Stina — — han slänger fiolen och rusar upp, ty dörren sprang opp med ett våldsamt ryck och ett skäggigt gubbansikte visade sig i springan. Örn stod framme vid fönstret

och stirrade mållös på gamlen vid dörren. Han fäste sig främst vid hans osedvanliga längd och vid ärret över ena kinden som lyste flammigt och rött. Gubben hade hundskinnsmössa, den han lät sitta på och knöl-påk i hand, den han lade bredvid sig på bänken. Och vid ena höften dinglade en slidkniv stor som en huggare.

— Är du Nicklas Örn? frågar gubben och spottar mot eldstaden, där kaffepannan surrar.

Jo, han var nu det.

— Och vet du vem jag är?

Nicklas svarade ingenting på detta. Han såg endast inträngande på gamlingen och undrade på var han hade sett den där mannen förr. Ansikte och stämma tycktes honom bekanta. Och så småningom steg en svag erinring upp inom honom. Detta var densamme han såg för längesedan. Den, som hade slagit honom i vredesmod, den han sovit vid sidan av i en kärra eller på någon undangömd plats inne i skogen. — Ingen annan än hans egen far.

Jo, Nicklas trodde att han visste.

— Du känner far din — gott. Gamlen grep påken och stötte den hårt i golvet.

— Och nu kommer du med.

Nicklas stirrar oförstående — med — bort?

— Med oss, med dina blodsfränder — begriper du?

Nicklas greps av en oro och fruktan, som han fåfängt sökte dölja — men, far — kan jag inte få stanna? Han talade lågt.

— Nej. Gubben reste sig långsamt, stod där högre och fruktansvärd, tyckte sonen, stod bjudande och befallande med ögon, som flammade trotsigt vilda.

— Nej, du stannar inte. — Klockan 4 kommer du till Stöstenen — där vi vänta. Du är en romani, gosse, ej född till träl.

Sonen kände sig som snärjd av något underligt nytt och han kunde inte för sitt liv säga emot. Här stod hans överman, hans herre, hans onda öde kanske, men lyda måste han.

— Ja, far. Nicklas stod undergiven med sänkt blick.

Gubben vände sig och gick, men när han stod ute i den svarta förstugan gläntade han på dörren och tittade in.

— Och kommer du inte — så är du förbannad och utstött av vår släkt. Han sade ingenting mer, men Nicklas kände en frossbrytning så stark skaka sig att han inte kunde stå upprätt utan sjönk stönande ned på bänken.

Förbannad av far sin och utstött ur slakten. Det gick runt i hans hjärna och han tyckte sig se stjärnor och granna snurrande solar för ögonen.

Förbannad och utstött, gud i himlen nåde honom.

Om någon enda vid ett föregående tillfälle gjort en antydning om detta att den dag skulle komma då han skulle hotas av far sin, bli hotad med förbannelse av Gammel-Örn och ställas i utsikt att stötas ut ur tattarsläkten, dit han genom blodsband hörde — ja, han skulle ha lett och gjort sig lustig, ej kunnat inse att något fruktansvärt låg i detta — men nu. Aldrig i livet hade han känt sig så förkrossad, så olycklig, så fattig som nu. Och detta oaktat visste han och sade han sig hela tiden där han satt lamslagen på bänken att detta att följa med, bli tattare igen, supa sig full i illa be-

ryktade hållstugor och bruka kniv på marknaderna, var en galenskap, större och vildare än envar annan. Men på samma gång kände han att ingen vare sig himmelsk eller jordisk makt skulle kunna förmå att hålla honom tillbaka, hålla honom kvar här — nu när far hans befallt honom följa. Ty nu var han åter en son av det vandrande folket — tattare, som hatade arbetet, lugnet, den vederkvickande sömnen i det egna hemmet — allt det han förr älskat och velat leva för.

Han hörde det ringa därnere i smedjan. Rasten var tillända. Han borde resa sig nu, ta mössan på och gå ner till storugnen och passa sina smältor. Ja. Och han reste sig också, vacklande, rusig som en drucken, men satte sig genast igen. Ånej — han skulle inte gå ner — han var ju tattare numera, inte mästersmed mer. Och han tyckte att allt som han gått igenom under de sista åren, det lugna arbetet och den rogivande vilan var något fjärran och förlorat — han som inte hade rätt att bo kvar på en och samma plats, han som var förutbestämd till brottet och skammen. Han tog ner fiolen, började knäppa och kvintilera, kastade den till sist upp under hakan och grep stråken.

Det blev till en underlig låt.

Till en början tyckte han nog att stråken kändes tung och att fingrarna löpte stela och det skorrade inne i klanglådan, men så småningom föll en stark förtrollelse över honom där han satt på bänken vid bordshörnet; han kände att vildmansblodet kokade inom honom så som det stundom kunde låga och koka när han som liten satt uppkrupen under taket i någon rökgig krog medan far hans och hans stallbröder tumlade

tänderskärande och blodiga om på golvet. Detta — detta var livet! Och han fortsatte att spela, men han hade ej makt över spelet som förr utan tonerna kommo av sig själva, formades under stråken utan hans förvållan som forsen och vattnets bristande bubblor formade sirensången, som vinden kommer Eolus harpa att dröna. Det var vilda, trotsande melodier, toner, som han aldrig hade drömt om att locka fram. Men han kände och visste att med de rytmiska valsmelodierna, de han hitintills spelat, var det för alltid slut nu, ty smeden var död, men stigmannen, nattmannen, tattaren levde och skulle leva. Det var en helt ny, som satt här, en helt ny, som spelade — en som stod under traditionens välde och bann, en med rött, susande förbrytarbiöd, som kände vingarna lyftas till flykt, ville ut i världen, ut över de svarta skogarna, bortom de fjärran blåa åsarna.

Och han kunde inte fatta nu att han kunnat leva här som en träl i så många år.

Han satt länge så. Och felan ljud alltjämt lika utmanande, lika trotsande. Den sjöng, tyckte han, om vilda färder inne i skogarna när månlyuset låg vitt över snön och tusende stjärnor gnistrade — om brokigt liv på marknader med mäns grova röster och kvinnors gälla rop, med sjungande positiv och ystra hästars gnäggningar, om sorl och vilt tal vid krogbord — — om allt, som i ögonblicket band honom. Ty detta var livet och detta, som felan tolkade för första gången, var livets starka, bullrande puls, och han kände fingrarna krokna om fiolhalsen och han kände lust att lyfta den

högt över sitt huvud och gå ut i världen, stark och förskräcklig.

Fan hade lärt honom spela.

Men så småningom blev han trött och lät stråken sjunka. Han lade felan ifrån sig och lutade sig fram över bordskivan med huvudet i händerna. Så småningom kom han åter till sig själv igen. Och han lyssnade spänt till sorlet från smedjan, dunket av hammare, rasslet av arbetande hjul — men något fattades — storhammaren teg. En var borta från sin plats — — en kugge i hjulet hade brustit.

Framemot middag tittade drängen hans, han Petrus, in och meddelade att patron ville tala med Nicklas. Men Nicklas, som fortfarande kände sig som stigman, gav kort det svar att han inte hade något otalt med patron. Vilde han träffa honom — gott, så visste han då var han fanns. Med detta besked fick Petrus gå, men strax efter kom förste bokhållaren.

Och då följde Nicklas.

Unge Stenius hade nyss fyllt de aderton. Men trots sin ungdom ledde han bruket lika bra som far sin, han, som sedan ett halvår låg i sin rikt skulpterade sarkofag i gravkapellet på kyrkogården. — Unge Stenius satt vid sin pulpet på inre kontoret när Nicklas leddes in. Och Strömberg, bokhållaren, höll honom i armen för att han inte skulle springa sin väg. Ty alla som en på hela bruket uttalade högt den meningen att Nicklas blivit galen.

Stenius såg upp när Nicklas trädde in. Han var smärt och lång Stenius, frisk i hyn, skägglös, hade stor kroknäsa liksom far sin, salig kommerserådet, och var

där han satt med penna mellan ringprydda fingrar ytterst elegant och förnäm. Men Nicklas stod stel och lugn borta vid dörren. Bar sin panna högt och bugade sig icke. Kände sig icke beroende längre utan som en fri man, den där rivit upp alla broar, som förmedlade förbindelsen med det gamla. Detta lade unge Stenius först av allt märke till.

— Du förefaller mig tämligen morsk i dag — du Nicklas Örn, sade han, utan att varken nicka eller hälsa.

— Morsk är den som är fri man, genmälte Nicklas kort; men ansiktet glödde rött som om han ändock ångrat så djärva ord. Ty sådant tal hade aldrig ditintills förts där på det kontoret.

Stenius steg upp, reste sig långsamt och avmätt med stor värdighet. Han talade sakta och utan vrede så som man talar till ett vanartat barn. Ett barn, som man älskar, men det man har sorg utav.

— Ja, sade han, du är ung, du, som jag — du känner blodet dansa och känner tvånget att gå bunden, men — han höll upp och såg Nicklas inträngande in i ögonen — — men tror du inte att smedjan i alla fall är förmer än landsvägen.

Nicklas slog ner ögonen för ett ögonblick. Kände sådan underlig känsla, sådan förlägenhet, ja blygsel inför denne värdige yngling — 18-åringen, som bar på de stolta traditionerna och det stolta namnet. Men så såg han upp från det mattbelagda golvet.

— Nej, patron — jag måste bort; han sänkte blicken igen — jag måste ty — — —

— Ty — —?

— Far min, Gammel-Örn, är här.

Nu förstod Stenius, han vände sig och sjönk åter ner i sin skinnklädda stol.

— Ja — ja, sa han, är det så — så finns ingen råd — du har blodet du — och det förnekar sig inte.

Han gled ner från stolen igen, gick långsamt mot Nicklas och tog i hand.

— Ja farväl då Nicklas — och gud vare med dig; han darrade på rösten lite, tyckte bokhållarna, där de sutto vid sina höga pulpeter på det yttre kontoret. Men Nicklas hade ju också varit unge patronens vän, hans lekkamrat, den som följt honom på äventyrliga jakter i skogen, den som förfärdigat många av hans konstiga leksaker, den som t. o. m. vid ett tillfälle räddat livet på honom. Det var den gången, när han som 12-årig halvdöd drogs upp ur älvoiset nedanför Motorpet.

Nicklas ville gå, men Stenius vinkade honom kvar.

— Här har du lite, sa han och räckte honom en rulle gula dukater — — lite till resehjälp.

— Tack.

— Och kom ihåg Nicklas att fast du lämnat mig så — du är välkommen tillbaka när du vill.

— Tack.

Nicklas bugade lätt och försvann.

Men när han gick förbi kassörens plats på yttre kontoret och såg att pänningskrinet för ett ögonblick stod obehäkat, stack han till sig en bunt sedlar. Ty nu var han ej en ärlig man mer, utan tattaren Örn, som endast hade ett att iaktta: att lyda far sin.

Han tog sig före Nicklas att gå en tur ned efter

älvstranden, ty först klockan fyra skulle han inställa sig vid Stöstenen.

Dagen var gnistrande kall och himlen klar. Älvvattnet sjöng och bubblade mellan strändernas kompakta isvallar och den stora skogen stod svart och tyst. Ur masugnen steg röken bolmande tjock i vällande, vältrande moln av sot och högst däruppe på kransen brann den eviga lågan, närd av giftiga gaser, brann darrande, skälvande blå. Och som skuggor rörde sig arbetarna däruppe mellan lågor och rökpelare. Allihop både de däruppe och alla de därnere, som nu stodo sotiga framför lågande ugnar, kände han, Nicklas, hade levt samman med dem under år, kände deras egenheter, goda och dåliga, kunde läsa deras tankar — och nu var han på väg att skiljas från alla dessa, som han lärt sig hålla av. Ja. Han själv hade ingen skuld i detta. Han fick ju inte. Far hans hade så velat — — —. Men om den fruktansvärde gamle en gång ändrade sinne — då reste han genast tillbaka igen. Ja — gud hjälpe att så skodde snart.

Nicklas vek av vägen och tog fatt en stig inne i skogen. Det var en smal, slingrande stig detta, en uppskottad gångväg, trampad av få människor. På båda sidor stodo jättefuror och drömde, medan gråa ekorrar lekte tittut uppe i det rimmiga grenverket. Nicklas gick sakta med sänkt blick, gick och funderade över detta att han ej mer ägde hem, och att han ej fick vara samman med hederligt folk längre — — och att han nu var en tjuv och en oärlig man. Men mot sin natur strider man icke — den som det gör, den får ej ro på jorden. Ånej, far hans kände nog det bättre än han.

Han såg upp och blev icke så litet förvånad över att befinna sig utanför masmästarens hus. Ja —. Tänk om han som var hemlös nu hade ägt ett sådant hem — —. Nej, han fick inte tänka så — han var ju skojare han, tattare, stigman, en satan kort och gott — — nej — Nicklas spottade i snön, karlaktigt, nej — —. Han tänkte vända — men just i detsamma kom enda dottern till masmästarn, hon Stina-Britta, ur fähuset med en mjölkspann i näven. Stina-Britta var en kortväxt, rund, en smula tung ungmö hänvid de tjugo. Hon gick barhuvad fast kölden var stark och det mörka håret skälvde och vajade lätt i vinddraget. Nicklas blev stående nästan förlägen som om han just stått i begrepp att begå något orätt. Och han tyckte att den där flickan, som alldeles säkert höll av honom, rent av var vacker i dag, där hon rödkindad och leende stod och bad honom stiga in. Hon var nu mol ensam i dag då far hennes ännu ej kommit från ugnen. Detta berättade hon med sänkt röst och Nicklas tyckte att hon smekte honom så underligt betaget med blicken. Ja. Nicklas skulle helst ha sagt nej — men han kunde inte. Han steg in, så tattare han var, stod ett ögonblick förlägen vid dörren, men satte sig slulligen. Härinne var så nätt och fint, tyckte Nicklas, rena dukar på borden, blankskurad koppar i spisen, färgat gräs i lermuggarna på byrån och dubbelt tungt tyckte han det var att nu draga ut i vida världen, ut på de snöiga vägarna — och aldrig hade han känt sig så fattig och ensam som i detta ögonblick.

Hon var så underlig i dag Stina-Britta, ibland såg hon så varmt på honom och ibland rodnade hon, tyckte

han, utan giltig orsak. Men länge dröjde det icke förrän Nicklas fick förklaring. Flickan hade frågat varför han inte var i smedjan i dag, på arbete liksom far hennes och alla andra, då hade Nicklas till en början, varför han gjorde det visste han inte, svarat undvikande, mumlat något om att man inte kunde slita ihjäl sig och annat, som föll honom före — men plötsligen sett upp, sett henne där borta vid spisen starkt in i ögonen och bekänt allt. Ja. Han gick så långt i hänsynslös uppriktighet att han utan omsvep lät henne veta det han stulit pengar inne på kontoret. Hur mycket, det visste han inte — hade inte räknat. Men far hans, han Gammel-Örn, skulle ha dem i kväll — och han fick väl räkna.

Då hade hon rusat upp, Stina-Britta, sträckt ut armarna emot honom och ropat hans namn.

Men ropet lät vilt som en dödsskjuten björnhonas rop.

Så hade hon fallit samman därframme vid eldstaden, gråtit och vridit händerna — — gud i himlen, hade hon klagat — — gud i himlen se i nåd och förbarmande till oss båda. Nicklas hade sprungit upp, han också, förskräckt över flickans förtvivlan. Men han var intet ögonblick oviss om vad detta betydde. Så hade han gått fram till henne, lagt sina armar liksom beskyddande om henne och talat starka, rogivande ord till henne — och detta oaktat visste han att dessa ord allt detta inträngande tal, endast var lögn och falskhet. Ty aldrig skulle han få mod att stanna kvar här nu — när far hans hade befallt honom annat. Men han fortfor att lugna flickan med ord och smekningar. Och

så småningom lät hon sig trösta, Stina-Britta, hörde upp med att gråta — tryckte sig endast närmare den hon älskade med den unga kvinnans första hängivenhet — till sist log hon, hela hennes friska ansikten sken upp under det stora tårar gled ner för kinderna.

— Du stannar Nicklas, sade hon — du stannar, säg, för din egen och för min och för — den andres skull — —

Men Nicklas teg, stod handfallen nu och stirrade rakt fram i luften. Nyss hade han i översvallande ömhet lovat — lovat henne något som när han ville vara uppriktig — han måste säga sig att han ej kunde hålla. Lovat henne detta i många, starka ord och bedyranden utan att hon själv hade fordrat det — men nu när hon slutligen själv sporde, nu var det omöjligt. Det grät så dovt därinne, tyckte han, det snyftade som en förtvivlad snyftar när döden synes oundviklig — men sitt löfte måste han ta tillbaka. Ty själv bestämde han intet — en starkare än han rådde.

Men Stina-Britta, som kände att allt för henne stod på spel, liv och lycka, arbetslust och hopp för sig och den ofödde, hon gav sig icke utan fortfor att tigga som en dödsdömd i ångest tigger om sitt liv. Och det underbara hände att Nicklas för ett ögonblick kände sig löst ur det förfärliga bannet, som svävade över hans huvud. Började tänka sig möjligheten av att slippa ifrån — att stanna hos den, som han först nu älskade. Ty han insåg nu, Nicklas, att kärleken hade kommit till honom nu mitt i eländet och den hotande olyckan liksom våren kommer stark och berusande, med stor härmakt. Ja. Han skulle trotsa, skulle han. Trotsa satanas,

djävulen och hans mörka anhang. Han skulle söka sig skydd här hos henne, skulle vila ut hos henne och med otålighet, men fröjd motse den stora händelsen, då den lille skulle komma — och lyckligare människor skulle icke finnas än de.

Och han sade henne detta. Lovade henne åter allt. Aldrig skulle han leva en dag, ej en timme i lugn om han vore skild från henne. Blotta tanken därpå förorsakade honom smärta — nej, Stina-Brita, jag stannar, jag måste bli hos dig, du, som är för mig mer än allt annat i världen.

Och de skildes under ljusa leenden och häftiga smekningar, båda två uppfyllda av den vissheten att de om några timmar, redan i kväll, åter skulle vara samman.

Men klockan fyra — i skymningen — stod Nicklas Örn vid Stöstenen. Och han satte sig villigt upp i släden vid fadrens sida.

*

Det hade gått många år och Örnföljet hade strövat vida omkring. Historien från vintermarknaden i Karlstad var glömd för längesedan. Gammel-Örn hade nu varit ledare för bandet i flera år, ty ingen kände terrängen bättre än han och ingen var hänsynslösare när det gällde röveri och slagsmål. Ett par gånger hade bandet splittrats, ena gången när han Andreas Krans blivit gripen efter det stora blodbadet i Sundvikskrogen, den andra gången när Lill-Olaus fick ta fatt

skogarna efter det stora inbrottet i Vårby kyrka nyårsnatten. Men om man undantar detta, hade man hela tiden, alla dessa år, hållit obrottsligen samman. Rest nere i storbygden vintertiden, besökt alla marknader i såväl Sverige som Norge där man kunnat påberäkna förtjänst. Skrålat och skrämt slag på fredliga formän utefter landsvägarna. Tvingat sig till mat och annat i gårdarna när karlfolket var borta. — Kort sagt levat fantens liv fullt av våld och hänsynslöshet. Men när våren kom med sol över alla fjäll och med sjungande vatten i åar och bäckar, när lärkan hade kommit och snön smält undan i skogarna, då hade Örnföljet dragit upp mot norr, mot de stora skogarna och fjällen på gränsen mot Norge. Då kunde det stundom hända att en bonde, som gick och letade efter häst, som sprungit bort, fick se rök stiga upp ur övergivna fåbodstugor eller såg bål lysa i natten vid fisketjärn uppe under Kölfjället. Ty där kände man sig trygg för förföljelse och där vilade man ut och hämtade nya krafter till kommande vinters färd.

I Örn-följet fanns en man, som inte var lik de andra. Han brukade sällan eller aldrig kniv, söp endast när han blev tvingad och aldrig stod hans namn i förbindelse med våldsdåd och överfall. Men om man en och annan gång i skymningen hörde vemodig musik, musik av fiol breda ut sig darrande, klagande som gråt och jämmer, kunde man vara viss om att denna man var upphovet. Men försiktig måste man vara ty med åren hade han blivit skygg, Nicklas, och aldrig vågade han spela när han kände med sig att kamrater funnos inom hörhåll. Ty näst efter domare, länsmän och lagbunden

ordning hatade tattarna fiolspel. Varför? Ja, ingen kunde ge fullgott besked om orsaken till detta. Kanske man blott hade en instinktiv förnimmelse av att den musik, som Nicklas exekverade, hade en menlig inverkan på dem. Det vilda lynnet veknade, trots och hårdhet smälte bort, stigmansviljan till allt det onda slappades — man kände sig knappast för fant mer, hörde ej det röda blodet dunka i pulsarna utan sjönk i dröm och funderingar om lagbundet liv och strävsam gärning. Men detta ville man inte. Tattare var man född och som sådan ville man leva. Åt fanders med Nicklas och hans fördömda fiol. Mer än en gång hade Gammel-Örn talat med son sin om detta. Talat hårt och hotat, men Nicklas hade visat sig ståndaktig — nej, far, fiolen behåller jag. Ty den är det enda som påminner mig om det som varit. — Om Homsjö och om henne.

En vinter strax efter jul hade Örnföljet kommit ända in emot Lier i Norge. Det var en ovanligt mild vinter detta. Någon snö hade icke fallit utan man fick finna sig i att frakta sina grejor på klöv. Vattendragen hade nätt och jämt lagt sig emellan jul och nyttår, men isen var tunn och farlig. Emellertid hade man en kväll kommit fram till Lotorpet under Lier. Där i Lotorpet — eller Lopladsen, som ägaren själv, han Finn-Törger kallade den — där i Lotorpet bodde förutom denne Törger, som nyss sluppit ut från Akershus, hans dotter, hon Finn-Lava, som var bygdekänd för sitt anstöliga liv. Där tänkte man rasta ut ett par dagar, ty brännvin fanns att köpa där i huset och trött kände man sig. Ty efter det misslyckade inbrottet hos handelsman

Mogensen i Tröten hade man fått fota på genom dag och natt då länsmannen hade fått spår och kom efter med tio handfasta karlar. Nu trodde man emellertid att länsmannen gett upp. Inte jagar man folk mildtals utanför distriktet — nej nu fanns helt visst ingen fara mer och nu kunde man unna sig ett par dagars vila. Innan man anträdde den långa färden till februari-marknaden i Kristiania.

Man hade blivit väl mottagen hos Törger Lopladsen. Ty själv var han av fantesläkt fast han ej reste mer. Och det var inte heller första gången man hälsat på här. Hon Lava, dottern, satte på kaffepannan och far själv stultade ut i förstugan och tappade brännvin på flaskorna. Och alla samman bänkade de sig kring furubordet, män, kvinnor, barn — alla utom Nicklas, som satte sig närmast dörren, ty han kände sig så underlig och tung till sinnes i kväll. Han kände att något underligt förestod. Ty felan hade skorrat i dag på morgonen när han listat sig till att ta fram den ur sämskskinns-påsen. Och felan, den hade nog reda på sig. Som han satt där vid dörren i halvskymningen, Nicklas, satt hopsjunken nästan som om han sov medan kamraterna höllo gille kring kaffepanna och kluckande flaskor, irrade hans tanke nu som så ofta förut tillbaka till Homsjö och till henne, Stina-Britta, som han ännu höll av och till lill-flickan, som han sett en gång för några år sedan när han i sällskap med de andra färdades bruket förbi. Han satt och tänkte på allt detta, Nicklas, och lika oförklarligt tyckte han att allt var — nu som alltid förut. Ty inte var han tattare — och ingenting annat heller. När han den där gången för många år

sedan följde far sin, lydde hans befallning, ja, då kände han sig verkligen åtminstone för ögonblicket som tattare — men det hade gått många dagar och blåst många vindar sedan dess och nu kände han, hade känt det länge, att han inte var och — aldrig skulle han bli tattare. Men han fick följa i alla fall, måste följa, ty han själv rådde ingenting i detta. Och nu liksom så ofta förut önskade han ett slut uppå detta — — önskade att förbannelsen, som svävade över honom måtte lyftas bort och han åter måtte bli en fri man. En hederlig man. Men han visste att först måste far hans dö. Och han önskade att en eller annan olycka måtte drabba honom. Ja. Det kändes stundom så svårt detta att draga omkring, alltid — men svårast var dock detta att han ej visste hur det gick henne vid Homsjö och lillflickan. Ledo de nöd männe — ånej Stenius var nog god och barmhärtig — — men i alla fall. Fadern, masmästaren, var ju död han, hade han fått reda på. Så någon försörjare hade de inte. Men blev han blott fri engång . . . då. Å gud i himlen om han blott vore fri, han ville ta dubbla skift, ville han; stå vid ugnen och hamma ren natt och dag — ta igen det han försummat, ville slita som en träl, gå där svettig i bara skjortan, om det behövdes. Och aldrig — aldrig skulle han lämna Homsjö. Ty nu visste han hur det kändes att vara utan hem. Och huru god skulle han inte bli emot henne och emot lillflickan. Allt skulle de få — allt. Så mycket mat och kaffe de ville och kläder, de gillaste, som stod att få. För han ville visa dem han, Nicklas Örn, att han kunde — bara han fick lov. Skulle åter tillvinna sig aktningen, som han förlorat. Och under

det Nicklas satt hopsjunken vid dörren och drömde om detta, sutto de andra med kortlappar i smutsiga nävar, gormande och svärjande allt under det flaskan gick laget runt.

Det blev plötsligt moltyst i stugan — man kunde ha hört en knappnål falla, blott flammorna susade svagt i spisen. Gammel-Örn satt stirrande orörlig som en död och de andra liksom han sågo skrämda mot dörren. Ty något hade rört sig där ute.

I nästa ögonblick hade alla sprungit upp, stolar och bänkar ramlade kull med buller och brak och den minsta, som hittills legat och sovit på golvet, började gallskrika. Nu var fanen lös! Länsmannen och länsmansfolket hade hunnit fatt dem.

Törger slungade en stol genom fönstret — glasflingorna yrde genom rummet, talgljuset släcktes — rädda sig den som kan, vrålade Gammel-Örn — fanen är lös — alla rusade mot fönstret, alla ville först ut, ty länsman hade redan sprängt den tillbommade dörren. En vild brottning uppstod, slag och sparkar haglade, kvinnorna skreko, männen förbannade, barnen gräto — — — men först av alla hoppade båda Örnarna ut, både den gamla och den unga.

Men i fönsteröppningen och utanför blev störstparten gripnen, fast motståndet var våldsamt och blod flöt ymnigt i de uppsparkade kålbäddarna.

Nedanföör torpet låg Lotjärnet. Ett brett vatten, som helt nyss frusit till. Skog stod svart runt om, medan isen glänste och glimrade i stjärnljuset. Endast en enda tanke fyllde Gammel-Örn när han lyckligt och väl nästan som genom ett guds under sluppit undan länsmannens

lömska anslag — den att komma undan riktigt, så att ingen levande själ någonsin mer skulle komma honom på spåren. Nu hade han fått nog av Norge och norska myndigheter nu — slaveri på Akershus var svårt hade Finn-Törger delgivit honom. Nej nu fick han se till att komma tillbaka till hemlandet igen, fast nog kom han ensam, gunås — — — Han hoppade vig som en vessla, gamlen, trots sina 80 år, ingen satan skulle ta honom i natt — nej — han kastade sig över tuvor, som hindrade honom, spratt tvåfota över gärdesgårdar, tog gent över mossen därnedanför. Men hela tiden hörde han så tydligt hur en var i hälarne efter honom, en andedräkt som flåsade honom i nacken, stövelsinkor, som knallade mot stenarna, snabba steg som trampade ljung och mossa — en var efter, en, som ville ta honom, slå ner honom som man slår ner ett ont skadedjur, sätta knä på hans bröst, ta repstump ur fickan, och binda hans händer, rulla honom på länsmanskärran — en satan, som skulle ta hans frihet, hans livs lust, ställa honom för domare och bura in honom på Akershus på livstid — — nej, aldrig — Gammel-Örn hade varit fast, kände fängelsets dova olust och förbannelse — inte mer — förr döden. Och under det rädslan och rädsans tankar stormade in på honom, band honom, kom honom att darra som ett skrämt djur under den visslande piskan, under allt detta rusade han fram — — — bara framåt i den skumma barvintersnatten.

Men den som kom efter var ingen annan än son hans, han Nicklas.

Gamlen såg den blåa isen breda ut sig och på andra sidan såg han skogen. Vore han blott där, vore han

frälst, ingen norsk länsman skulle mer slå sin klo i honom. Att Lotjärnet nyss lagt sig, tänkte han inte på nu, nu när det gällde att för vad pris frälsa sig, komma undan. Ty kom han fast nu, ja aldrig kom han lös mer — 80 år som han var. Och i fängelset ville han inte sluta. — Nej, dö ville han som far hans, han Häste-Isak, gjorde — ge upp andan någonstädes inne i skogen, ligga på mjuk mossor under en bredskyggig gran, se bålets lågor leka och se skuggorna dansa och se himlen över sig hög och oändlig med blinkande stjärnor. Detta var sotsängen värdig en man som han. Och sedan skulle han sänkas ner i den svarta jorden, där inne i den svarta skogen, där han dött — och ingen skulle snyfta vid hans grav och salm eller klockklang ville han ej veta av. Ty han var tattare och hatade kyrka och präst. — Så ville han dö och så ville han jordas. Som det anstod en medlem av den berömda Örn-slakten.

Under tiden hade han kommit ut på isen, gled fram med mjuka spänstiga steg. Men Nicklas blev stående vid stranden. Vågade ej följa, fast han vad ögonblick som hälst kunde bli gripen. Han stod stilla och såg ut över isen. Som en töckenfigur med osäkra konturer rörde sig far hans därute. Borde han springa efter, hojta, ropa, varna, då han ju visste, att tjärnet var osäkert. Ja. Nog för att han borde — men.

I samma nu skar ett kvävt nödrop genom nattstillheten. Hjälp — — hjälpl — — —. Nicklas ansträngde sina ögon, sökte genomtränga mörkret, men kunde ingenting upptäcka. Ett var han emellertid viss om — far hans, hans olycka, låg därute i en vak och kämpade

för livet. Först fann han att detta som hänt strängt taget var något som inte kom honom vid. Vad angick honom denne man. Men så småningom, när nödroppen ljödo allt mer matta, greps han av på samma gång medlidande och förskräckelse. Förskräckelse över sig själv. Därute låg en människa, en ålderstigen man, hans egen far, kämpande för livet. Och han, som kunde hjälpa, stod här på stranden, overksam, liknöjd — ville inte. Och ju mera han tänkte på detta, desto mera rädd blev han, fruktade den han ej kände — sig själv, sådan han blivit genom allt detta han mer eller mindre medvetet insupit under vandringslivet. Men hjälpa — nej — aldrig. — Ty nu först gick det opp för honom vad detta betydde. Drunknade far hans — han själv var ju en fri man, skulle aldrig mer känna slavbandet och aldrig mer behöva frukta den som nu i så många år härskat över honom. Nej nu skulle han dö, Gammel-Örn. Ett gagnlöst liv i brott och skam skulle vara till ända. Vad mer? Ingenting. En parasit var borta — en samfundsfjende mindre. Det var ju icke livet i och för sig som var värdefullt — utan livets gärning. Nyttan, man gjort. — Nej inte hjälpa — nej. Dö skulle han nu, gamlen. Ty själv skulle han bli fri och vända åter till livet, till arbetet, till sina kära vid Homsjö. Dessa, som nu under år i ångest och hopp väntat på honom.

Nödroppen därute hade tystnat.

Gammel-Örn, den farlige tattaren, bygdernas plågoris och marknadernas skräck, var död. Han fick inte dö som han önskat på den mjuka mossbädden i skogen — vid det flammande bålet. Men otaliga människor

runt omkring i gårdar och torp skulle dra en suck av befrielsens lättnad.

Och i den stilla vinternatten smög sig en lutande gestalt ut efter tjärnstranden, tassade lätt över tuvorna och tog skogen fatt. Nu var han fri, Nicklas — äntligen. Genom död hade han fått liv. Detta att han indirekt var skuld i fadrens död plågade honom ej mer. Ettdera honom eller han. Liv för liv.

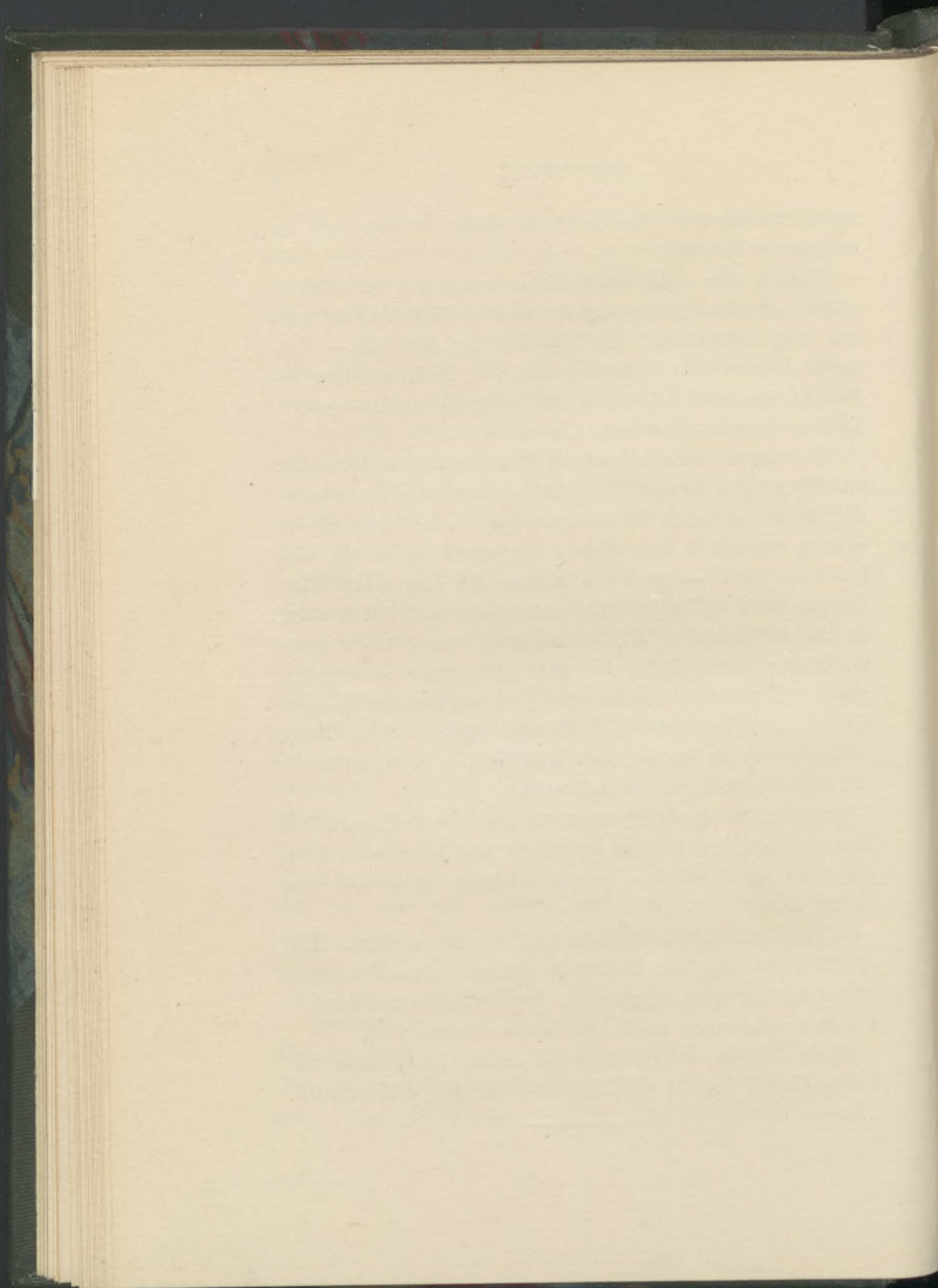
En vecka senare sent en kväll bankade det sakta på dörren hos henne, Stina-Britta, som nu efter fadrens död bodde ensam i Masmästartorpet. Lill flickan, Malla, sprang förskräckt och gömde sig, men modern tog talgljuset i hand, — gick till dörren och slog slåen från. Därute stod en tattarklädd man, som bad att få stiga in. Jo, det fick han då, var så god, men i nästa ögonblick gav Stina-Britta till ett gällt rop: — I jessu namn! Men inga smekningar och inga omfamningar. Sådant var ej brukligt i Homsjöbygden. Stina-Britta torkade tyst av en stol och bad Nicklas sitta, sitta ner vid den toppande torrvedsbrasan.

Han satte sig tungt utan ett ord till tack, men för första gången på många år kände han hemmets värme strömma sig i möte — och han kände sig så rik som aldrig förr.

Fram på våren kom en tiggargubbe uppifrån Köljällsbygden och han berättade att hela Örn-följet blivit gripet så när som på gamlen. Han lyckades undkomma i natten och ingen hade sett honom sedan.

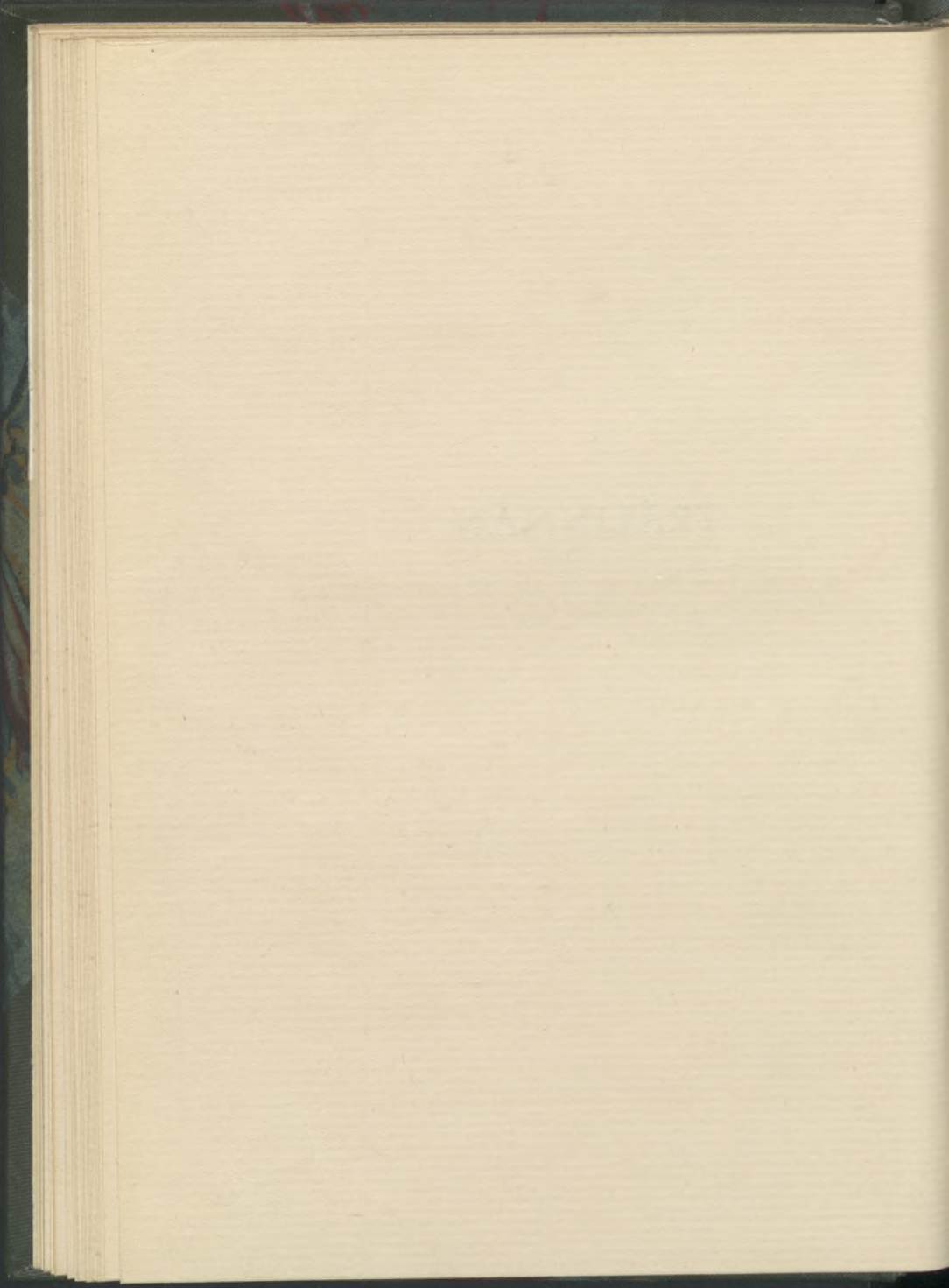
Men alla de övriga sutto nu sedan flera veckor tillbaka säkert inlåsta på Akershus fästning i Kristiania.

TRÄLINNAN

1857

STRAX vid forsfaller står en vithårig gubbe. Han ser ut att vara närmare de åtti, ty huden är gulgrå och skrumpen och i munnen finns inte en tand. Men håret, som i testar böljar ner över tinningar och rygg, är ännu rikt. Ögonen spela ännu med nästan ungdomligt liv, fast den klolika handen, som sluter kring knölpåken av en, darrar och skälver.

Han har stått här i timmar, gubben, stått och låtit blicken dröja vid det hopplösa förfallet runt om. Gamla Malla hade sett honom stå här i morse när hon tidigt drog på skaffning i bygden, och hon hade krupit undan bland alarna, ty hon märkte han var ond. Och med gnällande gumröst hade hon berättat om den rädsla hon numera hyste för denne gamle farlige man — men när någon hade bett henne flytta fram i bygden från all skräcken och styggdomen vid Homsjöbruket hade hon hört upp och tyst skakat på huvudet.

Men dagen i ända stod gamlen och beundrade sin rikedom — den mäktiga svarta skogen och sörjde över

förfallet, som han ej kunde avvärja. — Homsjöbruket, vars rykte en gång om ock för längesedan gick vida kring landet, var ej längre något bruk, utan en hop tröstlösa ruiner, endast forsen brusade som förr och skogen stod mera praktfull än någonsin.

Och hela Homsjöbygden var förvisso en ödebygd nu, hade varit det i många år. Ingenstädes var så tyst och stillsamt som här. Timmar igenom kunde man treva sig fram efter de halvt igengrodda vägarna utan att se ett levande liv, om man nu undantar ekorren som klarögd hoppade mellan furorna, eller ugglan som i dimtunga nätter klagade högljutt inne bland klippstuppen i Svarttjärnsskogen. Och ungdomen var borta sedan många år. Hundratals unga män och kvinnor hade för alltid lämnat bygden för att pröva sin lycka och sin kraft i Amerika. Och det rymliga fattighuset var upptaget av förr välbärgade bönder.

En kringströvande gudsman i svart slokhatt och med stinn skinntaska i näven hade en gång i en torparstuga talat underliga ord om vredens folk, om de till undergång dömde, dem Jahve hatade och om förbannelsens bygd, som till sist skulle ligga folktom till skräck för de ogudaktige, som ej hört och hörsammat Herrens kallelse i tid. Han hade talat hårt denne främling, som ingen kände, denne blekhyade profet med djuptliggande ögon och tjock silverkedja på västen — och icke en enda fanns, som icke förstod att Homsjöbygden just var den bygd han syftade på, ty alla kände de att förbannelsen hade kommit till dem — ej med väsen och basunstötar som en härjande fiende utan tyst, smygande som en tjuv om natten. Och alla som

en böjde de sig djupare ner mot det barrade golvet och med grova nävar knäppta kring solkiga sångböcker ropade de innerligt i sina hjärtan om nåd och misskund, en skälvande bön om nya tider, om nya leenden och nya förhoppningar.

Det hände för många år sedan detta, men bönhörelse hade ej kommit, ty allt ödsligare blev bygden år från år — allt folktommare blevo vägarna, allt mera sällan hörde man en främmande människoröst. Det kändes så mycket mera fruktansvärt detta just därför att denna utdöda bygd för knappt en människoålder sedan var namnkunnig över allt landet för sitt sjudande liv och sitt käcka dådlystna folk. Resande, som farit igenom den bygden, visste sedan att berätta underbara ting om Homsjö-folket, och alla logo de vid minnet av sina upplevelser där. Ty ingenstädes i världen hade de sett folk röra sig i dans på loge och kring kransad majstång som här, ingenstädes fans sådana spelmän som Svartlands-Jonte och Nicklas Örn, mästern med vid Homsjöbruket, han som efter vad det glunkades om lärt konsten inte av necken, som lite var ju hade, utan av fanen själv. Och sådana blossande ungmör sedan.

— Älvor, fagra som drottningar och bedårande som fésagor på min ära, attesterade en hemvänd kammarherre, som gästade unga patronen under hans glanstid — — tänder som rena elfenbenet och lemmar så slanka som stänglar, på min ätts ära!

Och sant var detta med moderation, ty Homsjö-folket var vackert, ett egendomligt blandningsfolk, en heterogen produkt av blodblandning mellan finnar, norrmän och svenskar. Och starkt i arbete som i lek —

där i bygden kunde mången följa björnspåret genom natt och dag utan rast och vila ända in i Kölbergets allra avlägsnaste klippdjup, där kunde man vaka natt efter natt vid arbete i höst och sommar eller dansa dygn i sträck utan tanke på sömn. Homsjöfolket var av jättestam påstod mången, som ej kunde förklara denna utomordentliga kraft, denna vilda hänsynslöshet när det gällde. Men dalens folk log blott så att de vita tänderna lyste när någon främmande ville ha besked om detta.

Men kring Homsjö, det väldiga bruket, som låg där som ett kostbart smycke vid det kokande fallet, omkring detta rörde sig den tiden allas tankar. Homsjö var för dalens folk förmer än allt annat, dess ära var deras ära, av dess liv och framgång berodde ju allt där i Homdalen. Ty otaliga familjer hade sitt bröd därifrån och om någon skulle ha dristat sig till att tala ont om det bruket, han hade gjort bäst i att genast lämna bygden, ty en så svår förolämpning kunde icke en enda tåla. Homsjö var dalens liv, dess stora dunkande hjärta, som drev blodet i form av trygghet och välstånd ut till de otaliga gårdarna och torpen, som lågo spridda vida omkring i den djupa, svarta skogen, — skogen, som höljde alla i en bedårande trygghet, som aldrig skrämde fast småfolk och oknytt hade sitt tillhåll där.

Och om en vandrande knalle kom med penningtaska och påsar stultande in i en stuga, genast föll talet osökt på bruket och underbara voro de berättelser, som kära mor fägnade med under det kaffepannan surrade bredbukig och glänsande svart av sot över de

toppiga lågorna. Maken till Homsjö, fanns inte, ingen enda om han ock vandrat jorden runt lik en annan Jerusalems skomakare hade sett dess make, väldigare vattenhjul fanns inte och masugnen var större än den största gruvöppning. Och gud nåde den knalle som av ovetenhet eller prålsjuka dristade sig till att göra invändningar, om än aldrig så tama, vågade påstå att Homsjö visserligen var att anse som något betydelsefullt, men att det dock, fast avlägset, fanns bruk som väl kunde uppta konkurrensen, gud nåde honom, hans dukar och schalar, hans vantar och band fingo fladdrande fart ner i påsen igen och långnäst och ångerköpt fick han bli vittne till hur kära mor genast nappade kaffepannan från elden. En sådan grov förolämpning fick inte passera ostraffad — och klokt gjorde den knalle som efter den stunden gjorde en lång bukt omkring Homdalen, där han kom kånkande med sina välstoppade påsar.

Huru gammalt Homsjö-bruket egentligen var visste ingen, men alla som en voro de ense om att inte fanns ett bruk i landet, som kunde mäta sig med detta i ålder och stolta anor; mästersmeden slog ofta näven i bordskivan och svor en dryg ed på att tusen år gammalt var det minst, ja gud vet om det inte fanns till redan vid syndaflo den, men detta påstående möttes dock med misstro och dolda småleenden av de flesta. Ja Mo-Marta, koppkärringen, som var skriftlärdd och kunde fyra latinska glosor, dem hon lärt av gamle avsomnade Helenius, den spränglärde dalprästen under sin tjänstetid hos honom, Mo-Marta slog i bibeln och slog fast att ett sådant handskande med sanningen

nästän var att anse som en hädelse, ja synd emot Anden, alldenstund endast Noa och hans hus räddades i arken, men inte ett ord hade Mosen att berätta om Homsjö. Så där fanns giltiga bevis för att Niklas Örn var en storljugare, som inte aktade för rov ens att smäda det heligaste.

Endast en visste närmare besked om detta — patronen själv, den mäktige Stenius. Den gången var han ung, Stenius, och vackrare herre fanns inte; ingen enda hade åtminstone sett hans make. Stor var han, lång som den längsta jätte och stark som en björn. Vem visste inte att med stolthet berätta om hans bravader — hur han en gång spämt hästarna från järnlasset, det de icke förmådde draga uppför Kvarnbacken. Hur han bundit rep i hjulaxeln, lagt ryggen till och utan en grimas flyttat fordonet med slamrande järntackor upp till backens krön. Hur han kastat bråkiga smeddrängar, som druckit sig vilda och redlösa hos Mo-Marta, den där trots sina kunskaper i latinet och Moseböckerna höll lönkrog, över bredaste älven. Hur han slagit ner ett helt skojarbyke, som med skrån och dragna knivar fallit över honom en höstkväll inne i Svarttjärnsskogen. Denne unge patron Stenius var det, som ensam hade någon närmare kännedom om brukets ålder. Inne i sitt biblioteksrum hade han nämligen av en ren händelse, i en lönlåda, funnit några gulnade pergament med stora vidhängande sigill, handlingar rörande »Humsiöö hytta och verk» undertecknade »Gö-staff» som till fullo klargjorde att bruket först uppstått i slutet av fjortonhundratalet. Den tiden redan hade malm brutits ur Moberget, smälts ner vid hyttan, ham-

rats under stora och små hammare under forsallet för att till sist i avvägda stycken efter de glattade vintervägarna genom de milsvida skogarna forslas till Oslo, som sedermera nämndes Kristiania, där det lastades ombord på skutor. Samma tillvägagångssätt genom flera sekler, samma dånande sprängskott i Moberget, samma klapprande hamrar och samma skummande vattenhjul.

Men den förste Stenius köpte Homsjö först i mitten av det sextonde århundradet.

Så berättade detta och andra pergamentsbrev med eller utan kungligt sigill.

Den siste Stenius, han som slutligen såg brukets undergång, var nu närmare de åtti. I sin ungdom, medan ännu Homsjö var omgivet av sin betagande nimbus, hade denne Stenius fört ett stormigt liv. Otaliga voro berättelserna om dryckesgillen, stundom veckor i sträck, då allt vad provinsen hade av sysslolösa kavaljerer levde vilt i herrgårdsbyggnings låga rum, om besatta upptåg, som för senare tiders släkten ljödo sagolika och fast otroliga. Och detta fastän sådana sanningens borne riddare som Svartlands-Jonte och Mo-Marta burit fram berättelserna under eder och bedyranden. Men vad som främst hade fastnat i det kvardröjande dalfolkets erinring voro de otaliga historierna om patronens galanta förbindelser. Ingen enda kvinna kunde motstå honom, påstods det, när hans blick först fallit på henne, hon var bunden, tjusad, överväldigad. Hon fick kämpa emot hur hon än ville, föll gjorde hon. Hamnade hos unge patronen för att sedan när en annan fångade hans intresse kastas bort, slungas ut på av-

skrädeshögen som en urkramad citron. Sådan var Stenius. Och sådana hade alla hans förfäder varit.

Malla Örn var dotter till mästersmeden och spelmannen med samma namn, han som enligt traditionen lärt sin spelkonst av fanen. Hon var vacker, Malla, käckare än de flesta och oförliknelig i dans. Detta allt var hon ej okunnig om, vadan ingen smeddötter bar sitt huvud så högt som hon. Och ingen smeddräng fick röra henne, men kom en inspektor eller bokhållare log hon genast sitt allra kokettaste leende, neg djupt som sig borde och dansade ut med simmig, längtansfull blick. Henne fattade unge patronen ett starkare tycke för än för någon annan, befallde henne ofta till privataudiens när ledsnaden någon gång tryckte honom, strök hennes yviga tättarhår — ty far hennes var ju av det vandrande folkets släkt — bad henne stundom kvar nätter över — och tog henne slutligen till hela brukets förvåning, med stolthet till sig på allvar.

Ett par barn, som dogo nästan omedelbart, föddes i detta osignade äktenskap. Malla fick heta fru av många och bar sin nya titel med tacksamhet och stolthet.

Så en dag kom olyckan. Patron Stenius måste under uttalande av många hotelser emot hans svurne fiende, Brobybolaget och dess ledande män, förklara sina tårögda arbetare att nu var det slut med Homsjö — ingen enda kunde få stanna i hans tjänst längre, masugnen måste släckas, hamrarna stanna, vattenhjulen skulle ej längre vrida sig kring sina axlar — en makt starkare än hans — det fördömda bolaget — fanen själv hade gjort honom rangen stridig som dalens stör-

ste — farväl allihop — och tack — — och gud vare med eder! Det var sällan någon hört Homsjö-patronen nämna guds namn, vilket sedan av vinkelpredikanter och annat löst folk togs till intäkt som ett bevis på att i sorgen och olyckan är gud fader god att ha. Huru allt detta hade kunnat ske var för det stora flertalet en gåta. Att Broby-bolaget hade massor av klingande mynt visste ju lite var, men att Homsjö skulle falla samman för en hop äventyrares dumdristiga spekulationer och hänsynslösa förvärvsbegär var ofattligt. Homsjö som stått där i välde och makt lik en bjudande härskare genom århundraden — prat — omöjligt — nej orsakerna lågo djupare, voro att söka på annat håll, men var? — blott en enda visste det, patronen, han som nu i hast blev böjd och grå och full av svart melankoli. Så resonnerade menig man. Så lade gamle Örn ut saken, där han satt i spiselvrån och knäppte på fiolen, som ej längre nu hade gamla tiders sprittande klang, så menade koppkärringen där hon uppustad och röd satt vid fönstret med katt i knä, så menade Svartlands-Jonte och alla andra. En gissade på kortspel, som ruinerat, en annan på efterhängsna borgensförbindelser, en tredje på plötsligt påkommet vanvett, ty som galen tedde sig ju Stenius numera; pratet flöt som ett mumlande, virvlande vårvatten över bygden, oron steg dag för dag när intet vidare hördes av — man hade ju alla som en hoppats på att ett nytt ljusare budskap skulle gå ut från brukskontoret, att den kategoriska uppsägelsen, som sänkt hundratals familjer i sorg, som kommit ögon att tåras och bröst att höjas i ångest, skulle följas av en inbjudan att komma åter, att åter

gripa slägga och tång. Eller en förklaring — men Stenius teg, talade till ingen, var en annan emot förr, var barsk och bitande. Blott ett visste Malla — att hennes herre gick upp och ner i sitt rum nätter igenom, att han ingenting åt, att han kunde falla i raseri allt emellanåt — och att han hade förbannat henne och deras förbindelse. Detta sista hade helt naturligt gripit henne djupast. Hon kände sig ej längre outhärlig, hade mist sitt fotfäste och visade sig stundom rödgråten och uppriven av skräck. Ty underliga ting hade hänt där i den gamla rödmålade herrgårdsbyggnaden, ting som hon för intet i världen skulle ha vågat tala om.

När skräcken inför den befarade brödlösheten så småningom hann lägga sig, började lite var, isynnerhet de yngre, att höra sig för om arbete på andra orter. Visserligen kändes det påkostande att lämna Homsjö och detta allt, som de vuxit fast vid som furan klänger sig till bergsskrevan, hart när omöjlig att rubba och aldrig skulle någon enda av dem glömma Homsjö-bygden, ej heller dess okrönte kung, Stenius. Det var med tårade ögon de, en och en eller oftast i flockar lämnade Homsjö för att aldrig mer se det åter. Lämnade det och sina kamrar där deras förfäder levat genom generationer. Men nöden är obeveklig. Och oftast innan sol stod upp drogo de bort, för att anträda den långa resan mot öster, mot Västmanlands bruk och gruvor, där det hade sports att arbete fanns. — Snart, innan den sommaren var till ända, låg Homsjö öde. Och det förunderligaste var att sällan eller aldrig syntes Stenius till. Alla tjänare voro så gott som jagade ur hus. Han hade blivit en annan en, Stenius nu, sedan olyckan

hade kommit till honom, tung och förfärlig. Leendet hade frusit och den förr varma rösten hade fått en klang av gravvalv och rost menade mången. Den enda som fick komma i hans närhet var Malla, men de befallningar hon fick voro kärva och det var oftast med hopsnört hjärta hon numera bankade på hans dörr. När hon såg honom sitta där vid skrivbordet, bläddrande, ideligen bläddrande i böcker och handlingar, sitta med hopknipen mun och stirrande ögon, som tycktes se långt, långt fram eller tillbaka till för längesedan gångna tider, sade hon sig att den Stenius, som varit henne kär, hennes barns fader, den som sörjde för sina underlydande som en far — den var död eller borta. Där vid bordet satt en annan. En tung grubblare, en retlig despot, som t. o. m. glömde att iakttaga den mest elementära snygghet. Ty orenlig och eländig i kläde-
dräkten hade Stenius blivit.

En tid hade Malla bott kvar där i herregårdsbyggnaden, men efter ett fruktansvärt vredesutbrott en natt på senhösten vågade hon för sitt liv icke stanna längre. Och husrum fanns ju. Ty stugan hennes föräldrar bebott stod tom. Modern var ju död. För 10 år sedan. — — Och fadern var ju borta sedan månader tillbaka. Nicklas Örn var försvunnen en morgon. Allt hade han lämnat kvar utom felan. Man hade sökt länge, gått skallgång i skogen. Ja, med dragg och lina granskat älvoiset och lugnvattnet nedanför forsället, men utan resultat. Han var och förblev borta, Nicklas, och bland de kvardröjande i bygden började underliga rykten gå. Men framemot jul kom en knalle med hälsningar. Nicklas Örn hade varit synlig några veckor efter försvinnandet

på marknaden i Karlstad. Där hade han spelat fiol utanför ett tält, där tama björnar dansade. Men ägaren till tält och björnar var ingen annan än den vida beryktade tattaren Andreas Örn, efter vad knallen påstod gamle Nicklas köttslige kusin. — Och hans följe hade rastat i Svartjärnsskogen samma natt Nicklas försvann.

Malla ensam stannade ej olik hunden som förr går under än låter sig locka från det ställe, där han vet sig vara hemma. — Och hon fick i uppdrag att gå tiggargång i bygden för sin herres räkning, ty nu var det Homsjöbygdens tur att ge, menade Stenius; ty under 300 år hade hans fäder fött bygden och bygdens folk.

*

Så stod han nu gamle Stenius i sommardagens dallrande solglöd stödd mot sin påk av en. Stod där stilla och lät den skarpa hökblicken glida ut över fallets gnistrande virvlar, fram över de hopade ruinernas elände, lade märke till myrtuvorna, som nu reste sig mäktiga där smedjornas ässjor en gång varit belägna, och han tänkte på det som en gång var — på den stolta slakten Stenius, som med honom skulle dö ut. Men han lovade sig själv och sin släkt att han till sin död skulle trotsa dessa, som vållat hans egen och Homsjöbygdens olycka. Men detta var icke tillräckligt. Nej han skulle hämnas, skulle han. Hämnas blodigt den stora oförrätt som oförskyllt blivit begången mot honom och mot hans fäders stolta verk. — Men huru? Under åratals natt efter natt hade han sysslat med detta. Uppkastat de vildaste planer, funderat på dråp och brand, allt det

onda som en pinad hjärna kan finna på. Men allt hade vid granskning befunnits utförbart. Ty den siste av ätten Stenius blir icke en förbrytare. Skölden hade hållits blank genom århundraden, som jarlar hade hans förfäder härskat och lett, många hade suttit vid konungens rådsbord, många hade rest vida om i främmande land för att vinna kunskap och insikt som sedan skulle lända landet till bästa. Och Homsjö hade under 300 år varit samlingsplatsen för den mäktiga släkten. Hit hade de kommit när snön låg vit och blank på bygdens vägar från alla väderstreck med klingande bjällror och rungande skratt. Vördiga brukspatroner i blåa frackar med gyllene knappar, vari järnmärket var prässat. Stolta damer i krinolin och underliga franska coiffyrer, och unga mamseller i tyll och siden. Här vid Homsjö hade de alla känt sig hemma, ty här hade rätt en gästfrihet som var känd landet runt. Och hit hade årligen kommit kringresande kavaljerer med underliga manér, herrar i krås och stångpiska, män som rest vida och sett mycket, män som talade många språk och kände förhållandena i Paris och Rom många gånger bättre än hemlandets egna. Och här hade diktare och musikanter levat månader igenom och med saknad hade de slutligen lämnat Homsjö.

Och nu var det slut. Ätten skulle dö ut med honom. Och Homsjö låg i ruiner. Men gud fader skulle straffa dessa, som vållat all denna olycka. Där om var gamle Stenius övertygad. Hans allena var hämnaden och att den ej skulle utebli var säkert. Förr eller senare skulle den drabba tung och förfärlig. Himmels eld skulle slungas mot Broby, dess osande skorstenar skulle knäckas,

dess surrande hjul skulle springa — och pest och blindhet skulle slå dessa som regerade.

Stenius spratt till och såg upp. En liten kvinna böjd och gammal smyger stillsamt vägen fram. Hon har börda på rygg och käpp i hand. Hon ser ej upp, vill smyga sig förbi, söker tydligen undgå gubben där nere vid forsallet. Men gubben är vaken och blicken gnistrar. Han stakar sig långsamt fram över tuvor och mossgrodda stenar, över slagghögar och murket bråte och står slutligen på stigen, stor och farlig. — Malla kan ej komma fram, hon blir stående stilla och inväntar undergivet det som komma skall. Hennes samvete var rent. Hon visste ej med sig att ha gjort något ont. Men hennes herre är av motsatt mening. Han går ett steg närmare, sticker sin kroknäsa in i gummans rynkiga ansikte och bryter ut:

— Hör — du börjar missköta den hedrande syssla jag pålagt dig.

Malla kryper samman och tiger, men blicken irrar rädd omkring.

— Tror du inte att jag, patron Stenius, är vaken.

Ett svalpar far i susande flykt över de båda gamla, och i forsen hoppar gyllenblank laxöring. Men från skogen, där kådan droppar ljus och seg i middagshettan kommer en ljum, arommättad vind.

Gumman tiger. Blicken är slö och inåtvänd, slocknad utan gnista av liv. Men den skiftar hastigt. Blir levande och varm när hon får syn på en raggig och grå skapning, som kommer mot hennes kjol. Laurentius, katten, som räddat hennes liv. Hon böjer sig ansträngd ner och stryker honom sakta över ryggen. Ty för hans

skull vågade hon allt. Han var det endaste hon hade nu här i världen — det enda som höll henne kvar i livet. Laurentius, hon viskar sakta hans namn och stryker och stryker under det tårar glänsa på de skrumpna kinderna. Men detta blev patronen för mycket. Att hon vågade, när han — — — han lyfter sin fruktansvärda påk och måttar ett slag mot katten, som slingrar sig undan och oskadd söker skydd i närmaste snår. Stenius ryter:

— Den där dödar jag — minns vad jag säger nu, Laurentius skall dö.

— Herre gud skona — — Malla gråter.

— Nej, Laurentius skall dö — du tänker mera på honom än på mig, din herre; du sköter ej din syssla; maten du bringar är usel och jag saknar stundom ved.

— Snälle patron — —

— Tig — har du ej framfört mina befallningar till käringarna i bygden — maten skall vara prima, det fordrar jag — har inte jag i mångfaldiga år fött hela bygden och nu när det är bygdens tur nu — — —

Stenius griper Malla i armen och skakar henne häftigt.

— Intet fusk — —

Stenius går ett par steg mot forsbron, men vänder och säger hårt:

— Och ta nu avsked av katten, ty snart skall han döden dö.

Sedan han framslungat denna förfärliga hotelse vänder han ånyo tillbaka till sin älsklingsplats vid forsen, men Malla försvinner kvidande, ett rov för en otröstlig sorg. — Nu var livet slut, nu hade hon snart ingen-

ting mer att leva för, ty att Stenius skulle döda Laurentius därom tvivlade hon ej. Och i denna stund av upphetsning och ångest stod den åter klar för henne hennes livs skam och stora olycka som började den dag budskapet om Homsjöbrukets fall första gången gick genom bygden och som sedan dag och natt aggat och marterat henne, som tryckt henne samman, som betagit henne livets lust och gjort henne böjd och gammal. Och nu i detta ögonblick såg hon klart hur eländig hon var. Ett trälände djur, länkad till denne förskräcklige man, som fordrade allt, men ingenting gav i ersättning för omsorg och arbete. Och hela det fruktansvärda hat emot denne hennes livs skövlare som så länge, länge grott djupt därinne, mullrat och hotat som forsbruset i höstnatten, detta allt av skräck hon känt och förödmjukelse hon lidit när hon sparkad och hetsad fått träla och tjäna, fått lida och vaka utan en vänlig blick eller ett ord till tack, detta allt välldes nu fram likt vårbäcken, som sväller över sina stränder sjungande stark och hänsynslös. Och nu skulle Laurentius dö. — Nej, han skulle icke. Nej hällre då han tyrannen, som varit hennes livs förbannelse. Hällre han än Laurentius, som varit hennes tröst och delat hennes sorg och i vars mjuka päls hon fällt blanka tårar.

Gamla Mallas starka, nästan sjukliga kärlek till katten daterade sig från den dagen då han räddade hennes liv, då han gick till bygden och kallade på hjälp när hon låg dödssjuk hemma i sängen. — Det hände sig för flera år sedan detta. Vintern hade kommit tidigt det året och snön låg fotedjup över stigarna redan vid Michaeli. Malla hade haft svårt att skaffa föda, men

ännu värre var det ställt med bränslet och patronen fordrade allt prompte. Och som en naturlig följd av alla ansträngningar blev hon liggande strax före jul. Patronen svor och förbannade, lägga sig till just nu när julkosten skulle skaffas; men Malla kunde ej resa sig och ingen människa kom. Och aldrig kunde det falla Homsjöpatronen in att själv hämta mat och bränsle. Plikten att föra till hus ålog Malla och plikten att ge folk i gemen, dessa alla som han förr så gott som av nåd fått föda. Han rörde sig icke, ty hans principer voro bergfasta. Gick till sängs och sov bort tiden. Helgen gick och ingen frälsning kom, men Malla hade lagt märke till att Laurentius var försvunnen. — Och äntligen kom hjälpen, och Laurentius var den som givit tillkänna att nöd var på färde. Man berättade henne detta när hon var i bättring, berättade den underbara historien om hur bygden blev underkunnig om att något stod på färde vid Homsjöbruket. Tre dagar å rad hade en främmande katt kommit till Åsen, den gård som låg närmast, och den där katten hade sett underlig ut, jamat och sprungit ut och in. Men i början hade ju ingen just fäst vid sig vid detta, katt var ju katt och hade väl som sådan sina nycker. Men på tredje dagen förstod man att något stod på. En skidlöpare fick följa. Han hade mat i tina och sprit i flaska och fram emot kvällningen kom han fram, drypande av svett, ty vägen var lång från bygden och oväder hade rasat hela dagen. Men före skuttade katten som en grå boll genom drivorna.

Och efter den dagen blev Laurentius det centrala i Mallas liv och aldrig hade hon kunnat tro

att hennes förtorkade hjärta skulle vara i stånd att älska så.

Och nu skulle han dö — Laurentius. Han, som räddat icke allenast hennes eget utan även tyrannens liv. — Men skedde detta då. Då skulle hon samla allt sitt mod och hon skulle lösgöra allt sitt bundna hat och hon skulle hämnas. Rann icke berömt blod i hennes skrumpna ådror — var hon inte en ättling av de fruktade Örnarna, bygdernas fasa och skräck, alla fredligas gissel. Hon måste mäktas en handling, helt olik alla andra, måste kunna knyta sin hand till slag nu när det sista hon ägde skulle tas ifrån henne.

Hon stod länge handfallen, slagen, förintad, men slutligen samlade hon sig samman, tog upp bördan — matbördan, hon hämtat för sin herres räkning och gick stapplande in. In i det förfallna ruckel, som en gång var Stenius'arnes säte och dit släkten samlats under århundraden. Förintelsen och döden hade präglat det mäktiga huset. Takpannorna hade rasat och skorstenarna ramlat, vinden hade farit illa med fönster och dörrar, tapeterna hängde i trasor över putsen och mellan golvens tiljor växte gräs. Och ingen människa fick komma hit in utom Malla. En och annan hade vågat titta in genom fönstren, men ingenting sett, ty sedan många år voro alla gardiner fällda. Och den olycka, som låg i luften här vid Homsjö hade orsakat att ingen människa vågat gå här förbi sedan natt brutit in. Ty här grasserade själva Belzebub nattetides. Folk i bygden hade sett ljus brinna i den öde storsalen mellan 12 och 1 och man trodde sig till och med ha sett många skuggor röra sig bakom gardinerna. För envar

var det uppenbart att Homsjö numera var en samlingsplats för allt det onda som har sin gång i natten, för gast som råkades och för satanas och hans anhang. Och vad underligt låg väl i detta, ty här hade syndats gruvliga — och Homsjö var förbannat. — Längre än hit, in i köket kom ej ens Malla numera, det var fåfängt att tränga längre in om hon ock vågat. Ty de flesta dörrar voro spikade igen och till de andra voro nycklarna gömda.

Hon lade bördan ifrån sig, Malla, och sjönk sedan samman på bänken vid spisen, satt där vaggande av och an på gamlingars vis, dövad och bunden av sin fruktansvärda sorg. Hur ofta hade hon ej suttit här förr — för många, många år sedan, den tiden när sol låg över Homsjö, medan hon ännu var ung och kände livets lust fylla sig.

Och som hon satt här så förtvivlad och ensam medan det dragande älvsuset sjöng henne i möte, levde hon tillbaka i sina vaga drömmar och hon förnam röster, hon för länge sedan hört och lyssnade till sånger som längesedan förklingat. Hon drömde sig tillbaka till tider då hon var ung och firad och hon log matt emot alla dessa skiftande gestalter och dessa kära ljud och röster som förklungit och dött bort för många år sedan.

Men plötsligt vaknar hon upp. Ty ute på trappan dunka steg och de murkna golven gunga. Det var Stenius — men han var ej ensam. Det underbara hade hänt — Stenius hade tagit sällskap med ända till trappan. Hon kröp rädd fram till fönstret, som vette ut mot trappan och genom en springa i gardinen såg hon dem

båda. Stenius halvnaken och eländig — den andre elegant. En klotrund herre i välsittande dress, fin man med guldbryllor på näsan och vaxade mustascher. Vem i Homsjöbygden kände ej den mannen — förvaltaren Borggren vid Broby, den oförliknelige skogsuppköparen, som var den befallande vid verket nu. Och Malla kunde ej fatta detta, ty ingen hatade hennes herre mera fanatiskt än just denne, som på få år förött Homsjöbygden. Att han vågade komma — och till på köpet ensam. Hon hörde honom tala. Tala inträngande med sin lena, insmickrande röst, den ingen enda skogsägare hittills kunnat motstå. Och hon såg patronen stå hög och mäktig med knölpåk i hand. Hon hörde röstens mjuka klang, hur den steg och föll, hur den blev varm och övertygande. — — — Ja herr brukspatronen torde förstå att en ordnad skogsskötsel måste baseras på avverkning, traktuggning, ja oftast till och med kalavverkning, för att lämna ungsbogen, herr patron, de små, späda plantorna, som under årtal förgäves suckat efter ljus och luft — han snöt sig och låtsades torka bort en tår — bättre tillfälle att växa starka och bättre möjligheter att utveckla sin skönhet och sina behag — hm. Därför anser jag mig i egenskap av fackman pliktig, att framhålla för herr patronen nödvändigheten av att ej låta den dyrbara skogen stå alldeles orörd och orubbad — jungfruligt oberörd om jag så får säga — utan att herr brukspatronen av omsorg och kärleksfullt medlidande med de små plantorna låter till avverkning försälja den grövsta och mest mogna skogen. Och som patronen mer än väl känner och vet så dominerar vårt bolag ju bygden. Ingen har sökt att ta opp

konkurrensen med oss, ty detta vore galenskap. Och den som vänder sig till oss den blir ej vare sig narrad eller missbelåten. — — — Malla låg hopkrupen vid fönstret och gav noga akt på de två och på minspelet i deras ansikten. Förvaltaren myste och log, kisade mot solen och slet i de granna mustascherna — men gamlen stod kall och till synes oberörd med sin gåtfulla sfinxblick häftad vid pratmakaren — stod trasig och otvättad, men stolt som en gud. Så lyfter han handen långsamt och säger det enda ordet:

— Tig.

Förvaltaren skvatt och klippte tvärt av. Patronen talar åter med sin rostiga gammalmansbas:

— Vad heter han?

— Jag? — — Borggren till patronens tjänst — förvaltare vid Broby. Trodde patronen kände mig.

— Nå Borggren — vill han hålla mun ett ögonblick.

Förvaltaren bugar lätt, men blir blossande röd. Att den där vågade uppträda så, en trasig fördetting.

— Hör nu noga på, han Borggren — jag vill berättas en liten historia för honom. Gubben harklar sig och spottar och så släpper han på:

— Här vid forsen regerade sedan urminnes tid en släkt mäktigare än de flesta i landet. Och i hundratals år hade medlemmar av den slakten varit bygdens hövdingar. Och bygden hade stått i tacksamhetsskuld till den slakten, ty den hade aldrig ett ögonblick glömt det ansvar för bygdens väl och trevnad, som den från början påtagit sig. Brändes åkern av frost eller sol, blev skörden ringa eller ingen, då visste bönderna var

såd stod att få. Här vid Homsjö fanns magasin fyllda, hit kommo spannmålsforor i vintern från Karlstad och Kristiania och alla som en fingo de hämta det de behövde. Betalning blev knappt tal om — patronerna här kunde vänta i årtal och bönderna fingo betala igen när det en gång blev överflöd. Homsjö var hela bygdens regulator, herrarna här voro kloka och kunniga män — de visste att efter godår oftast kom missväxt och de köpte in och delade ut för att Homsjöbygden ej skulle lida. — Och hit kommo bönderna från hela dalen sökande råd och hjälp. Och alla som en vände de åter till sina gårdar lättare om hjärtat, ty herrarna här voro mäktiga och deras ord hade vikt och klang ända upp i kungens borg. Envar sak blev prövad och ingen enda kunde med fog påstå att han blivit orättvist behandlad. — Så hade det varit här och så var det ännu till för ett par tre årtionden sedan. Här regerade då en man som i allt liknade sina stora förfäder. Han var mild och han var rättvis och hjälpsam. Alla sågo upp till honom och hans lov gick vida. — —

Stenius teg och stirrade rakt fram, men fortsatte omedelbart, men nu skälvde rösten hörbart.

— Så började en dag underliga rykten gå i bygden. Underliga figurer, som ingen förut sett hade varit synliga vid Broby-forsen. Underliga skapningar i blanklädersstövlar — män med kartor i nävarna och maggördlade cigarrer i käftarna. Och så småningom antogo de vaga ryktena fastare form. Det blev sagt att de där främlingarna köpt fallet, att de börjat dämna vatten och spränga gråberg. Det otroliga skulle ske — Hom-

sjö skulle få en medtävlare. En som skulle söka göra den rangen stridig i Homsjöbygden.

Ja. Det blev bruk i forsen, det blev byggt. Och gruvor började man köpa. Men mest lade man an på skogen. Ty det skulle slipas massa och sågas plank. Ja. Det gick några år så där. Den här Homsjökungen log öppet åt de där gynnarna. Men så småningom började han bli uppmärksam, ty han började märka att skogarna omkring det där bruket började glesna och att bönderna ofta anträffades druckna på landsvägarna. Ja. Den där kungen blev ond, han tog ett par bönder i förhör här på kontoret — gav dem med denna käpp högst egenhändigt ett kok stryk var. Som hans plikt ju var. Ja. For dagen efter i fyrspann ner till det där nya bruket, som snart höll på att förpesta hela dalen när vinden låg på. Läste lusen av disponenten, eller vad han nu kallades, inne på hans kontor. Ja. Som hans rätt och skyldighet ju var.

Men en månad efter kom ett stort förseglat brev från min advokat inne i Kristiania, att jag genast borde komma. Ja. Jag for genom dag och natt. Kom fram. — — Fick besked. Mina farhågor hade besannats. Min kredit var stängd, jag röt åt bankcheferna. — — Tuktade högst egenhändigt ett par. Ja. Men fick böta stora summor för det fast jag ju var i min goda rätt. Fick resa hem. Med oförrättat ärende. Fick blåsa ner hyttan, ty det där nya bolaget hade ljugit sig till mina kunder.

Fick lägga ner rörelsen. Och fick vara tacksam för att de låto mig behålla skog, jord och fall. Ja. Men den dagen när bruket fick stanna svor jag. Svor en

stygg ed att ha det där bolaget i minne. Det där bolaget som jag inte ens vill nämna vid namn.

Borggren stod handfallen och tittade i marken. Ty gubben hade växt tyckte han medan han talade, blev en jätte i längd och rösten var ett endaste hot, där de kortklippta ja-en blixtrade fram som klingor — som åskviggas. Det sjöd och kokade därinne, det hörde han — och hade han kunnat försvara ett sådant handlings-sätt för sin bolagsmannaheder, hade han flytt, gnott iväg som en slagen stackare, som vill gömma sig undan och skämmas i fred. Men han var ju förvaltare på Broby — och blev stående. Han harklade när gamlen hörde upp, lyfte blicken en smula, ämnade säga något till sitt och bolagets försvar, men fann inga passande ord. Stenius stod tyst ett ögonblick liksom om han samlat kraft till en ny attack. Men han skakade knölpåken. Och höll den så fast att knogarna lyste vita genom det skrupna skinnet.

— Ja — han förstår nog, Borggren, fortfor han med hes röst, han förstår nog vad för ett bolag jag syftar på. Ja. Han bör känna sig stolt han, Borggren, som på den här korta tiden hunnit med så mycket, hunnit med att förvandla en nyss blomstrande trakt till en ödemark, hunnit med att sätta ett tjugotal burgna bönder på fattighuset och drivit hela vår ungdom i landsflykt. Det är han — han där, patronen gestikulerade med käppen, han och det där satans bolaget som ödelagt mig och Homsjö och hela bygden, för ni kom inte som ärliga män utan som skojare och tisslare och baktalare, gjorde ni — — nu skrek han: nyss skratade han åt mina trasor, åt min fattigdom. Jo. Neka

inte. Tigi! Jo — han gjorde narr av mig Homsjö-patronen, men le inte han utan gråt och göm sig sedan som en piskad hund, ty han är en fähund, är han, som har narrat bönderna och slagit ihjäl dem med smutsiga sedelpackor och kortspel och bränvin och champagne. Men satan ska' ta honom och bruket och bolaget. — — — Gubben hoppade av ilska och hötte med påken.

Förvaltaren vågade avbryta:

— Herr brukspatron — — herr patron, stammade han under fåfänga försök att ge rösten stadga, inte vill väl patron påstå — inte kan väl patron mena att jag — bolagets obetydliga tjänare skulle vara att anse som — — som Homsjöbygdens förstörare.

— Hör — har han sovit!

— Nej, herr patron — vartenda ord har jag hört — — men nog medger väl herr patron att blott bönderna vetat hushålla —

— Hushålla — håll mun! Vem lärde dem slösa — han och bolaget. Just. Narrade av dem skogen för tiondedelen av värdet och fyllde dem med sprit och högfärd och hängde krimskrams och dingeldangel på deras käringar och döttrar, lärde dem hålla veckokalas med champanj och kostbara rätter, när de skulle ha ätit fläsk och potatis och gröt som förr — — —

— Förlåt — men jag tror mig kunna påstå att patrons framställning inte allenast är falsk utan — —

Gubben dök ned och kröp samman som en katt i språng. Det borstskäggiga ansiktet blev vitt.

— Falsk — —! Han tog ett fast grepp om påken.

Förvaltaren gick baklänges. Malla skakade i sina gamla lemmar så rädd blev hon — nu kom avslut-

ningen, den hon hela tiden väntat på. — Falsk. — Tänk att den där vågade.

Nu kom kappen, kom med väldig kraft — men träffade inte. Borggren hade kastat sig undan i sista ögonblicket. Och så började den vilda jakten, Borggren före, rund och ovanligt snabbfotad, tyckte Malla, gubben efter med påken. Vid gårdsgrinden, eller rättare där där den stått en gång, fick den flyende första slaget, längre ner på stigen det andra och nere vid bron nummer tre i ordningen. Malla såg inte mer, ty de försvunno vid kröken.

Och darrande och uppskrämd smög hon sig ut ur köket, där svarta, nyfikna rättögon betraktade henne ur otaliga svarta hål.

När hon väl kommit in i sin kammare satt Laurentius i spisen.

Han gick henne inte i möte som han annars brukade och inte jamade han heller. Hon gick närmare och såg att en smal blodstrimma rann ur hans ena näsborr. Hon strök Laurentius över ryggen, men blev förskräckt när hon märkte hur slapp kroppen kändes.

— Herre Jesus — — hon lyfte djuret i knä, klappade och kelade för honom — herre Jesus; hon började gråta stilla; tårarna droppade en och en ner i kattens gråa päls. Denne sträckte på sig ett par gånger — och låg sedan stilla.

Laurentius var död. Och gamla Malla stod ensam i världen. Hon satt länge, gamlan, med det döda djuret i knä, satt och stirrade rakt fram och tårarna droppade. Att han skulle dö ifrån henne. Herregud — att Laurentius ej längre skulle göra henne livet drägligt. Och

i timmar satt hon så, Malla, helt bunden och överväldigad av sin sorg, men innerst inne kände hon hatet, hatet emot den, som icke ens unnade henne en enda liten solstråle i livet. Ty att detta var tyrannens verk var uppenbart. Hela dagen satt hon så, men när solen var borta och sommarkvällens skymning låg mjuk och trolsk över stigarna steg hon upp. Hon måste rusta till begravning, hon. Ty ingen var mera värdig att vila i vigd jord än Laurentius. Hon tvättade honom omsorgsfullt som man ju brukar med lik, kammade hans rag-giga päls, lade ner honom varsamt i en låda och band fast locket. Knöt silkeschalett över håret och hämtade fram salmboken.

Midnattes var hon framme vid kyrkan. Det var en ljus och ljum natt detta, strax i juli innan slåttern börjat. Dimman låg luftig och lätt över Kyrksjön, som var en vik av den stora Homsjön. Ute i de gröna vallarna snärpade ängsknarren och fladdermöss sköto svarta över kyrkogården. Kyrkan stod hög och hotande, hemsk nästan nu i natten tyckte gamlan. Och griftgårdens stenar och lutande kors reste sig emot henne som vålnader, avdöda som rest sig i natten för att skrämma bort henne eller hämnas därför att hon velat profanera helig jord. Men hon kände ej fruktan, Malla, ty hon kände så säkert att han den mäktige i himlen stod henne bi, att han gillade hennes förehavande. Han skulle förstå henne, men något helt annat var det med dessa döda. Men mest fruktade hon dock alla dessa, som under de senaste åren sedan olyckor av alla slag drabbat bygden sökte sin tröst i Ordet och som endräktligen kommo samman till sång och brödbrytelse. Dessa voro

fruktansvärda i sitt hat. Och blev det kunnigt bland dem detta — hon fick ej ro eller fred i bygden. De skulle säkert hetsa henne till döds. Men ingen hade hon mött och ingen hade sett henne på stigarna i den skumma kvällen. Ungdom, som gärna håller sig ute nattetider, fanns ej längre i bygden och många, många av de gårdar som lågo vid vägen voro nu övergivna. — — Hon öppnade grinden, som förde in till griftgården; gångjärnen rasslade och gnällde och hon stod plötsligt stilla med återhållen andedräkt och dunkande pulsar. I ett kort ögonblick erinrade hon sig alla de härresande historier hon hört om dödning och gast, om onda syner på nattliga kyrkogårdar. Och hon var viss om att något skulle ske. Hur kunde hon våga att komma hit midnattes i ett sådant ärende när hon visste att de döda ville ha ro. Och där i det granitmurade kapellet vid kyrkans gavel lågo medlemmar av ätten Stenius i sina sarkofager. Stora, mäktiga män, vars minne levde kvar i bygden. Skulle inte de stiga upp och slå ring om henne, grina henne i ansiktet med tomma, svarta ögonhålur. Och vid tanken på detta som kunde hända kände hon en fruktan så stor att hon hälst av allt ville fly, springa för brinnande livet för att komma undan och finna räddning. Men benen voro lamade; hon kunde ej röra sig, ej heller försvara sig om gravarna skulle öppnas och de döda myllra fram. Men hon jämrade sig sakta, kved i gråt som ett barn.

Hon stod länge, länge så. Dimman låg fortfarande lika vit därnere över sjöns vatten och alla föremål omkring henne trädde vaga och spökaktigt oklara fram i dunklet. Men efter hand trodde hon sig märka att luften

klarnade, att skuggorna svunno och att dagen kom. Midnattens fasa flyktade, i öster började skyarna brinna röda och hon kände sig stark nog att gå in till de döda. Hon letade sig sakta fram mellan gröna gravkullar, letade sig fram till moderns grav, som låg igengrodd och glömd. Här skulle Laurentius vila. Hos henne. Hon letade länge och fann slutligen något hon kunde hjälpa sig med. Hon rev upp gräs och tog fatt med grävningen. Slutligen hade graven önskat djup, lådan sänktes varsammt ner och gamlan öppnade salmboken och läste med sjungande röst begravningsformuläret. En salm skulle hon gärna ha sjungit, men vågade ej av fruktan för de döda — främst dessa brukspatroner som sovo strax härintill. Hon klappade asken och tackade Laurentius för sista gången. Kastade igen graven och smög sig tårögd bort.

Nu var hon ensam, Malla, och nu hade hon endast ett att leva för: sin hämnd. Laurentius skulle hämnas. Och åter och åter gick hon detaljerat igenom sitt livs långa martyrium, men alltid vände de irrande tankarna tillbaka till Laurentius. Hade hennes herre tillfogat henne själv en ny förödmjukelse, lagt ännu en sten på hennes tunga börda — hon hade tegat och böjt sig. Men att han slog ner honom, det måste hämnas. Katten själv hade nog gott han — kroppen vilade i kristen jord och själen — ja Laurentius hade en själ och den var säkert hos gud. — Men ett så nesligt dåd ropade till himlen på vedergällning i alla fall.

Hela den dagen och hela den påföljande natten låg hon och grubblade över detta. Hon kastade upp många planer, men alla befunnos utförbara.

Slutligen när den röda morgonsolen lyste in genom de buteljgröna rutorna hade hon fattat sitt beslut. Hon skulle redan i denna dag meddela patronen att nu var det slut — — nu ville hon ej längre för hans räkning gå tiggargång i bygden. Och hon fullföljde även sitt beslut. Tidigt steg hon upp, klädde sig och gick att söka Stenius. Han satt halvnaken i köket, kokande kaffe. Utan att hälsa och niga som hon hade för sed, gick hon utan att blinka rakt på sak. När han nu hade slagit ihjäl hennes katt — — så ansåg hon sig icke pliktig att tigga längre åt patronen — —.

Gubben såg upp från kaffekokningen och gav henne ett vasst ögonkast.

— Tigga! Vet du inte hut.

Malla hajade till och gick baklänges mot dörren.

— Du tigger inte — du hämtar dagligen den tribut bygden lämnar Homsjöpatronen; han reste sig i hela sin längd och pekade på dörren.

— Gå — men du är här på slaget 5, och mat har du med dig, käring!

Han satte sig igen och började syssla med kokgrejorna. Men Malla smög sig ut skrämnd och förkommen. Hon var fattig och ringa hon — han därinne rik och mäktig. Hon var i hans våld och hon visste och sade sig att hon måste lyda.

Och på slaget 5 stod hon undergiven och trött med sin förning i köket.

Men den natten som följde, drömde hon om Laurentius. Han satt där han brukade i spisen, tyckte hon och han såg så underligt inträngande på henne med sina gröna ögon. Men ur näsan rann en smal blod-

ström, som färgade det gråa bröstet rött, rann ner på hällen, droppade ner på golvet, flöt hän över tiljorna mot sängen i hörnet — och slutligen tyckte hon sig se att allt härinne var nersmört med blod. Och hon vaknade med jämmer — och så tydligt tyckte hon sig se den hon drömt om sitta där hopkrupen i spisen. — Hon steg upp och klädde sig, ty morgonen grydde redan. Och hela tiden sysselsatte henne drömmen. Hon visste ju förväl att den kommer igen efter döden, som dött för mördarhand och ej fått hämnd. Men hon hade inbillat sig att detta endast gällde människor. Nu såg hon annat. Och hon sade sig även att Laurentius ej skulle lämna henne i fred förrän hämnden var utkrävd.

Hon gick ut i den tidiga morgonen, gick med bara fötter genom det daggvåta gräset, gick av och an utan egentligt syfte och mål. Hon lade i dag knappast märke till förödelsen omkring sig, ty detta om drömmen och hämnden upptog henne helt. Men genom forsens dansande ångor såg hon den svarta skogen, som låg där i mäktigt prakt och som famnade en god del av Homsjön.

Och plötsligt slog henne en fruktansvärd tanke —
— Skogen. Den skulle brinna. Homsjöpatronens stolthet skulle gå upp i lågor. Och Laurentius skulle få upprättelse. — Nu i detta ögonblick när hon stod här ensam, Malla, i den gryende dagen, nu kände hon sig ej kuvad längre. Nu för första gången i sitt liv kände hon stigmansblodet bränna sina pulsar, nu hade de dolda krafter till vilda dåd, som sovit ett helt långt liv plötsligt trängt sig fram och hon kände nu att hon var av tattarestam, var sondotter till Gammel-Örn, dråparen

och ogärningsmannen, som suttit 10 år i Marstrands häkte. Och nu skulle hon visa att hon ej vansläktades, skulle visa att man ej ostraffat trampar den under fötter, som känner stigmansblodet bränna — —. Skogen skulle brinna. Hon rusar in; hämtar elddon och följde stigen mot bron — och strax var hon inne i mörka skogen. Solen hade stigit allt högre och natt-dimman över Homsjön var svunnen, fåglarna sjöngo och feta harar tumlade skrämde mellan tuvorna. Här var platsen — hon stannar, gamlan, ett stycke upp i liden där torrkvistar ligga hopade sedan många år. Hon höjde sig ner och tände och under det hon gav akt på hur den blåa ringlande röken steg och hur de giriga eldtungorna grävde sig allt djupare, kände hon en hittills ej anad fröjd fylla sig, en fröjd mäktigare än varje annan, skövlarens glädje, vandalens heta lyckokänsla, då han förnimmer den kraft till att stöta ner, kasta kull och trampa sönder som är honom förlänad framför alla dessa grå själar som gå tungsinta i livets trampkvarn. Och hon fann detta ofattbart att hon kunnat böja sin rygg i träldom ett långt liv.

Men dessa nya, flammande känslor fyllde henne endast ett ögonblick. Som hon stod där och såg elden breda sig bland ljung och ris, såg hur röken blev allt mörkare och allt mera från föll hon plötsligt samman och grep med darrande nävar om bultande tinningar. — — Herre gud, vad var dock detta — vad hade hon ställt till. Ville hon bränna skogen, sin herres ögonsten, bygdens stolthet. Hade hon plötsligt bliven galen. Och som en sådan började hon släcka, trampade i lågorna och aktade föga att hennes plagg brunno. Här

gällde ju livet nästan, skogen, skogen var i fara. — Nej, detta var oerhört och när branden äntligen var släckt och Malla dödstrött släpade sig hem, tänkte hon minst av allt på hämnd, men väl över huru svårligen hon hade syndat i dag.

Efter detta gick hon i flera dagar tungsint och slö. Två krafter fyllde henne, två känslor kämpade om hennes själ: plikten emot Laurentius, som varje natt manade henne till handling och den slaviska underkastelsens lydnad. Och frukten av alla hennes grubblande ansträngningar blev ett beslut att straffa, veder-gälla — men så hänsynsfullt som möjligt.

Hon ville gå till Broby i morgon dag, be att få förvaltaren i tal, anmäla sig såsom vittne till misshandeln nyss och uppmana förvaltaren dra patronen inför rätten. Mer än detta förmådde hon nog inte. Viljan var god, men kraften — och kanske Laurentius skulle låta sig nöja med detta.

Och påföljande dag drog hon åstad, tog genvägen genom skogen, rädd att möta någon och nådde Broby fram emot middagen. Men nu var alla hämndkänslor som bortblåsta och hon kände i stället för frimodigt hat leda och skrämsel. Skulle hon hjälpa förvaltaren, han som varit rent av oförsynt emot Stenius — och han som hade förött bygden, nej, bäst var att vända strax. Hade långt hem. Och maten skulle lämnas på slaget 5.

Men klockan var nog mer, kanske närmare 6 när hon kom fram till Homsjö. Ty hettan hade varit tryckande i dag och bördan var tung. Patronen själv tog emot henne på forsbron och att han var ond kunde hon

förstå och se. Det oerhörda hade också inträffat. Första gången i sitt liv hade hon försummat tiden. — Han rusade emot henne med lyft påk.

— Vem har gett dig lov att försumma din plikt! röt han henne in i ansiktet. Malla vek undan skrämmd och skälvande men gubben trängde på, trängde henne mot yttersta kanten av bron. Och därunder i djupet gick vattnet i skum.

— Svara mig.

Men gumman teg, ty hon visste att ord ej hjälpte här.

— Svara! Han grep henne hårdhänt i armen.

— Kära patron — — mera fick hon ej fram, ty gubben stötte till och med ett genomträngande skri störtade hon i forsen och försvann i böljekoket.

Stenius stod ett par ögonblick och såg mot den punkt hon försvunnit, men gick sedan lugn och likgiltig vidare in i skogen.

Vattnet hade emellertid fört Malla långt ner i älven, och i spakvattnet tog en virvel henne fatt och slungade henne mot motsatta stranden. Icke ett ögonblick hade hon förlorat medvetandet, men hon var klar över att hon skulle dö nu och denna tanke skänkte henne ro och tillfredsställelse. Hon låg så mjukt tyckte hon, på en bädd av dun, hon förnam vattnets brus som en fjärran melodi och hon slöt sina ögon och tyckte det var underbart detta att döden som människorna fruktade så kunde vara så lätt. Men när hon blev kastad in på grundet under de nedhängande videna grep hon dock utan att hon kunde göra sig reda varför en gren och höll sig fast med krampaktig styrka. Och tillsist

hasade hon sig i land och blev liggande en stund mellan buskarna, där skymningen var djup och luften så ro-givande sval. Och fram i skymningen trevade hon sig hem och kröp under skinnfällan i sängen och där blev hon liggande i tung dvala i flera timmar.

Och när hon fram på natten vaknade till besinning igen blev hennes första tanke den om det nu kunde vara Stenius mening att göra sig henne kvitt. — Nej hon trodde det icke. Utan henne kunde han ej leva, utan henne måste han förr eller senare duka under, ty hon kände sin herre och visste förväl att han aldrig så stolt som han var själv skulle gå tiggargång i bygden. Och ingen enda ville överta hennes förnedrande syssla. Nej han hade nog handlat i ett ögonblicks desperation, velat visa sin makt över henne, velat förödmjuka henne djupare än någonsin förr — och hon kände sig förtvivlad och hjälplös som aldrig tillförne. Men den alltid aggande tanken på hämnd och vedergällning över hennes livs fruktansvärde skövlare släppte henne icke. Ett långt livs hopplösa kamp hade resulterat i denna tanke, i alla tider hade den kanske grott hos henne — hon visste det knappast, men mogen blev den först nu när det sista hon ägde brutalt blev taget från henne. Och på sig själv måste hon lita, ty på försynen, på de högre makterna, på gud kunde hon ej lita i detta. Hur ofta hade icke det hänt att de mest brutala, de som gjort det mest tänkliga ont här i världen fått det bäst, dött smärtfritt höljda av år och ära, fått en vacker likpredikan och en prunkande gravsten — — nej, nej. Hon skulle trots allt visa att hon var en ättling av den fruktade Örn släkten.

Hur den splitternya tanken uppstått och kommit henne att bäva av fruktan och lycksalighet visste hon inte, men i ett enda nu stod det henne klart att detta var enda utvägen. Enda sättet att vedergälla. Gud var inte så svår att komma till rätta med och på människornas dom aktade hon föga.

Hon reste sig upp i sängen och såg att dagens första gryning låg grå över fallet och skogen. Ja, detta var enda sättet — på så vis skulle den förskräcklige straffas. Ingen skulle han ha som tjänade sig längre — ingen han hade tillfredsställelsen att plåga — ingen som gjorde honom livet drägligt. Han skulle ligga hungrig nätter och dagar och han skulle förbanna sin tillvaro. Och själv fick hon träffa mor sin, kanske far även och alldeles säkert Laurentius.

Hon steg upp. Bäst att handla raskt. Kanske ångern och tvekan snart skulle inställa sig. Forsduset dånade henne i möte när hon halvnaken steg ut på trappan, forsduset detta eviga monotona mummel som blivit hennes livs symbol. Gräset var daggvått och dimman låg tät över Homsjön. Men i öster flammade himlen gyllenröd, men solen som var i antågande skulle hon ej se, ville ej se. — Ty nu var det beslutat, hon skulle dö. Dö för egen hand, för att hämnas ett långt livs oförrätter.

Hon lät dörren stå öppen och smög tyst och böjd ut i det kalla gräset. Hon såg sig gång efter annan skyggt omkring, ty fick han se henne så gud nåde henne. — Icke ens över sitt eget liv rådde hon.

Det blev allt ljusare, nattedimman lyftes, steg och böljade som brandrök över skogen. Fåglarna hade vak-

nat och västerut kuckade en gök. Och snart steg solen över de kala vidderna i öst mot Broby, och innan dess skulle detta vara gjort. Hon kände sig lugn, lugnare än på många år, glad nästan och tyckte det var underligt detta att döden ej kunde skrämma henne.

Nu stod hon på stenen, storstenen, som sköt ut som en knuten hand över det kokande fallet. Hon tyckte att hon borde bedja en bön, tala till sin gud om detta, men hon förmådde ingenting. Och hela hennes liv låg bakom henne tyckte hon som en bränd och öde tomt, en öken av sten och spillror. — Men hon kunde ej så där utan vidare besluta sig för det avgörande språnget; icke var det fruktan för döden och för detta utforskade hinsides hon gick att möta — — nej en annan tanke höll henne fast. — — Hur skulle patronen få det när hon var borta. Han skulle nog få svälta — —

Ja det var kanske orätt detta i alla fall, orätt att så där utan vidare lämna honom. Och denna tanke på honom som skulle lämnas ensam kvar växte allt starkare, blev minut efter minut allt mera våldsam. Nej detta gick nog inte. Ensam kunde hon ej lämna honom nu, gammal och — nej hon fick nog gå hem hon, skulle till bygds igen i dag. Ånej Laurentius fick nog vänta och mor med. En gång, kanske snart skulle hon nog komma tassande till himmelens port och banka på — men hennes herre måste vara där före — — —

Hon vände sig hastigt och stod just i begrepp att hoppa i land. Ty aldrig hade tanken på döden varit henne mera avlägsen än nu i detta ögonblick. Men storstenen var hal av skummet. Hon halkade i språnget och störtade med ett anskri mitt i vildaste forsen.

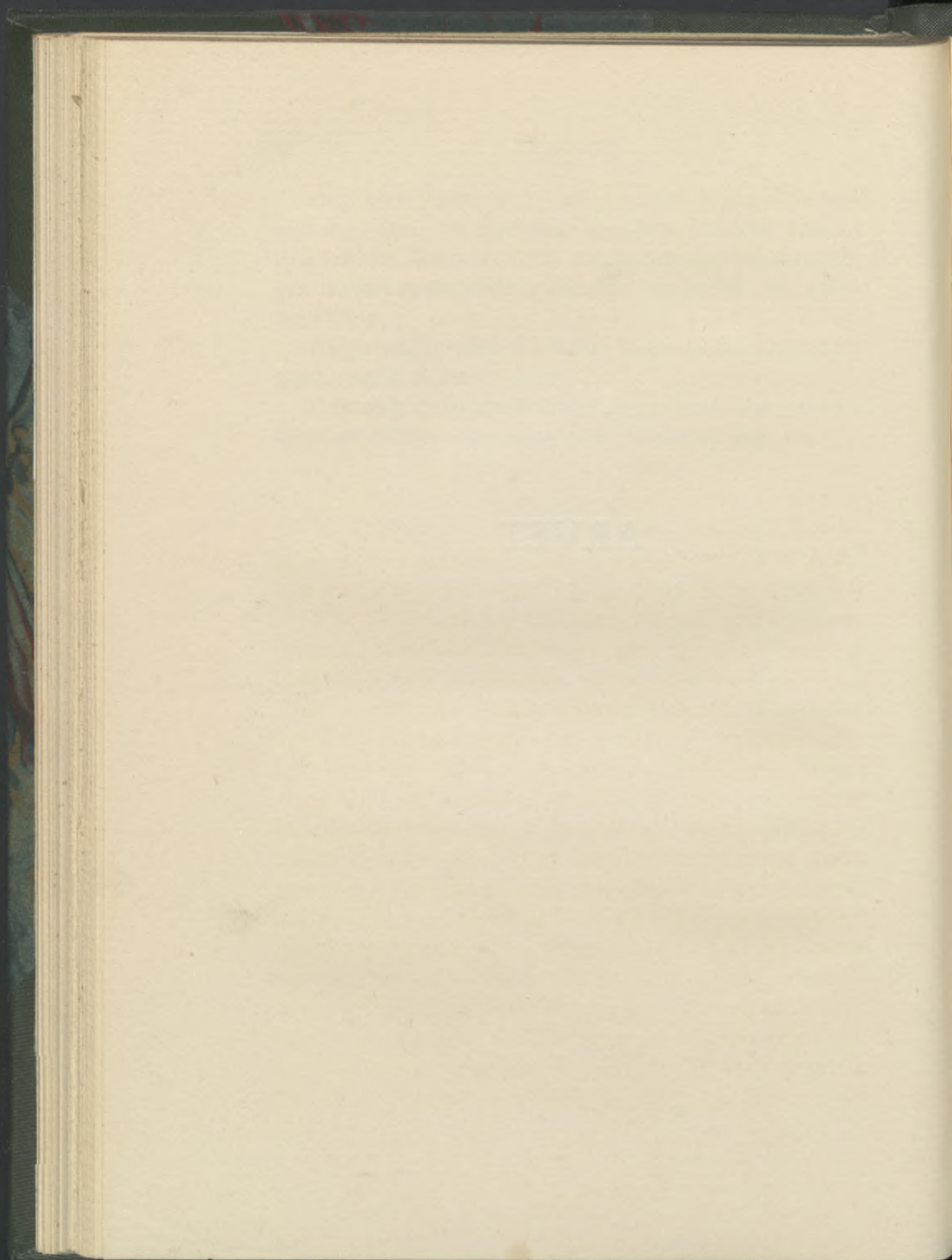
Hon blev ingen självspilling, gamla Malla, utan hon gick bort tyst och obemärkt som hon vandrat, svann i Homforsens skum en ljum sommarmorgon i soluppgången medan hennes sinne var fyllt av kärlek och självuppoftning.

Några dagar senare hittades hennes nakna kropp en fjärdingsväg nedanför fallet.

Och efter ytterligare några dagar blev hon jordad i djupaste stillhet utan sång eller klockringning.

ARVET

MEDICINE kandidaten Einar Sten sitter tillbakalutad i sin ländstol uppe i sitt spartanskt enkla studentkyffe vid Svartbäcksgatan i Uppsala.

Han sitter och funderar, Sten, över livet i allmänhet, men över sitt eget liv i synnerhet. Och han finner att livet är eländigt — bara Bosch — fy tusan! Medicine kandidat, gubevars, men långt var det till licentiaten och praktiken och brödbiten. Och inte hade han ätit en bit i dag — och inte hade han fått en endaste droppe starkt — och Roman, hans gode vän ville inte viggja honom ens en fattig tia fast han alldeles säkert fått rek i dag eller i går — och ingenting fanns han kunde stampa på! Och kallt ute, men tio gånger värre inne. Fy tusan! Och kärringsatan gnatade om hyran och den där tjocka källarmästaren — den ville inte ge kredit längre. Och huvudvärk hade han efter baccanalen i går när det där nötet, Ekberg, smålänningen, bjöd på sprit — och, inte för att han ville tro det, men nog för att det såg ut till att Elsa, den slinkan, tänkte slå

upp. Kunde inte stå till tjänst med teaterbiljetter jämnt. Och inte kunde han läsa, för huvudvärken var så förb— och inte kunde han elda i kakelugnen för han hade ingenting att elda med — och inte kunde han gå ut för i förrgår var han till onkel med överrocken och inte kunde han tända lampan av det enkla skälet att han ingen hade — kärringsatan hade befallt människan, som städade, d. v. s. hade städad, att ta den med — och inte visste han sig levande råd att i en överskådlig framtid uppdriva gångbart mynt, ity att alla han kände inte ville låna bort ens en middagskrischa. Ja, ja.

Sten tog sig åt huvudet och grimasade illa. Att supa var nog bra för både det ena och det andra det, men supa så, som han gjorde i natt, det var inte bra. Huvudvärk fick man och bondånger fick man och ovetv av kärringen fick man och — — — fy katten. Och inga pengar hade man — inte till en stackars, usel, fattig pilsner en gång. Och se att söka tala till kärringen, se det var inte lönt nu. Lika så gärna kunde man slösa sina ursäkter och bedyranden på en sten eller den där sängstolpen eller en tom whiskybutelj — — — whisky, gud i himlen, den som nu hade en whiskyrogg, kall, kall — — — och se'n eld i kakelugnen och tobak i pipan och — så en whisky till och se'n — — ja fy katten! Nog kunde man sitta och dilla och önska sig både det ena och det andra, men få'et det var värre — — och en sådan satans huvudvärk — men den där oxen Ekberg skulle den onde ta honom få på söta knöln när han träff'an en gång — fylla på och fylla på och tvinga och hota och fylla en full — — va var det för ett bondsätt, men se de där smålänningarna

och den där Ekberg först och främst — — men han skulle ha igen det här — vänta bara Ekberg lilla tills jag får pengar själv — då ska jag supa dig så drivande full så att — — han pengar — ånej gunås — han fick nog suga på tummarna han för framtiden — när nu inte ens Roman, som spelat mäcenat så länge och så tålmodigt ville låna honom den där fattiga tian engång så — — ja gu nåde den som ingen far har och ingen mor och ingen — — — och att vara norr-länding och vara son till en fattig komminister, som lämnade efter sig kontant 15,000 kronor i ren skuld — säkra bevittnade reverser — — och så tänkte man i alla fall bryta sig en bana och bli folkbotare och medicinman och fin kar med bäverskinnspäls och eget ekipage och högfärdig kusk och villa och fina bekantskaper och faen och hans mor och hans mormor — — — jo, ta i där — nej läkare han, förr blev den där urdruckna öflaskan — — — hååå jaja — den som hade en kall pilsner som tröst och hugsvalelse i det här eländet — — — men att tänka på det nu — nej — nu när kärringen — — —

Sten kravlade sig mödosamt upp ur den knarrande ländstolen och gick långsamt och lutande fram till skrivbordet under fönstret.

Han var snarare under än över medellängd, Sten. Hade lång näsa, en smula böjd, små kortklippta mustascher och en icke obetydlig punschmage.

Länge stod han orörlig därframme vid bordet, stod på ostadiga ben lutad fram över bordskivan som om han haft för avsikt att finna igen något, som han tappat. Tyckte sig ha sett en tolvskilling här en gång, låg

visst där under kortleken då — — men nu — — nej det var väl någon jäkel som inte kunde tåla se ett kongens mynt ligga framme — — undrar vem, som stoppat myntet i lomman jag — jaja inte för att han precis ville tjuvskylla, men vete fanken om inte den där människan, kärringen haft sist — bytte visst som regel två gånger i veckan — om inte den där Margit, eller va fanken hon hette, stulit den där tolvskillingen. — — Inte stora summor precis, tolv skilling — men när man nu inte hade ens till en pilsner så — — kandidaten gick runt bordet och letade, lyfte på kortleken och på ett par kollegiehäften, snusade under skrivtyget, kände och fingrade på allt — men någon tolvskilling fanns inte. Till sist gav han upp, insåg att den där pänningen ej var att anträffa; han ställde sig vid fönstret och lät blicken glida ut över den gråa slätten, som nu i skymningen föreföll honom dubbelt trist och ödslig. Och under det han stod så, tyckte han att ingen lott kunde vara bittrare än hans. Och den där Elsa, den — — — nej det fick lov att vara slut emellan dem nu, hade redan offrat allt för mycket på henne både tid — ja den varan hade han ju gott om — och pengar, som det var mindre gott om. Nej det skulle allt vara slut nu, kom hon och klatschade med ögonen — när han möjligen i en framtid om tiderna bättrades fick råd att ta en grogg eller en toddy eller ett glas punsch — kom hon till hans bord och ville servera och frågade om hälsan och undrade om inte »Trollkarlen vid Nilen» var roligt — — så — ja så skulle han vinka av henne — gå fagra förförerska skulle han säga, gå bedårande synderska; mellan oss är numera

ett stort svalg befast. Ja. Fy katten — sån törst och sån huvudvärk och sån — — nej nu fick det vara slut med supandet — inte för att han, medicine kandidaten Einar Sten någonsin blev läkare i alla fall, så för den skull — — men den här fördömda huvudvärken den borde lära honom att — — —

Nej — en pilsner måste han ha. Gick inte för mindre.

Han vinglade bort från fönstret och började rota i sin koffert, som stod borta vid dörren. Rörde om bland lösa pappersblad, brutna bokpärmar, smutsiga löskragar, nattkappor och annat och fick till sist tag i frackkostymen, som låg längst ned. Fy katten — skrynklig och flottig och — — en slarver var han, kunde gärna ha hängt upp rocken efter sista nationsbalen, men — kunde allt undra om inte farbror Larsson ändå, d. v. s. om han var vid gott humör, ville ge honom ett par kronor på den här, skulle lösa den — inte tal om annat. Så fick han till pilsner, och kanske lite punsch med i kväll — nej, fy tusan! Punsch nu, frestare från avgrunden vik ifrån mig!

Han gick fram till fönstret och i det osäkra ljuset, som trängde in genom de isiga rutorna, granskade han plagget. Ja. Om Larsson var vid gott humör, så möjligen — fick väl försöka. Spottade på tummarna och slätade ut veck och rynkor, letade sedan reda på en tidning bakom byrån, vek samman fracken, lade väst och byxor inuti och slog papperet om. — Fick väl försöka om människan ville gå — i annat fall fick han väl själv.

Ringde — en, två gånger — men någon människa

visade sig icke. En gång till. Äntligen gick dörren upp utan föregående knackning och ett orett gumhuvud visade sig.

— Va är det fråga om — tonen var skarp.

Sten harklade och sökte slå an en familjär ton.

— Jo ser lilla fru Jansson — kunde jag få träffa mitt älskvärda städ — jag — — —

— Nej, nu får han städa sig bäst han gitter, bröt gumman av — den, som inte betalt hyran fast jag inte begär mer än 15 kronor i mån, den får reda sig själv och passa sig själv — — och det säger jag kandidaten, rösten blev om möjligt skarpare nu — att har jag inte pängarna i morgon middag, pricis på slaget tolv — så flyttar han — utan nåd och förbarmande!

Hon drog in huvudet och slog igen dörren med en skräll.

Jaja. Så fick han väl ta paketet under armen och gå till farbror själv då.

Gick — och fick verkligen efter många övertalningar tre blanka enkronor på dressen. Vad var nu mera naturligt än att genast dricka den så livligt åstundade pilsnern. — Tog därför pliktskyldigast in på sitt stamloкус, där Elsa gick och utdelade småleenden och varma handtryckningar mellan borden, fick sin pilsner, fick en till, kände sig som en ny människa och fann snart med sin fördel förenligt att bjuda den nya människan på lite punsch; om en stund var kottieriet fulltaligt; åtskilliga punschbuteljer länsade, de tre nödmynten uppsupna och hela lokalen proppfull av cigarrök, skratt, sång och vågade historier.

Klockan ett på natten kom Sten hem, buren under armarna av två handfasta kamrater.

Han vaknade klockan 12 följande dag. Tyckte alldeles säkert att någon jäkel satt upp ångsåg i huvudet på honom. Eller kopparslagareverkstad — — Fy tusan — supit sig full nu igen. Och nu — just nu skulle han betala hyran, hade hört klockan slå tolv nyss — —

Det knackar på dörren. Var det kärringen så — ja han slog henne i skalamejan med vattenkaraffen. Men det var inte den fruktade värdinnan utan brevbäraren.

Homsjö — — Sten hade rest sig i sängen och stirrade på poststämpeln — Homsjö — var fanken låg det — men nog för att han hört det där namnet förr alltid, visst i förbindelse med någon släkting till mor sin, som var död och begravnen för längesedan — — Homsjö! Ja visst, nu drog han sig till minnes så småningom; det var ju det där förfallna järnbruket, som ägdes av en Stenius, en underlig kurre, som visst knappast kunde kallas klok. Inte hade han hört något åtminstone på 15 år om den där gubben, mor hans fick visst brev en gång vart tredje år — men sen dess — — och en sån adress se'n — — studenten av Norrlands nation Sten — Uppsala — — kunde näppeligen vara kortare, säkerligen en man som inte slösade varken med ord eller annat.

Ja han fick se nu — va kunde den där kurren ha i tankarna?

Han slet upp kuvertet och vecklade ut skrivelsen. Ett gult, tämligen tummat och tämligen smutsigt ark papper och en massa kråkfötter nästan omöjliga att deschiffra; handen, som skrivit var tydliggen gammal,

hade skälvt och darrat. Sten satt upprest i sängen och nidstirrade på skrivelsen. Men det dröjde länge innan han kunde finna någon mening i detta kaos av sneda, vinda, vinglande bokstäver. Men sedan han druckit ett par glas vatten tog han energiskt i tu med det vanskliga arbetet.

Studenten Sten,

Uppsala.

Den som skriver detta är en gammal man. Och en trött, en dödstrött man. Han är beredd att dö nu och dö skall han. Vill ej vänta längre. Men innan han dör vill han beställa om sitt hus. Som det anstår en Stenius. Det är till dig jag vänder mig med denna befallning: Tag hand om mina rikedomar. Tag hand om mina skogar, mina åkrar, som ej plöjts på en halv mansålder, tag hand om Homsjö. Ingen är närmare till detta än du. — Ty du är min son. Min köttslige son. Du blir förvånad. Du är ju son till komminister Sten, den fattige prästmannen — ej till mig, Stenius. Den siste av den stolta ätten. Men nu är du i alla fall min son. Ty för över 30 år sedan bodde din mor, ung och täck då, här på Homsjö en sommar. Hon, din mor är kanske den enda jag hållit av. Men du, som väntades borde ej bära mitt namn. Stolthet, din mor var av ringa börd. Men namn skulle du ha, du som väntades. Och jag arrangerade giftermålet. Med prästen. Han fick pengar och var tacksam. Nu förstår du varför jag vänt mig till dig. Så snart du läst i tidningarna att Homsjöpatronen är död — förmodligen av svält och umbäran-

den, ty så kommer det att låta, så kommer du hit. Upp till Homsjö. Går in i min sängkammare, tar reda på byrån, drar ut översta lådan till höger och finner testamentet. Sedan är du ägare till allt. Är millionär. Men du bor vid Homsjö. Och rör inte skogen. Åkrarna skall du plöja. Och husen kan du bygga om och reparera. Behövtligt virke får du tillåtelse att ta ur skogen. *Men sälj inte.* Jag varnar dig. Du blir olycklig då. Blir utfattig och hemlös. Ty jag ser dig även efter döden. Men allt det förfång du kan göra Brobybolaget gör du! Så är min vilja och befallning.

Homsjö Bruk den — —

Stenius
Brukspatron.

Den i hast mornade studenten lade med skälvande hand papperet ifrån sig på bordskanten och satte sig hopsjunken att stirra rakt ut i luften. Det kom så plötsligt och oväntat det här att han knappast ville tro på det. Skulle ha lust att anse detta som en mystifikation eller ett dåligt skämt — men ju mera han tänkte över saken och drog sig till minnes småsaker, som han hitintills ej fäst sig vid, stod det orubbligt fast att brevet såväl som det utlovade arvet var äkta nog. Nu när han ställde halft förgättna yttranden av mor sin i förbindelse med Homsjö-patronens påstådda faderskap, tvivlade han icke på att han själv var en Stenius, fast han ej hade rätt bära namnet. Namnet — vem brydde sig förresten om namnet — nej arvet var förmer, pängarna, d. v. s. skogen och jorden och fallet och alltihop. Tänk att han var millionär nu. Och i går. Ja i

går stampade han på fracken för att få en pilsner. Där kan man se — försynens vägar äro underbara. Den som vaknade en morgon och befann sig vara berömd, kunde väl knappast känna sig mer på samma gång förvånad och lycklig än han nu. Ty själv hade han ju vaknat en morgon — nej en middag, klockan tolv och befunnit sig vara rik — nej millionär. Bara den där kurren nu ville dö snart så att han fick gå in i den där sängkammaren — fy fanken där var nog snyggt — och finna den där byrån och öppna den där lådan och få tag i dokumentet — och sen. Sälja skogen och bli storkarl — hålla sig med kusk och betjänt och hushållerska och pigor och ge stora middagar med champagne och supéer med dans och resa utrikes och ligga vid vid Rivieran och spela i Monte Carlo — — och — men skogen — den fick han ju inte röra, bara till reparationer, skrev han ju den där emeriten. Tänk att en så gammal man kunde vara så naiv. Trodde han verkligen att han, medicine kandidaten Sten, som levt i fattigdom nu här i Uppsala i 15 år, skulle fortsätta med att vara fattig se'n han fick ärva far sin och blev millionär. Och hotet om eländet och det där andra. Tänk. — Nej, min gubbe lilla, kom inte till mig med sådana barnsligheter. Du har förmodligen glömt att du inte har att göra med en skrockfull och vidskeplig bondkärring nu utan med en modernt tänkande ung man, en akademisk medborgare — en läkare nära på — en naturvetenskapsman, min högt älskeliga herr fader. Åhnej sök inte att skrämma mig. — Får jag bara det där dokumentet i näven så — —

Sten stod nu fullklädd på golvet. Stod och såg sig

omkring. Tyckte sig aldrig ha sett ett så tarvligt möblerat rum — fy faen! Och här hade han, millionären, bott nu i över 5 månader, fast han ju inte betalt hyra för mer än de två första. Tänkte inte betala heller. Fast han nu var — kanske den rikaste i stan. Men kom kärringen så — ja han skulle vifta med brevet mitt framför näsan på henne och berätta henne allt — men inte ett öre — — Ja. Bara nu gubben ville kola vippen. Men det dröjde nog inte länge att döma av skrivelsen. Var nog sjuk när han skrev det här. Eller funderade kanske på att ta livet sitt. Ja. Klokt gjorde han. Leva så som han gjort. Fy katten! Nej då var det bättre att komma till gud fader. — Nej nu fick han lov att göra pengar av det här. Sten stoppade brevet i innerfickan och knäppte kavajen, överrock hade han ingen. Ja. Hur skulle han ordna det förnuftigast nu. Han stannade mitt på golvet och låt blicken löpa genom rummet. Här hade han alltså bott snart ett halvår nu, men fick han pengar på det där brevet — så kom han näppeligen tillbaka. Nej. Skulle bo gentilt, millionär som han var — — —

Han blev plötsligt avbruten mitt i sin tankegång. Utan att knacka klev värdinnan på. Hon var tjock och massiv, gumman, och tiljorna gungade under hennes elefantsteg. Hon gick mitt fram på golvet med händer i sidan. Utan onödig inledning gick hon rakt på sak. Genast.

- Nå — har han pengar nu? Rösten stack.
- Pengar, nej det vet gud att jag inte har.
- Vill han flytta då — genast.
- Just min mening.

— Men skräpet, han har, blir — begriper han!

— Begriper.

— Ja marsch — — Hon pekade mot den öppna dörren.

— Ögonblickligen — — men; Sten tog fram brevet — vet hon vad det här är? Kan hon gissa, gamla — — Gumman gapade, nej det visste hon då inte — han hade väl aldrig fått rek.

— Bättre upp — är millionär nu i detta ögonblick.

— Millionär — gumman hajade till och tog sig åt bröstet — Gud, så kandidaten skrämde mig.

Med få ord förklarade Sten sammanhanget.

Men nu började gumman gråta — och herre gud i himlen att han kunde ha hjärta att flytta nu — hon, som alltid hållit så mycket av herr kandidaten — — att han verkligen ville göra henne den sorgen — — —

Nu ville emellertid Sten göra henne den sorgen, sakerna fick hon ta, hela surven, kollegihäftena, klädespaltorna, frackkostymen — nej vänta, den satt hos farbror — böckerna, om det fanns några, kofferten — ja till och med dödsskallen, kraniet, hon såg däruppe på hyllan, det han gett fem kronor för kontant till Viggberg, det aset, som nu gick och fäktade på landet — — ja alltihop fick hon ta — och tack skulle hon ha och fridfull ålderdom och gud vare med henne och farväl — — nu gick han själv och fick ihop en tusenlapp på det här — och sen gick han och söp sig full och se'n reste han till huvudstaden och tog sig en dragnagel där med och se'n reste han till det där bruket och begrov den där gubben och sen sålde han skogen — — och — ja farväl, gamla — — Sten

svängde med den luggslitna hatten och gick baklänges ut genom dörren.

Ryktet om det stora arvet spred sig som en löpeld genom staden. Alla människor kände Sten, överliggaren, den värste suput, som bevistat en föreläsning, d. v. s. föreläsningar besökte han ej vidare, hade inte gjort det under de sista tio åren. Och alla lyckönskade de honom, isynnerhet sedan det blivit bekant att en känd människovän i Stockholm försträckt honom en hel det stora sedlar mot säkerhet i Homsjö.

Men efter några dagar var arvtagaren försvunnen. Man gissade hit och dit, några menade att han höll sig dold hos dåliga kvinnor i huvudstaden, andra att han supit sig från sans och samling och nu låg gömd hos någon hemlighetsfull kamrat, andra åter menade att han rest till utlandet. En sak voro emellertid allihop överens om — att det påräknade arvet kommit högst olägligt. Visst hade Sten festat mer än de flesta, visst sågs han alltid ankommen vid nationsbaler och första maj-fester, men ingen tvivlade dock på att han till sist skulle ta sina examina. För huvud hade han. Men nu om detta med arvet var sant, nu var det förbi. Förresten, tröstade man sig; den, som är så rik, den behöver ju inte arbeta och följaktligen ej heller utbilda sig för ett speciellt arbete.

Samtidigt med Sten hade Elsa, den vidlyftiga upp-passerskan, försvunnit. Att man satte hennes försvinnande i förbindelse med allt det här, var så mycket naturligare som hon i ett par år gällt för Stens utkorade, den han bjudit på teatern och på små utfärder till Stockholm.

*

Där ute var det snöstorm. Ingen kunde minnas att ha varit med om något värre. Ty luften var tjock av virvlande snö och stormen pressade på i den grad att till och med de gårdar, som lågo i lä av Moberget höllo på att ramla samman när ilarna kommo, tjutande som hungriga vargflockar, susande, dunkande, skakande dörrar och fönster, ylande i skorstenarna, piskande fönstren med piskor av is. I kvällningen hade den första varslande vindstöten kommit; himlen, som ditintills hade varit klar, hade svartnat, alla höjder, som nu sedan många år stodo kala, hade försvunnit i dis och kölden hade kommit stark och fruktansvärd.

Men inne i Homsjöprästens arbetsrum var det lugnt och varmt. En brasa toppade i kakelugnen, spridande en behaglig värme kring ländstolen, där prästen satt behagligt lutad mot det skinnklädda stödet med stoppad tobakspipa och med en ångande kopp kaffe på ett lågt, litet bord framför sig.

Jaja. Gud ske lov att man hade hem och en liten lugn prästgård och en god pipa tobak och en god kopp kaffe nu när gud hade behagat sända en sådan snöstorm över bygden.

Pastorn drog några starka bloss av pipan och läppjade på koppen.

Jaja jaja. Det blev kallare och kallare år för år häruppe i Homsjödalen nu. — Snöstormar kände man ju sen gammalt, men sådan köld — nej. Det var väl detta med skogen. Gud hjälpe oss. Ja han mindes nog hur vackert här var för 40 år sedan när han missiverades hit som vice pastor — herre gud — härligare bygd hade han aldrig skådat, oändliga skogar, doftande

gröna i sommaren, svarta mot den vita snön i vintern — en guds lustgård, som han för alltid, hela sitt liv ville bo i. Men. Så kom Broby. Så kom Broby.

Pastorn suckade tungt och blossade på pipan.

Hu — så det blåste — jaja — skogen, som skyddade och tog emot var ju borta den — — gud tröste och hjälpe alla stackare som äro ute på vägar och stigar i detta välsignade väder — — och gud hjälpe alla som bo ensamma ute på de kala vidderna, ensamma, kanske utan bränsle och mat.

En allt starkare oro kom över den gamle prästen. Han reste sig långsamt och började vandra upp och ner på golvet.

Jaja — — Herren i himlen allena visste hur det var med honom Stenius — Homsjö-patronen. På veckotal hade han ej varit synlig och ingen kunde ge besked. Men han hade ju genomgått mycket han — — och inte var det rådligt att sticka sig inom hans dörrar för att höra efter hur det stod till — — han slogs ju efter vad det påstods — — jaja — — men förskräckligt var det i alla fall. Undrade just hur det gick den gamle eremiten.

Prästen gick och satte sig igen.

Stormen tycktes tillta i våldsamt. Den gamla prästgården darrade och skakade från grundmurarna ända upp till takåsen, det rasslade och prasslade däruppe på den öde vinden, det dunkade och bankade på dörrar och fönster, det dånade i kakelugnen, porslinsfigurerna å byrån i hörnet klirrade, gardinerna böljade och den antika taklampan svängde av och an som en pendel. Aldrig kunde han påminna sig något liknande, prästen,

aldrig — mången stormnatt mindes han, mången — men maken till denna, nej. Han drack av koppen — jaja — gud tröste alla som färdas ute på vägar och stigar. Åter kom denna starka oro över honom, han steg upp igen och började vandra.

Ja — han fick skicka folk till Homsjö-bruket i morgon dag — kunde inte stå till svars varken inför sin gud eller inför sig själv med detta. Som kristen och som präst var det hans plikt detta — — redan i morgon dag — — han gick och småpratade för sig själv, prästen, som det var hans vana när han var upprörd — — redan i morgon dag — —

Han såg förvånad upp och tvärstannade. Tyckte sig ha hört främmande ljud, ljud som av trampande hovar — nej detta var inte stormen. Hit kom körandes folk, främmande i kväll. Så sent. Underligt detta. Väntade ingen. Och nu fram emot midnatt. Jaja — kanske någon låg i själatåget, någon som behövde hans tröst. Fick väl ge sig av i alla fall då — fast natten var förskräcklig — — — ännu aldrig hade det hänt att han, Homsjö-prästen — — —. Nu trampade det därute i förstugan och utan föregående knackning blev dörren öppnad med ett ryck. Vinden trängde på och for susande in, grep fatt i gardinerna, tryckte ner lamplågan och virvlade om med skrivbordets pappersbuntar. Prästen stod mitt på golvet handfallen.

— God afton; en inpälsad figur visade sig i dörröppningen.

— God afton, svarade prästen långsamt och mötte den inträdandes blick.

— Fan till väder — jag tror själva satan har kokat

ihop det här, bullrade främlingen och kastade den snöiga pälsmössan i gungstolen vid fönstret. Började sedan befria sig från skärp och päls, biträdd av den alltmer förbluffade prästen. Satte sig sedan pustande ner i vilstolen framför kakelugnen utan att be om lov. Prästen stod åter mitt på golvet och ansträngde sig att tända pipan, som slocknat.

— Vem har jag den äran att — — — frågade han äntligen med en lätt bugning mot den ogenerade gästen, som själv inte tycktes ha lust att föreställa sig.

Den rödbrusige mannen i vilstolen besvarade icke frågan, men sporde i stället om pastorn möjligen hade en rökbar cigarr — sitt eget förråd hade han rökt upp för att värma näsan i detta förbaskade hundväder. Fans till väg och satans avstånd häruppe i finnbygderna.

Jo, pastorn hade verkligen några cigarrer på botten av en låda — om de nu kunde rökas. Hade köpt dem till biskopsvisitationen — varsågod!

Främlingen bet av spetsen på en, repade eld på en tändsticka och drog ett par bloss. Men han grinade illa.

— Nej, vet pastorn, fy katten — han slog ut med handen och kastade cigarren in i kakelugnen.

Pastorn rodnade djupt, men bet samman tänderna om pipspetsen — ingen skulle komma och säga att han — Homsjö-prästen låtit vreden få makt över sig.

— Nej fy faen — såna cigarrer; har inte pastorn en skvätt konjak och lite varmt vatten. En toddy skulle smaka bra.

Ja, pastorn, som beslutat att bibehålla jämnvikten, gick stillsamt ut i köket och sade till om vatten.

När han kom in igen stod gästen och bläddrade i hans papper på skrivbordet.

— Förlåt, menade pastorn, men — — —

— Men —? gästen vände sig häftigt.

— Det där torde vara saker som inte ha intresse för — förlåt kanske jag kunde få veta namnet.

— Namnet — jo för faen — Sten, Einar Sten, medicine kandidat från Uppsala — och millionär förresten.

Ett litet knappast märkbart leende gled över prästens rynkiga drag.

— Och ärendet — det, som förskaffar mig nöjet av herr kandidatens besök, det — det torde väl inte anses allt för ogrannlaga om jag frågar om det.

Sten sjönk pustande ner i vilstolen igen; han snöt sig i fingrarna och torkade av på mattan.

— Jo mitt första ärende är att få den där toddyn, pastorn lovat, mitt andra att få kvällsmat, supé, förstår pastorn med brännvin, Östgöta sädes helst, och öl och sen att få ett väl uppeldat rum med en väl bäddad säng och se'n frukost i morgon vid tio-tiden och se'n skjuts, två hästar, begriper han, till Homsjö bruket, till den där kurren Stenius — — ja sen så var det ingenting mer tills vidare. Han lutade sig tillbaka och knäppte händerna över magen.

Prästen hade börjat vandra fram och tillbaka på golvet. Han teg men tankarna arbetade så mycket starkare. Make till konstig människa hade han då aldrig sett eller kommit i beröring med och make till oför-synthet — nej aldrig. Månne han var klok, kanske en förrymd däre, en kriminaldäre, som skulle överfalla

honom till sist, strypa honom, spränga kassaskåpet och ta hans pengar. Prästen, som var gammal och svag började kallsvettas, kände hur pinnan fuktades, hur pulsarna dunkade hörbart uppe i tinningarna, hur händerna skälvde och alltmera beklämd och förfärad blev han för varje minut. Men Sten kände sig väl tillfreds, satt makligt tillbakalutad i stolen med benen sträckta långt ut på golvet. Tyckte bara att det dröjde bra länge med toddyvattnet.

— Nå, frågade han till sist, hur går det med toddyn?

— Strax — strax, viskade pastorn hest.

Gud i himlen — och nu skulle denne förrymde kriminaldåre komma, just nu när han, stackare, var så gott som ensam, bara gamla Stava — och vad kunde hon. Kandidat den där — nej inte tal om; visserligen välklädd med päls och klädesrock och handskar och guldur och många breda guldringar, men — nej han blev olycklig om han inte fick gamle Johan, kusken sin, väckt för att få hjälp och bistånd emot satanas och hans anhang.

Dörren öppnades och Stava, hushållerskan, kom med toddyvirket. Nu for en elektrisk stöt genom den hop-sjunkne kunden i vilstolen; han vädrade och snusade som en jakthund, klatschade med läpparna som om all världens fasta och flytande läckerheter retat hans gom, vinkade åt den förskrämda gamlan att komma till honom med brickan och bryggde sig genast utan att skänka värden en blick en toddy, vari beståndsdelen vatten var försvinnande liten.

Drack ur den i ett enda drag och lagade sig ome-

delbart en ny. Först sedan denna i det närmaste var urdrucken, värdigades han bemärka prästen.

Frågade först om inte pastorn ville ha en liten toddy även han — man super bättre när man är två. — Nej tack, det ville nu inte pastorn — herr kandidaten fick ursäkta, men han drack nu så sällan något starkt. Var ju gammal och svag — varit präst här i Homsjö nu i 40 år.

Fyratio år — fy faen — hur kunde en människa frivilligt bo så här fänden i våld i 40 år — det förstod han inte.

Han lyfte på buteljen och gjorde i ordning sin tredje toddy.

Jo, menade prästen, när man nu lärt sig att älska bygden så som han lärt sig älska den, så kunde man ej lämna den. — Ja det förstod inte den andra. Hur faen kunde man förresten älska en sådan här ödemark.

Ja, prästen medgav att Homsjö-bygden blivit till en ödemark, men en gång var här en guds lustgård. Han grät ofta, gamle man, när han tänkte på bygden då och på folket den tiden, make till bygd fans inte och inte heller make till folk. Vida omkring, ut över allt landet gick dess rykte — men nu, nu hade förbannelsen kommit till Homsjö — — —

Ja, Sten bekräftade prästens ord, en mera förbannad bygd hade han aldrig färdats i — svårt var det oppe i Norrland, där han var född, men se — så som här — nej. Han lyfte på glaset och drack. Prästen hade trött av vankandet och angelägen om något skulle ske vara dörren så nära som möjligt satt sig i gungstolen, varifrån han skrämnd betraktade sin underlige gäst.

Till sist fick han mod att i de mest förbindliga ordalag fråga om herr kandidatens ärende till herr patron Stenius.

— Ärva den gamle uven, svarade Sten lakoniskt.

Men herr patronen var nu icke död, menade prästen.

— Är han inte — så blir han snart, svarade Sten och drack.

Allt mer och mer förvånad blev prästen. Och allt mer och mer mystisk och äventyrlig föreföll honom toddydrickaren därborta i ländstolen. Han tassade därför ut i köket till Stava som satt framför den öppna spisen med postillan i hand, förrättande sin kvälls- eller rättare nattandakt och bad henne gå till kusken och be honom komma utan dröjsmål. Återvände sedan till sin gäst. Denne hade under tiden tömt konjaksflaskan till sista droppen och föreföll nu tämligen stagad. Han satt eller snarare halvlåg i stolen med saxade ben och med båda händerna kärleksfullt slutna kring det halvfyllda toddyglaset. Men ögonen höll han slutna, vadan prästen trodde att han somnat in. Och han kände sig tryggare vid denna tanke. Men Sten sov inte utan bara kontemplerade. Så spratt han till och slog upp ögonen.

— Säg — hur går det med supén, frågade han forcerat och spände ögonen i prästen.

— Supén, ekade prästen förtvivad; han hade inte tänkt på någon supé. Klockan var ju tolv i draget och själv hade han ätit sin mjölgröt klockan åtta. Som han alltid haft för vana. I sin Stavas sällskap. — Sten teg och funderade. Drack ur den halvkalla skvätten i glaset och satte det sedan med kraft i bordet. Ja, menade han

äntligen nådigt, han gav tusan i mat, kände sig inte hungrig precis — men en säng ville han ha, annars — han såg skarpt på den gamle — kom här att dansas en annan vals. Men nu kände sig prästen tämligen säker; han hade nyss hört Johans dunkande steg i kabinettet utanför. Johan var stark som en liten björn och ingen slog säkrare än han — nog mindes prästen den kvällen för många år sedan när ett tatarfölje kom till gården en kväll — — när Johan bröt av en fimmelstång på mitten och gjorde rent hus — ja nu kunde han försöka. Han reste sig stolt, prästen, ur gungstolen, sköt ut den in-sjunkna bröstkorgen, gick ett par steg i riktning mot våldgästaren och yttrade med lugn men eftertryck.

— Här i rummet bredvid finns en hästhårsoffa — där kan ni ligga.

— Va? gapade Sten — hästhårsoffa.

— En hästhårsoffa, bekräftade prästen med en nick.

— Men jag har ju sagt till om en säng, pockade den andre i det han förgäves sökte resa sig.

Nu äntligen blev prästen allvarligt ond.

— Ni befaller inte här i mitt hus, sade han skarpt — vill ni inte ligga där jag bestämmer, får ni ge er av, ut på landsvägen.

Sten reste sig vacklande, hade blivit nyktrare i en hast. Det hårda talet hade verkat som en kall över-sköljning. Mjuk i röst och rygg gick han den i sådan hast myndige prästen ett par steg närmare.

— Ja, kyrkoherden torde ursäktas — men — ja, jag ber om ursäkt i fall jag möjligen sårat — —

— Ni har uppträtt pockande, oförsynt, dundrade prästen.

Ja, ja, det medgav Sten, men som patronus, eller åtminstone blivande patronus ansåg han sig i sin fulla rätt — —

— Patronus — vad vill det säga?

— Är då inte Homsjö-patronen patronus här i pastoratet, undrade Sten allt mer och mer förkrossad.

— Homsjö är ett konsistoriellt pastorat — nu började gamlen begripa sammanhanget. Den där äventyranen trodde sig vara herre här i prästgården. Han log, fann hela situationen lustig. All förskräckelse var som bortblåst.

— Ja, sade han befallande, gå nu och lägg er — i morgon bittida följer jag med er till patron Stenius.

Han anvisade rummet och soffan, släckte lampan i sitt arbetsrum, tog kort godnatt utan att ta i hand och gick. Men Johan fick stanna kvar i angränsande rum hela natten. För säkerhetens skull.

Sten vaknade långt fram på förmiddagen följande dag med en tryckande känsla över hjärnan och med en otäckt fadd smak i munnen. Och till råga på eländet kändes kroppen öm och mörbultad, vare sig nu detta kunde skrivas på toddydrickningens eller soffans konto.

Men han hoppades att soffan bar skulden.

Ja i dag alltså — i dag skulle han få bekräftelsen — få stoppa det där dyrbara dokumentet i fickan och för första gången i sitt liv känna sig oberoende, känna sig rik. Men fy katten så mycket snö, — vitt, glittrande vitt vart han såg och alla vägar igendrivna och rågade av snö. Det blev minsann mas att komma till Homsjö-bruket nu — närmare en mil. Dessa svärmodiga be-

traktelser upptogo honom helt medan han klädde sig och tvättade sig och redde sin toviga lugg. Men dit skulle han — om han så skulle krypa på händer och fötter. För den tanken att gubben — far hans — var död växte allt starkare. Och pengar måste han ha — snart. Den stora 3-månadsväxeln förföll om, låt mej se, om 14 dar. Och Elsa, bodde dyrt numera, var inte uppapperska längre utan granddame, pockade på pälsverk och smycken och fina middagar och slädturer och opera och champagne — nej pengar måste han ha — genast, i dag. Skogen — ja den skulle säljas i morgon dag. Men först måste han ha papperet. — Gubbens hot gav han en god dag. —

Klockan var drygt tio. Blev här aldrig frukost? Och ingen ringklocka och inte en själ hade han sett på hela morgonen. Sov prästen — —? Han bankade i väggen, Sten, en, två, tre gånger, hårt så att rappningen lossnade och dansade mot golvet. Länge var det tyst, men till sist stack Stava in sitt gamla huvud. Lugn låg på botten av de grå ögonen.

— Hör nu — blir här ingen mat? frågade Sten retligt. Den där kunde han ju hunsa åtminstone — bara en piga.

— Nej, svarade Stava skarpt och slog igen dörren.

Sten blev inte ond just, men förbluffad. Han började så smått känna sig skamsen; kanske han i alla fall inte var en så märkvärdig människa — när t. o. m. en vanlig prästgårdspiga kunde svara honom så där — hm, näsvist. Men han fick väl tala med prästen. Prästen satt liksom föregående kväll i vilstolen framför brasan med kaffekopp och rykande tobakspipa.

Han såg upp hastigt, förstulet när Sten ramlade in; men rörde sig inte.

Sten hälsade kort och prästen besvarade hälsningen. Lika kort och lika kyligt. Innerst inne ångrade Sten att han farit fram så i går — men när man är trött och frusen och färdats långt och förresten tror sig vara patronus och pamp och herre i pastoratet och prästgården så. Men här blir nog bäst att uppträda hövligt för framtiden.

— Förlåt, herr kyrkoherde, men efter en så lång och besvärlig resa — blir man nog lite hungrig — och törstig —

— Ja, prästen reser på sig, mat skall ni få, vem ni än är — ingen har gått hungrig från Homsjö prästgård, men ett förbehåller jag mig — ni är hövlig mot Stava, min hushållerska, och emot alla ni träffar här förresten. Rösten var djup och lugn.

Så gammal syndare han var Sten — han hade aldrig känt sig så flat och skamsen.

Prästen öppnar dörren till matsalen.

— Ät — här är framsatt.

— Men skulle inte herr pastorn vilja göra mig den äran att sällskapa — — —

— Nej tack!

Sten åt, men hade ingen aptit. Tuggorna växte i mun. Och inte fanns det brännvin på bordet. Och inte öl. En tarvlig frukost och en satans så tarvlig prästgård. Men vänta. Inom kort hade han långschalarna i lomman; se'n var det han, kandidat Sten, som för alla tider lämnade bygden, ville inte se skynten av den mer. Sen reste han och Elsa till utlandet, Paris först,

Rivieran sedan, så Rom — visst var hon tusan så simpel och tarvlig den där Elsa och fans så många karlar hade hon visst haft, långt ifrån någon ängel den där slinkan, men som älskarinna betraktad så — han torkade sig om munnen och reste sig.

Under tiden hade prästen sett på vädret, kikat på himlen och ackorderat med Johan. Johan menade att en utfärd till bruket i dag vore liktydigt med att utmana vår herre, men sedan prästen citerat en hel del bibelspråk och talat rörd om plikten emot nästan, liknat Johan vid ingen mindre än den barmhärtige samariten och till sist lovat den motsträvige ett par nya yllestrumpor om allt gick väl, ordnades saken så att storsvarten skulle spännas för kyrksläden, skovlar skulle tas med, mat och en liten plunta packas in och allt stå för dörren vid elva-tiden.

Svårare resa hade ingen av de tre varit med om. Alla vägar igenyrda, ingenstädes kunde ett vägspår upptäckas. Stundom gick snön över hästryggen. Men gick gjorde det, fastän storsvarten ångade och frustade som ett lokomotiv.

Fram emot kvällningen var man då hunnen så långt att man tydligt kunde höra det kvävda dånet från fallet. Sten undrade på det där suset. Prästen, som ej sagt många ord under vägen gav besked — det var ju Storfallet vid Homsjö-bruket. Och där ligger skogen — han pekade, prästen — den grannaste skog i dessa delar av landet. Och ståtligare träd hade Sten aldrig sett, men skönheten i detta mäktiga hav av skyresta furor och granar, vars svarta toppar just nu förgylldes av den sjunkande solen, skönheten i detta gick honom

spårlöst förbi, men han tänkte i stället på allt av njutning och nöjen och vällevnad, som skogen skulle ge.

— Det blir pengar detta, herr pastor, han slog nonchalant ut med den behandskade handen.

Prästen nickade, där han stövlade tung och ovig efter släden. Johan gick före och ledde hästen — men Sten satt i.

— Och om ett år eller så — så, Sten bet av.

— Så? frågade prästen.

— Är den borta den här, fortsatte Sten — — nerhugget, rubb och stubb.

Prästen gick länge tyst med nedböjt huvud, men så sa han — Tänk på vad ni gör — och tänk på den, som älskade denna härliga skog — högre än sitt liv.

Till detta svarade Sten ingenting — han bara hojtade åt hästen.

Äntligen var man då framme. Över Lillbron hade storsvarten med svårighet letat sig och nu låg det nersnöade Homsjö-bruket där framför de tre männen i halvsnymningen — en översnöad grav. Först brast Sten i hänskratt när han såg eländet träda sig i möte, såg ruinhögarna och det översnöade bråtet, såg den fallfärdiga byggnaden, där far hans bott och kanske bodde — detta, som han rest att ärva, detta, som skulle bringa honom all världens njutningar. Först skrattade han, Sten, men sedan blev han fundersam. Han undrade över detta, huru en människa kunnat leva här — och vilka motiv, som föranlett denna samma människa att stanna. Och plötsligt kom brevets ordalag för honom. Detta, som han knappast hittills offrat en tanke, föll nu plötsligt över honom som en lavin med

dån och brak. — Så var den gamles vilja: här skulle han framleva sina dagar, här skulle han bo, här skulle han dö, liksom sin nyvunne far. Vilket vanvett! Nej — nej — — förr blev han tiggare, landstrykare, luffare — Och olycklig skulle han bli om skogen rubbades — fattig och hemlös. Sådana galmansgriller! Blev den fattig, som — — nej. Han kravlade sig ur släden och borstade snön av sig. Vartenda fönster var mörkt. Ja, ettdera var nu gubben död, det han hoppades, eller dödssjuk. Visserligen hade ingen tidning ännu bringat honom den kärkomna underrättelsen, men detta betydde intet om man tog med i betraktande att ingen levande själ kanske varit här på veckotal. Prästen tog av sig pälsen och lade den i släden, Johan pysslade först om storsvarten, tog sedan korgen med maten och pluntan och följde de två andra, som börjat vada fram genom de packade snömassorna. Svart och dystert likt ett övergivet tempelhus, det ingen mer beträder, låg det stora huset där vid den sjungande strömmen, som virvlade fram i rastlös hast med bubblor och skum mellan strändernas snö och is. Intet ljus lyste ur de svarta gapande fönstren, stirrande tomma som en död människas blick, ingen rök steg ur skorstenen och inga fotspår ledde fram till trappan, som låg gömd under en metersdjup driva. En stark beklämning grep de tre männen, som arbetade sig fram genom drivorna. Samma beklämning, som pressar ner en i dödens närhet, när den mörka förgängelsen träder en i möte. Prästen gick först. Han nådde äntligen trappan; fick tag i räcket och lyckades komma upp. Men genom dörren kom han inte, den var fast tillbommad inifrån. I det allt mer till-

mer tilltagande mörkret, som hade kommit nu sedan solen för längesedan gått ner, i detta mörker, som endast lystes upp av snöns vilhet och himlens flammande gula färg där i sydväst, blev det mer än vanskligt att finna ett lämpligt redskap för att bryta upp dörren. Men till sist var det funnet och under suck och jämmer måste den till sist ge med sig. Förstugan var kolmörk — köket likaså. En inestängd luft, obeskrivligt kväljande, slog dem i möte. Sten ryggade tillbaka, ville inte gå med längre, all hans frejdighet var försvunnen nu, skrodören och den pockande toddyhjälten hade efterträtts av en räddhågad stackare, som i bevakande ordalag bad om en sup. Men prästen, som själv kände sig obehagligt berörd, grep honom hårt i armen och tvang honom med. Äntligen sedan ett talgljus tänts, det Johan förtänksamt nog tagit med, kunde man bättre lokalisera sig. Genom press gåvo dörrarna vika — och till sist stodo de tre inne i sängkammaren.

Vinden spelade in genom det söndriga fönstret och de rivna tapeterna böljade av och an i draget. Prästen som fortfarande går i tēten studsar plötsligt och ger till ett lätt rop. Tyst, blek utan att yttra ett ord pekar han på sängen. Ljuslågan fladdrar hit och dit och skuggorna dansa sin häxdans på väggen. — I sängen, påklädd, med ansiktet vänt mot fönstret ligger han. Ligger halvt på sida. Munnen är gapande vidöppen, ansiktet grått, grått som det toviga håret, som flyter vilt och fritt över den smutsiga kudden.

Länge stå de så de tre utan att ge ett ljud ifrån sig. Dödens fruktansvärda hemskhet har gripit dem, böjt ner dem, gjort dem vanmäktiga. Alla som en kände

de endast en förhärskande känsla, den att fly, springa undan för livet — komma undan för att slippa se — se ansiktet i sängen. Och detta fastän de alla kände att så ofarlig som nu hade den i livstiden fruktade aldrig varit. Den dödes ögon stodo vidöppna, händerna voro knutna och pressade mot bröstet. Skjortan fläckt sönder och rocken rispad. En hård fruktansvärd kamp hade utkämpats här innan döden — befriaren kommit.

Men på en stol bredvid stod en porslinskopp och i ett tillskrynkladt papper fanns resterna av ett vitt sockerliktande pulver.

Sten var den förste, som bröt den ruvande tystnaden. Han hade slutligen böjt sig ner över stolen, som stod honom närmast. Lyfte på papperet och höll det upp emot ljuset.

— Arsenik, mumlade han mellan tänderna — — arsenik. Som om det uttalade ordet varit en trollformel, så löstes också de andras tungor. Prästen och Johan började prata, högljutt och stormande, sprungo av och an i rummet utan att fullt förstå varför, resonerade hit och dit, orerade om vad som borde företagas — huru liket borde höljas över — om sitt sista sammanträffande med den döde — om allt det goda han en gång gjort — men ej om det onda. De pratade i munnen på varandra, gubbarne, gestikulerade, hötte emot varandra med knytnävarna, betedde sig nästan som ett par berusade. Och ändå hade ingen av dem rört pluntan.

Men Sten, som insåg att vad som han mest av allt behövde nu, så var det mod, han hade listat sig fram till korgen och tömt flaskan i ett enda drag.

Nu gällde det om att få tag i byrån, i lådan och i

testamentet. Och sedan detta var gjort, ville han fly — fly som om satan jagade honom. Han hade nästan genast fått syn på byrån, den stod där i vrån gömd i den svarta skuggan från ett utskjutande skåp. En gammal byrå var det, repad i polityren och nött, men därinne låg i alla fall papperet. — Under det de två gubbarna fortsatte att prata och gestikulera, därför att detta var enda medlet nu att jaga skräcken bort, denna förkrossande känsla, som ville kväva dem, under detta — smög sig Sten mot vrån; nyckeln satt i. Klaffen öppnade sig, knarrande, motvillig med skärande gnäll i gångjärnen. Den är missnöjd med att släppa ifrån sig skatten, tänkte Sten, men nu är jag herre på Homsjö, den, som befaller och fordrar att bli lydd. Där överst glänste lådans nötta bronsknapp — — och där låg dokumentet. — Ett brunt kuvert med fem lacksigill. Sten böjde sig fram och läste — Till min son, med Studiosus Sten — — att öppnas efter min död. Detta var det dyrbara papperet — handen, som slöt om kuvertet darrade, naglarna skuro in i det bruna papperet som klor.

Tyst utan att yttra ett ord stoppade Sten kuvertet på sig, vände sig sedan om och yrkade på uppbrott och återresa.

Ett ögonblick senare smögo sig tre tysta män sida vid sida ut genom filen av svarta rum. Emellan sig hade de ett nerbrunnet talgljus. Ingen av dem ville gå sist, ty de kände att satan regerade här i huset.

Sent på kvällen vid 10-tiden kom storsvarten tillbaka till prästgården. Men han skälvde av ansträngning och på hans kropp fanns inte ett torrt hårstrå.

Homsjöprästen sitter vid frukostbordet och mitt emot honom sitter Stava, liten och tunn med det gråa håret krusat i långa ringlande kanonlockar. Ute är det rykande snöstorm. Trädgårdens aplar och päronträd böja sig under suckan och jämrande gny när ilarna komma brutala i sin kraft uppifrån de kala åsarna. Snön visslar och sjunger i sin virvlande dans kring knutarna, Gamla Stava sitter där vid bordet och lyssnar till ovädrets raseri; hon sitter med knäppta händer, hade suttit så under hela måltiden. Ty maten smakar henne ej, inte en bit kan hon få ner. Herre gud i himlen, så det stormade, huset darrade och den gamla glaskronan i matsalen ringde och skringlade när prismorna stötte samman. Till sist blir oron henne för stark — hon måste tala, meddela sig med någon.

— Gud måtte vara vred på oss numera, sade hon stillsamt — sådana stormar sågo vi aldrig förr.

Prästen torkade sig om munnen och sköt tallriken ifrån sig, serverade sig en kopp kaffe och drack.

— Det är nog inte yttringar av allhärskarens vrede detta, svarade han äntligen — det är nog naturens krafter som verka utan den högstes direkta ingripande — — han drack och satte koppen ifrån sig, steg upp och gick till fönstret — — det är skogen, Stava — skogen som är borta nu, sade han lågt och stirrade ut i luften. Stava, som var en from kvinna svarade ingenting till detta, ty prästen, hennes husbondes ord hade träffat henne som en förolämpning emot gud, en hädelse — men prästen blev vid med att tala, halft till den gamla halft till sig själv.

Det är skogen, skogen som ej längre skyddar Hom-

sjöbygden — det är bolagets skuld detta att vintrarna bli längre, att våren kommer senare år från år, att skörden ej mognar och att frosten stundom ödelägger all vår väntade skörd, vårt bröd — våra drömmar. Här var en guds lustgård — fagrare bygd fanns inte och inte starkare folk — ej gladare folk. Och ärligt sedan. Ingen fruktade bedrag och ingen blev bedragen. Men nu — människorna ha blivit så små och deras tankar ha blivit så tunna — allt, det som fordom gladde oss, värmdde oss, kom våra ögon att tåras i lycka och hänryckning, allt det storvulna och sanna, allt av manngärning och dådkraft och mod, allt är försvunnet från Homsjöbygden. — Det försvann samtidigt med skogen. Och nu är Homsjö en ödebygd snart, en förbannad bygd. — Och i dag skall han begravas — han, den siste av bygdens stormän — den siste av sin ätt — Stenius.

Prästen vände sig plötsligt om och såg på gamla Stava. Hon stod nerböjd vid bordet och sysslade med avdukningen.

— Ja, sade han långsamt och högtidligt nästan som om han talat i kyrkan till en stor menighet — ja i dag skall patron Stenius begravas. Stava sysslade stillsamt med det hon hade för händer, svarade ingenting till detta.

— Hör du det, Stava, i dag skall Stenius begravas. Gumman såg upp; ögonen stodo rädda på prästen.

— Skall han komma i vigd jord? frågade hon knappt hörbart.

Prästen ryckte till.

— Naturligtvis, svarade han lågt, men rösten lät förvirrad — naturl— —

Detta förstod inte Stava och hon kände behov av att fråga vidare om detta, men hennes herre hade blivit så underlig tyckte hon. Det hade kommit något stötande kärvt i blicken. Äntligen sade prästen:

— En Stenius ligger sida vid sida med sina fäder, Stava — ligger i gravkoret, du — — —

— Även om han är en självmördare?

— Även då, du.

Prästen vände sig och gick in i sitt arbetsrum. Detta om Stenius var något som gamla Stava ej förstod, tänkte han, ty här kom ej förstånd med — blott intuition, instinkt, känsla. Stenius' färd fick ej dömas efter samma normer, som gällde envar annan — hans död, fast självförvållad, fick ej sätta en fläck på hans minne. Så resonnerade gamle Homsjö-prästen. Även i döden var han stor, Stenius — endast gud hade rätt att döma och att hans dom blev mild trodde sig prästen förnimma. Förresten — — — vem kunde stå upp och anklaga Stenius. Var icke han större och starkare än envar annan och hade en enda där i bygden kämpat som han. Och hade han ej rätt att vila — — —

Prästen letade reda på kaftanen, tog ner bibeln från hyllan. Snart var det gudstjänstdags, fast han befarade att han blev så gott som ensam i dag. Ingen kom till guds hus i detta väder — och pietisterna — — vreden kom över den annars så blide mannen när hans tanke snuddade vid dessa hans enda fiender — — — dessa, som andligen ödelagt bygden, sedan bolaget gjort det materiellt. Men vänta honom — en gång fick han väl

makten i händerna och då skulle han inte skona. Detta att än en gång få makten i sina händer och att då triumfera över sina fiender var prästens fasta tro och käraste tanke. Och ofta när han satt där i prästgården i sin gråa ensamhet framför brasan i kvällen när den vassa vinden ven kring knuten — ofta levde han sig in i den föreställningen att han och hans gud dock till sist skulle segra. Men andra stunder åter kände han sig så trött och gammal och fattig. Han tyckte att gud ej stod honom nära mer, kände endast att mörkret kom rullande över honom i dova vågor och att hans predikokraft var tagen från honom och given till hans fiender. Men i dag var hans hopp starkt och hans sinne ljusst och starkare kanske än någonsin kände han att dessa hans fiender skulle utrotas. Han satte sig, prästen, i vilstolen och slog i bibeln.

Stenius, denna mäktiga storskogens fura, som nu var fallen — Stenius, hans forne vän skulle begravas i dag. Och det gällde att finna passande inledningsord till talet vid hans kista. Ty en så stor och väldig en man, skulle ha ett tal — — och ett tal som skulle minnas i mansåldrar, ett tal om livet och döden, vars ord skulle gå i arv genom generationer. Han slog här och där, men fann intet passande. Men plötsligt ljusnade han upp och ett lätt utrop undslapp honom —. Där — där, fingret darrade och klara tårar trängde sig fram under de svullna ögonlocken. Där i Salomos Predikan kap. 4 fann han vad han sökt. Och han läste sakta, den gamle prövade prästen:

— — — Och ytterligare såg jag alla de våldsgärningar, som föröfvats under solen. Jag såg förtryckta

fälla tårar, och ingen fanns, som tröstade dem; jag såg dem lida öfvervåld av sina förtryckare, och ingen fanns, som tröstade dem. Då prisade jag de döda, som redan dött, lyckliga framför de levande, som ännu leva; men lycklig framför båda prisade jag den, som ännu icke hade kommit till, den som hade sluppit att se vad ont, som göres under solen.

Prästen läste orden om och om igen. Det slog honom detta att dessa ord om lidandet och lyckan i förintelsen nästan omedelbart fallit honom i ögonen. — — Då prisade jag de döda som redan dött lyckliga framför de levande, som ännu leva —, den gamle prästen rörde sakta läpparna och viskade fram orden — förvisso — — han var lycklig nu gamle Stenius — han slapp att se ödeläggelsen mer, slapp att känna alla hånets och missaktningens svidande nålstygn — slapp att frysa mer nu i den vita vintern, slapp att hungra — och slapp ifrån att längre kämpa emot sig själv. Ja förvisso är den människa lycklig, som får sluta sina ögon i döden, och förvisso var stora flertalet av barn att beklaga — dessa små, värnlösa stackare, som utan att de själva bett därom, utan egen skuld sändas hit att kämpa livets hårda, förfärliga kamp.

Prästen hade rest sig och gick nu fram och tillbaka på golvet med långa steg. Han tänkte på sin gamle vän Stenius, på hans liv och hans död, på hans ändade gärning och han fann att det var en stor, men underlig man, han skulle viga till gravens vila i dag. Men utan att han önskade det, kom han även att tänka på denne man, som varit här nyss, denne, som utgett sig för att vara den dödes son och arvinge. Och han kunde

inte fatta, prästen, att skillnaden mellan far och son kunde vara så förfärande stor. Ja — — Nu var Homsjöskogen såld. Det oerhörda hade skett; gud hade tillåtit det. Han hade hört detta i går av klockaren, som just kommit från Broby. Och denne man, denne onaturlige son, denne alkoholförgiftade stackare, denne — — — prästen slog ut med armarna i vrede — denne hade rest att träffa sin frilla, sin älskarinna. Redan för ett par dagar sedan hade han rest, denne usling. Icke en gång sin fars jordfästning ville han bevista. — Men gud i himlen, som ser allt och vet allt, han som är fruktansvärd och rättfärdig, han skulle veta att veder-gälla. Förbannad skulle han vandra på jorden — fattig och eländig och hemlös skulle han bli. Ty gud har sedan jordens grundläggning med hård hand straffat den otacksamme.

Prästen hade ställt sig borta vid fönstret och såg ut över vägen, som knappt skönjbar slingrade sig fram mellan nersnöade åkrar och kala kullar. Klockan var tio nu och själv måste han se att komma till kyrkan om han också blev så gott som ensam där. Men han hade velat se om likföljet inte var i annalkande. — Ja — stort blev det nu inte, det här likföljet, men inte fanns det väl en endaste bonde eller torpare i norra delen av socknen — där denne underlige man nu bott hela sitt liv — som inte med sin närvaro ville hedra och visa sin kärleksfulla tillgivenhet för denne ensamme jätte, denne nyss ramlade jättefura, som genom decennier ensam sett ut över den kalhuggna nejden. Nej blott likföljet kom blev kyrka och kyrkogård befolkad.

Och därför kände han lust att vänta, gammelpästen. Vilde helst sälla sig till den sörjande skaran.

Länge väntade prästen, men när han ingenting såg och klockan slog elva, fann han sig nödsakad att gå. Ute på gården stannade han emellertid. Trots vindens vrål och snökornens visslande dans, tyckte han sig ha hört något — ett rop där nol i vägen. Kanske likföljet kom. Han gick ner på vägen, arbetade sig mödosamt fram genom de hopade drivorna, satte hand över öga och sökte genomtränga den virvlande drivsnön. Jo —. Något mörkt rörde sig därnere på vängen vid bäckbron — och nu hörde han det där ropet igen och mera tydligt. Hjälp — hjä—älp. Herre gud — — här var något galet på färde! Prästen vadade upp till gården igen. Fick fatt på Johan och bad honom följa. Och Johan följde. — Nere vid bäckbron hade under natten hopat sig en manshög driva. Och i denna hade han Ola Åsen kört fast när han ensam kom körande med Stenius lik. Ty ensam hade han fått fara i grådagningen, Ola Åsen, då ingen enda ville följa med och hjälpa. — Vi skylla inte Homsjö-gubben något, hade alla som en svarat när han bett dem om bistånd — vi ha fött honom och klätt honom för slag och onda ord, nu är det nog. Res du Ola, men pass gott på kistan, så att inte faen tar den. — — —

Och Ola hade baxat på kistan, som stod där i järnmagasinet, gått vid sidan och kört och styrt lasset med ena handen. Men aldrig hade han kört tyngre lass, ty brunen, som drog fem skeppund utan ett svett hår, svettades nu så att skummet kokade i ljumsken. Och aldrig i sitt långa liv hade Ola varit så rädd, ty efter

honom och kistan följde hela tiden en stor fågel — en korpsvart fågel med böjd höknäbb och svarta, underligt lysande ögon. Gång på gång hade Ola schasat åt denna fågel, hojtat och dunkat i släde och kista, men av intet lät han skrämma sig. Följde endast troget, flög efter i korta distanser från träd till träd. Och när Ola äntligen skräckslagen kommit genom skogen och ut på de kalhuggna vidderna där stormen pressade på och där inte ett enda träd skyddade — så tyckte han sig se den svarta fågeln genom snömolnen flyga däruppe mitt över kistan.

Och till råga på allt hade han vält ett otal gånger, men värst blev det dock vid bäckbron i prästgårdsägorna — där gled den tunga kistan, gled och blev liggande på kant nere i det snöfyllda diket. Gud i himlen hjälpe honom — han hojtade och skrek, Ola, gång på gång efter hjälp.

Och äntligen efter en ångestens evighet kom prästen följd av Johan. Och båda två voro de drivande vita av snö och sinnesrörelse. Med tillhjälp av stänger fick man äntligen kistan upp ur diket, fick den placerad på släden och kunde fortsätta. Prästen och Johan gingo på var sin sida och höllo i, men Ola ledde hästen vid tygeln. Alla tre tego, dödens hemskhet och stormdagens sus och dån fyllde dem alla med fruktan. Men hela tiden gick Ola och undrade på om någon av de andra såg fågeln — kanske han ensam kunde se den, där den flaxade svart emot den drivande snön — — han som var söndagsbarn och synsk.

Efter ytterligare en timme var man framme vid kyrkan. Inte en levande själ sågs till på kyrkogården, men inne under de skumma valven suto två fattighus-

gummor, gamla Stava och kyrkvaktaren, uppe på läkta-
ren organisten. Det var allt.

Äntligen dånade klockan uppe från tornet — dång
— dang — tonerna kommo spröda och späda, som klang
av sprucken metall — sänkte sig ner över kyrkogården
med dess vita kullar och nersnöade kors och stenar,
sökte draga vidare ut över Kyrksjön — ut över den
vida folktomma bygden, ville förkunna att Stenius, den
siste av sin ätt, skulle vigas åt förgängelsen nu och
samlas till sina stolta fäder inne i det granitmurade
gravkapellet. Men blåsten var för stark i dag och den
drivande snön för tjock, tonerna blevo sittande i den
tjocka, tunga luften närmast kyrkan, kunde inte gå ut
över bygderna som de annars brukade — kallande,
manande.

Och intet orgelspel — ty det oerhörda inträffade
nu; detta, som icke i mans minne skett att orgeln plöts-
ligt befanns obrukbar. Klockaren, han Johansson, hade
bett tramparen börja och själv satt sig på stolen när
kistan bars in — bars in av fyra upprivna människor:
prästen och kyrkvaktaren, Johan och Ola. Men när han
sänkte fingrarna färdiga till grepp brast något inne i
orgeln, det genljöd i den tomma kyrkan — ekot av smällen
svarade som detonationerna av ett skott inne bland
de skumma valven. Och när klockaren väl kom till sig
igen efter förskräckelsen och ville försöka, kom icke
en enda ren, rungande ton — endast ett hest tjut,
som en hunds skall i natten.

Framme i koret stod jordlådan och vid sidan av
denna sattes kistan, en enkel kista av betsad fur, så
helt olik faderns, salig kommerserådets skulpterade ek-

kista, tyckte gamla Stava, vilken som sin barndoms största och betydelsefullaste minne bevarade erinringen om den begravningen — den ståtligaste där i mannaminne. Då hade 170 åkande och ridande följt kistan, då hade fyra mässhakeklädda präster sjungit begravningsmässan, då hade två guldsmidda förridare, som själva majestätet sänt, ridit före kistan med medaljer och blixtrande ordnar.

Men nu var det annat — nu när hopplösheten och döden kommit dragande till Homsjö-bygden. Så tänkte gamlan där hon hopkrupen och huttrande satt med rödkantade ögon i bänken.

När de tre skovlarna mull fallit, ville prästen tala — minna om den stolta furan, som stupat i nordanstormen — — tala mäktiga ord, aldrig dittills hörda. Han kände stormens darrande ilar, som kommo hans gråa lockar att skälva och han förnam stormen inom sig, dessa tusende ord som stodo färdiga därinne, dessa som gräto, som bådo, som ville ut i ljuset. Priset och berömmelsen och tacksamheten emot denne väldige ande, som nu låg här stel, utan tanke och liv medan vintern låg tung och kall över hans starka kärleks, hans röda drömmars bygd. Det var om detta och om Stenius, den som trodde på sig själv och på sina gärningars välsignelse, som han ville tala, prästen. Men han kunde inte. Kunde inte för sitt liv få fram ett ord.

Men när kistan bars ut, föll han avsvimnad till golvet och måste bäras in i sakristian.

Klockare och trampare kommo emellertid till. Det blev fyra män, som skulle bära den siste Homsjö-patronens stoft in till de sovande fäderna i gravkapellet.

Och de fyra arbetade sig mödosamt fram genom snön; gång efter annan snavade de emot gravkullar och gömda stenar. Den tunga kistan med sin enda, enkla prydnad — kransen av lingonris med röda och gula pappersblommor, Åsmorans sista gård åt patronen — den tunga kistan vacklade hit och dit, plöjde upp en bred väg i snön, lade sig stundom trött på sidan som om den ej ville längre. Men de fyra hade seniga armar — fram gick det, sakta men säkert.

Stormen hade emellertid tilltagit i styrka; drivorna tornade upp sig allt högre kring stenar och svarta kors, reste sig manshöga mot kyrkväggar och murar — de fina, stickande snökristallerna virvlade för varje minut allt vildare om i täta skyar, murade igen ögon och öron, piskade händer och ansikten, svepte alla föremål i ett halvt nattligt dunkel. Och de höga, svarta popplarna som kransade griftgården skakade sina smala grenar, böjde sig ödmjukt för stormens pressning, ruskade sina kronor och klagade oavbrutet, som om de sörjt över sin egen oförmåga gent emot vinterkölden, som ville överväldiga dem.

Äntligen var man då framme vid gravkapellet. Men när man började bryta på dörren av hamrat järn, erfor man till sin bestörtning att den ej lät sig öppna. Den satt fast där den satt i sin gjutna karm — alla försök voro lönlösa.

— Försök att bryta upp låset åtminstone, skrek en.

— Omöjligt, svarade en annan ansträngt och hest genom stormen — se vilka grejor — men med dynamit.

— Dynamit, är du galen! Steniusarnas gravkapell sprängt med dynamit — nej!

Alla synade de dörren och det väldiga låset, vände det och ryckte i det. Men ingen visste hjälp med detta. Ringkarlen och de två fattighusgummorna kommo också till, hjälpte till med att fundera, kommendera och ge goda råd — men lika långt kom man. Och under tiden sjönk kistan allt djupare.

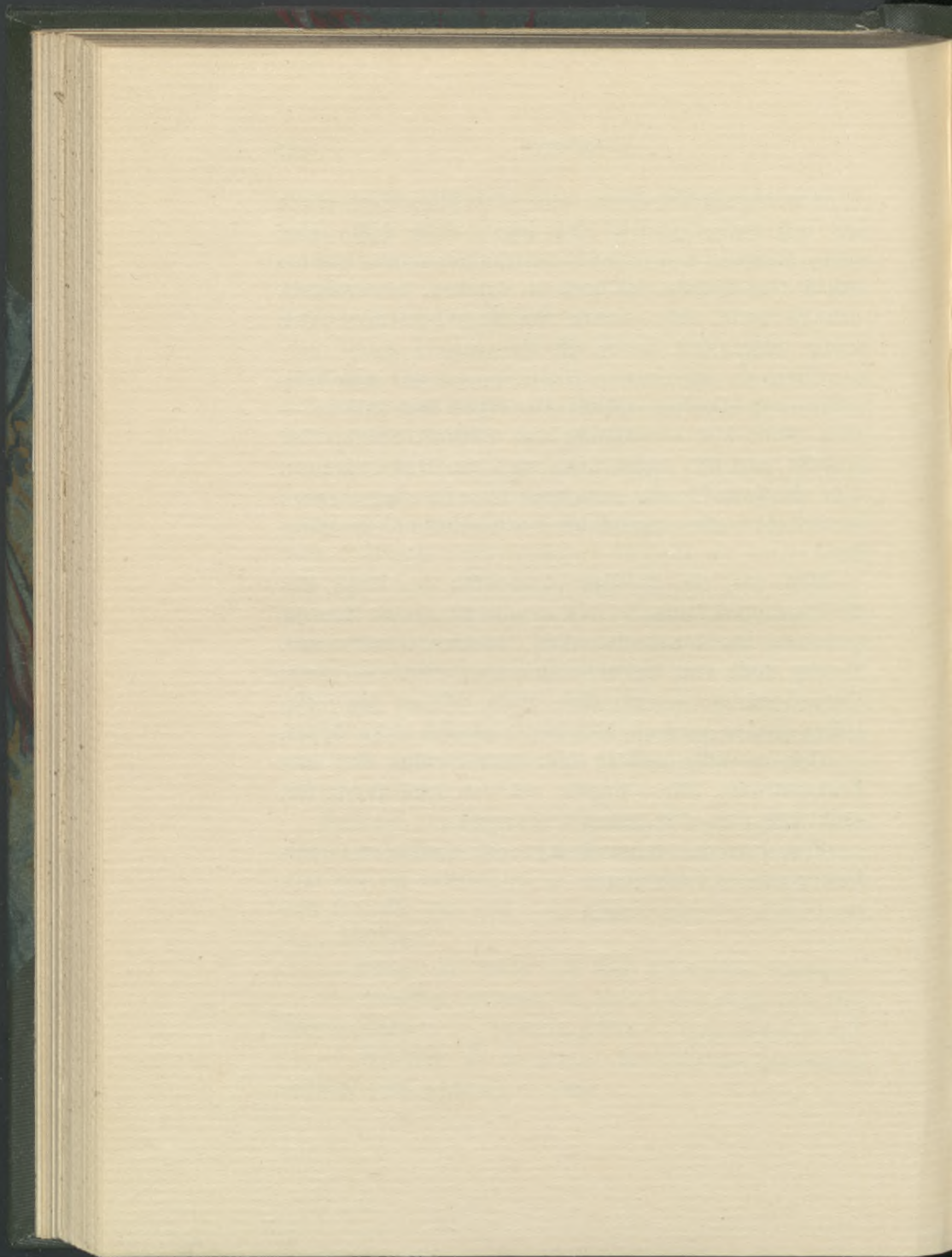
Efter en halvtimmes fruktlöst prat gav man tillsvidare upp. De fyra spände åter repen över axlarna — man vände åter samma väg man kommit. Stenius fick i likhet med alla andra finna sig i att ligga i bårhuset tills vår kom. Ty där i socknen öppnades ingen grav i vintern då jorden var så hård och arbetet så ansträngande.

Men när vår äntligen kom efter den långa, förfärliga vintern, fanns det inte en som mindes att Homsjöpatronen låg bland de andra i bårhusets svarta rad. Ty den ende som lagt sig vinn om att minnas — gamle Homsjöprästen — var död. Hade dött en dag i den heliga påsken med ett blitt leende på sina bleka läppar.

Och en tidig majdag blev herr Stenius, den siste brukspatronen där i bygden och den siste av sin ätt, sänkt ner i en stor gemensamhetsgrav.

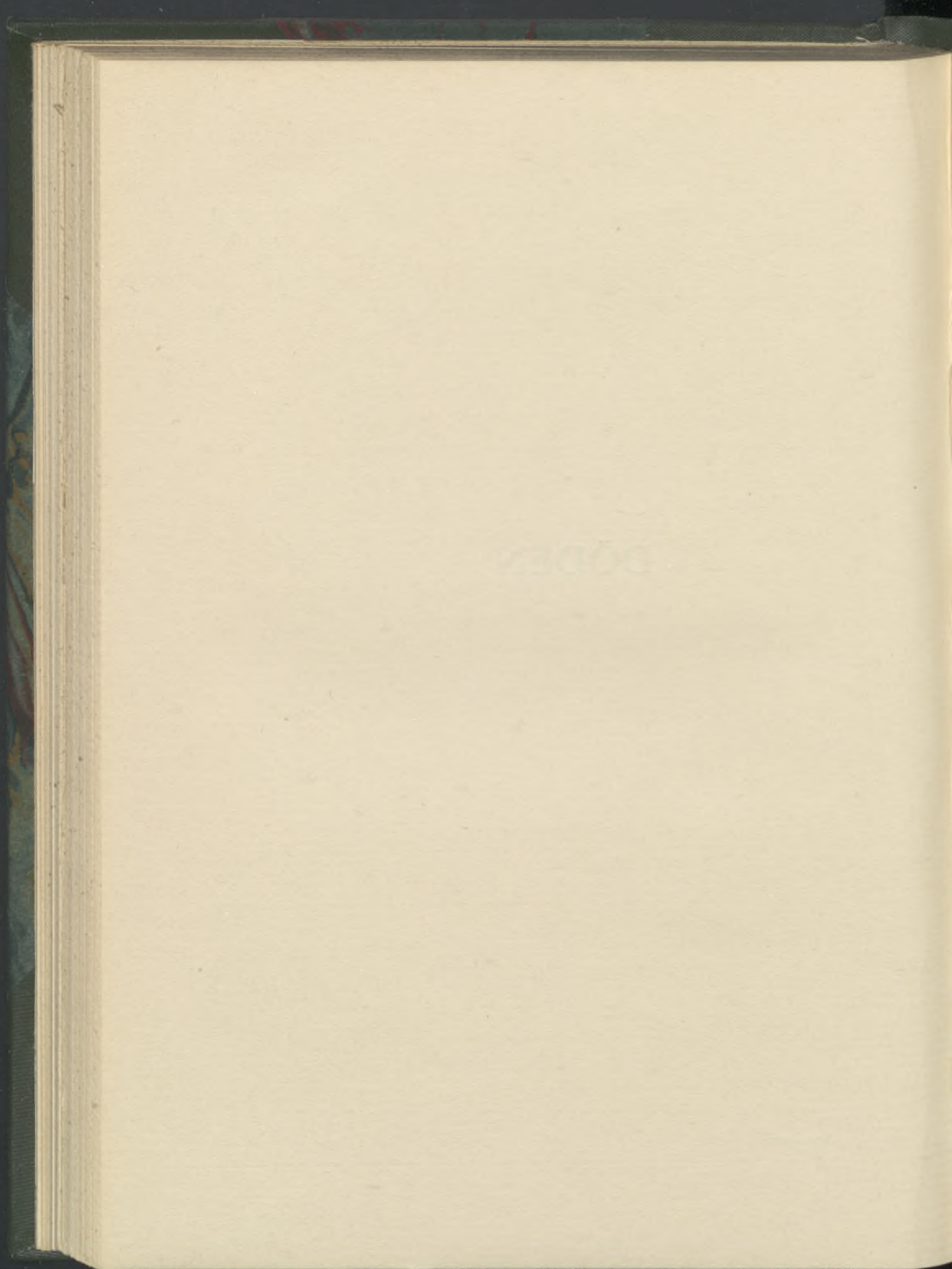
Fick sova den eviga sömnen mitt emellan en torparhustru och ett fattighjon.

DÖDEN

PATRON Borggren sitter mäktig och däst i sin ländstol och drar djupa bloss ur sin fina cigarr.

På det yttre kontoret sitta hans högre och lägre biträden lutade över sina höga pulpeter. Pennorna raspa mot vita foliosidor, skrivmaskiner klappa, bordsklockor ringa i kapp med avdelningschefernas telefoner och utanför avbalkningen tränga sig arbetsböjda män och kvinnor. Ty i dag är avlöningsdag. Den sista avlöningsdagen vid Broby.

Patronen sitter med de runda armarna om den runda magen i högönskelig välmåga och ro och låter tanken dröja vid tider som gått, tider som svunnit hän med glans av saga och äventyr. Han hör surret därute på stora kontoret, men detta som förr utgjort en viktig del av hans liv och hans livs strävan föreföll honom så avlägset och fjärran i dag. Detta allt angick honom ej längre. Han var färdig här. Hans mission var fylld, hans arbetsdag slutad vid Broby. Detta allt som han varit med om att skapa, detta som han sett växa upp

från en ringa början till ett företag av så mäktigt omfång att alla måste böja sig för det i beundran och underkastelse, detta var nu dödsdömt. Broby hade spelat ut sin roll, verket var fulländat, målet var nått. Om få dagar skulle död och stillhet härska vid Brobyforsens skumvita vatten, ty skogen var död. Ingenstädes, om man så reste tiotals mil in i landet kunde ett endaste träd uppbringas mer, där skogen för en knapp mansålder sedan växte böljande vild, där lågo nu vidderna öde. Det mäktiga Broby hade skoningslöst fullföljt sin från början fastslagna plan. Och patronen, den mäktigaste man i bygden, han som sedan flera år så gott som ensamt bestämt över Homsjöbygdens öden, han kände med sig i dag att ingen hade kunnat nå längre än han. Ingen hade som han kunnat leda Broby. Millioner och åter millioner hade han samlat och ifrån en ringa och underordnad ställning hade han arbetat sig upp till sitt nuvarande inflytande; han var nöjd, Borggren. Och han log i tanken där han satt med havannan mellan tänderna, log vid den tanken att icke allenast han själv kände sig belåten utan även andra. Hans nu avslutade arbete i Homsjöbygden var till fullo uppskattat å högsta ort. Vem om inte patron Borggren fick kommandörkraschan vid senaste stjärnfall. Nej han hade ingenting att förebrå sig, men väl mycket att rosa sig av. — Och nu var arbetsdagen slut, skorstenarna röko ej mer, sågarnas glupska stältänder hade vila, turbinerna tego och sulfidfabrikens skarpa stank drog ej mer genom dalen. Och i dag skulle han resa själv, resa härifrån för att aldrig mer återse denna här bygden. Först till huvudstaden, där det gällde att ventileras

ett nytt millionföretags utsikter och sedan mot norr, mot Norrlands avlägsnaste obygd, där skogarna ännu stodo kvar. Ännu var Borggren ung, knappt 50 år, ännu kunde han förädla mycken skog och samla många sköna millioner. Och han tvivlade icke ett enda ögonblick på att han om ett par år eller så som uppmuntran och belöning skulle huggas med ett eller annat storkors. Ty på allra högsta ort vet man att belöna den som verkligen gjort sig förtjänt av belöning.

Det knackar på dörren och patronen ropar ett barskt:
— Stig in.

En medelålders man med ett pussigt ansikte och med matta ögon bakom blanka brillor står lätt bugande på tröskeln.

Borggren blåser ut ett blått rökmoln genom näsan och ser halvt bestört på den inträdande. Det är uppenbart att han känner sig föga tilltalad av besöket.

— Sitt, säger han kort, men mannen på tröskeln står orörlig. Han är fattigt klädd och han känner sig bortkommen här inför den mäktige i det med gedigen komfort inredda rummet.

— Sitt, sitt, kommenderar patronen kännbart enerverad av den andres flegma.

Den andre sätter sig.

— Kanske inte patronen känner igen mig? frågar han halvt skamsen efter en tryckande paus.

— Nej, patronen skakar på huvudet.

— Mitt namn är Sten — — —

— Sten — vet mig knappast —

— Nog minns patronen — främlingen blickar mot

golvet och letar efter ord. De röda händerna darra — — mig som — — jag sålde Homsjöbruket och skogen — — Herre gud är det ni, goddag, patronen räcker fram handen i det han reser sig halvt ur stolen — hur har kandidaten det?

Sten svarar ingenting på länge, men så säger han lågt:

— Å, vet patron, livet är stundom svårt — och nu mitt i vintern, han faller tillsamman i stolen med händerna för ansiktet.

Borggren går ett par slag fram och tillbaka på golvet. Kastar cigarren och tändar en ny. Så står han stilla och fixerar den andre.

— Har ni förstört allt?

— Allt — —

— På dessa få år — ni fick ju ändå mycket pengar. Sten ser upp förgräten, men ögonen ha fått liv.

— Sannt nog, herr patron — — men inte tiondelen av värdet —

Borggren slår ifrån sig med händerna och rösten är vass när han säger:

— Hör inte hit — ni blev ej tvingad, tog vad jag bjöd. Kom inte nu och beklaga er.

De två männen sitta mitt emot varandra och lyssna till sorlet därute på det yttre kontoret, men de tiga länge.

— Och vad önskar ni nu? frågar äntligen patronen — pengar kan jag tro.

— Ja eller anställning.

— Anställning — hm, vad kan ni?

— Jag är ju medicine kandidat, mumlar Sten.

— Förstår ni er på bokföring?

— Nej.

— Kan ni mäta upp virke?

— Nej — Sten sitter åter med händerna för ansiktet.

— Kan ni leda en flottning?

— Var skulle jag ha lärt det där — — — jag är ju medicine —

— Angår mig inte — ni är förresten försupen, en rucklare — — vill inte ha er!

Tystnad. Äntligen talar patronen igen:

— Var bor ni?

— Ingenstans.

— Ni är landsvägsstrykare?

— Gärna det om ni önskar — — — Sten reser sig och går ett steg närmare patronen — — men lite pengar, mumlar han lågt.

— Hur mycket?

— Ah, patronen fick ju Homsjö för så gott som ingenting.

— Hör inte hit har jag sagt — — hur mycket?

— Några tusen.

— Ni är galen, karl, Borggren tar fram en tia.

— Här — ta den och gå — jag har brått om.

Sten går ett steg närmare och ögonen flamma, så kryper han tillsammans färdig att kasta sig över den andre, men i samma ögonblick trycker Borggren på den elektriska knappen och en kontorsvaktmästare skyndar till.

— Kasta ut den där karlen — och jaga honom

ifrån Broby — — eller vänta, håll honom kvar och sänd bud efter länsman.

Sten står mållös och stirrar på patronen, söker tala, men tungan är lamad.

— Har Andersson förstått mig?

— Ja herr patron.

— Bevaka karlen därute och säg länsmannen han skall anhållas som lösdrivare.

Några ögonblick senare är Borggren ensam igen. Han sätter sig bekvämt tillrätta vid skrivbordet, tänder sin slocknade cigarr och hänfaller i slöa meditationer. — Ja, tanken kretsar åter som för en stund sedan om hans arbete här vid Broby — ja han hade sannerligen ingenting att förebrå sig nu i avskedets stund. Som en redlig man hade han förvaltatsitt pund och otaliga stodo i djup tacksamhetsskuld till honom. Nu i dag blevo visserligen några hundra arbetare brödlösa, men arbete fanns ju på andra håll — de unga fingo söka sig bort, världen var stor. De flesta kommo väl till att emigrera och för de gamla fanns plats på fattighuset. Fattighuset ja, Borggren sken upp och sög belåtet på cigarren, det hade han och hans bolag av så gott som egna medel byggt och inrett. Och att fattighuset befanns ypperligt klargjordes mer än annat av det sakförhållande att allt fler och fler sökte sig dit. Rika och ansedda bönders barn frekventerade det allt livligare år efter år. Men besynnerligt var det ju att de pengar som bolaget med så frikostig hand strött ut över bygden inte räckte längre. Ty Broby-bolaget hade lett pengar i strömmar in över Homsjöbygden. Och här vid fallet där bruket stått borde en gång i fram-

tiden då endast ruinerna tala sitt stumma men mäktiga språk om Broby makt och härlighet resas en vård, som för en sen eftervärld skulle förkunna vad gott vi gjort bygden och i vilken tacksamhetsskuld bygden står till oss. — Ja, detta med minnesvården var en visserligen ny, men icke desto mindre beaktansvärd tanke. Med vilket intresse skulle ej kommande generationer ta del av den vårdens guldkrift. Vilka känslor skulle ej genomströmma dem som i framtiden sökte sig hit när de erforo att Homsjöbygden, som efter vad det ville synas skulle bli kal och öde i oöverskådliga tider framåt, en gång för länge sedan var rik och blomstrande. Att här fanns vin och mat och pängar i överflöd, att fordom trälände bönder gingo med silverkryckad käpp och åkte i vargskinnspäls efter vägarna, att deras söner rökte fina cigarrer i stället för hemodlad tobak och att deras döttrar gingo i siden med äkta spetsar och alla som en lärde sig spela piano. Och vilka tankar skulle ej den besökande främlingen få om det bolag, som kommit hit till fattigdomen och trällivet med allt detta och huru skulle ej den chef prisas i höga toner som vetat att åstadkomma något dylikt. Detta med minnesstenen blev i hast för patron Borggren en sak av betydighet. Varför skulle ej den prisas som offrat sin ungdoms och mannaålders hela kraft på Homsjöbygden och Homsjöbygdens folk, som kommit hit med livet och livets glädje och njutning till alla dessa som förr endast kände ett enda: den grå vardagens tunga slit. — Och Borggren lovade sig i denna stund heligt att icke glömma minnesstenen, som vid det kokande fallet för eftervärlden skulle berätta om bygdens välgörare.

Men nu i dag hade han ju annat att tänka på. Klockan ett hade han stämt möte med arbetarna. Ingen skulle ha det att förmäla att patron Borggren skildes från sina underhavande utan ett ord till avsked. Klockan ett ville han träda ut på balkongen, blotta sitt huvud och hålla ett gripande avskedstal till alla dessa hundra- den, som tjänat honom. Under de sista dagarna hade han gång efter annan i tankarna genomgått det till- tänkta vältalighetsprovet och funnit det hålla måttet även inför den mest kräsne. Han ville med av rörelse lätt vibrerande stämma minna alla dessa fattiga prole- tärer därnere, alla dessa som nu i det högtidliga av- skedets ögonblick stodo tårögda med blottade huvuden om den stora insats han själv och Broby-bolaget gjort i Homsjöbygdens utveckling, den rikedom han lett hit, det han offrat och det han framdeles ville offra för att hugfästa sitt minne och sin gärning. Men sist ville han tacka sina arbetare, som i sin ringa mån bidragit till att skapa det lyckotillstånd som länge rått i bygden, men som nu tyvärr hört upp. Och allra sist innan leve- och hurra-ropen skulle brusa honom i möte ville han ge tillkänna att envar arbetare hade att inne på kon- toret hämta en gåva han beslutat utdela och som sedan alltid skulle minna dem om deras chef och försyn, som alla förvisso hade älskat och sett upp till. — Borggren gned sina knubbiga händer var gång han sysslade med denna slutliga passus i orationen. Vilka hyllningsrop skulle ej efter detta stiga upp mot honom, den mäktige som nu gjort sin plikt och som nu drog sig tillbaka för att med oförminskade krafter ägna sig åt samma välsignelse- bringande arbete i en annan landsända.

Han ringer. En vaktmästare träder ljudlöst in.

— Ha alla fått sitt tillgodohavande?

— Ja, herr patron.

— Gott, han lutar sig tillbaka i stolen, drar ett djupt andedrag och sluter ögonen. Men strax spritter han upp och frågar:

— Vad är klockan?

— Ett, herr patron.

— Ett — — nå, han reser sig långsamt, då måste jag ju ta emot arbetarna. Vänd mot mannen vid dörren frågar han livligt:

— Äro alla samlade?

— Ingen enda har kommit, herr patron, svarar vaktmästaren långsamt och halvt skamset.

— Va i herrans namn vill det säga? Patronen blir blodröd.

— De ha sammankomst visst.

— Sammankomst — — —

— De överlägga — —

— Överlägga — — om vad?

— Om hur de ska ställa sig — — — den plötsliga uppsägelsen har visst — — —

— Har vad?

— Gjort dem modfällda.

Patronen sätter sig, lägger det ena benet över det andra och fumlar med tändstickorna för att ånyo tända cigarren.

— Men jag har ju befallt dem hit, säger han slutligen skarpt.

— De har hälsat att de inte lyder er längre, svarar

vaktmästaren lågt — — — och porträttet som herr patron ville förära dem bry de sig inte om — — —

Borggren slungar cigarren på golvet och rusar upp, springer fram mot den skrämnda tjänaren och ryter:

— Ha de sagt det — — —?

— Ja.

— Men detta är ju oerhört — — — oerhört — — att de vågar — jag borde, borde sända efter länsman — de *ska* lyda, han slår i bordet. Så småningom lugnar han sig emellertid, sjunker åter ner i stolen och griper efter en ny cigarr. Längre sitter han tyst och funderar, men så frågar han lågt:

— Blev han anhållen den där — —?

— Nej — — han rymde från länsman —

— Rymde han — — —

— Ja, herr patron, han slet sig lös och försvann emot Homsjöhället — — försvann spårlöst i snö-tjockan —

Borggren ler.

— Låt honom rymma, hit kommer han inte mer — — — säg är allt klart, säger han plötsligt gripen av en annan tanke — färdigt till avresa klockan tre.

— Allt är klart, kusken har fått order men —

— Men?

— Vädret är styggt och värre blir det visst till natten.

— Det blir kuskens sak — —

— Vägarna över höjderna äro ofarbara.

— Prat — klockan tre står släden för trappan, tre precis — till stationen är 3 mil vintervägen — klockan 9 går tåget — han förstår!

Vaktmästaren försvann. Och ordern lyddes. Klockan tre satt gamle kusken Lund med björnskinnsmössa och silverbeslagen piska med släde och hästar framför trappan. I över 20 år hade Lund tjänat vid Broby. Han var över 60 år nu, väderbiten och gråskäggig. I ur och skur, natt som dag hade han suttit på kuskbocken och ingen i Homsjöbygden kände vägar och stigar som han. Men i dag kände han sig ängslig, ty sällan hade han varit vittne till en sådan snöstorm. Och i dag när han satt här tåligt väntande sin herre drog han sig till minnas otaliga andra snödagar när himmel och jord smält samman till ett, men han trodde sig dock finna att dagen i dag var mera fruktansvärd än någon annan. En gång för längesedan hade han kommit i språk med en lärd herre från Stockholm som säkert hade kännedom i dessa ting. Och denne man klargjorde för gamle Lund under det släden gled fram över vinterblanka vägar orsaken till den fruktansvärda förändring i temperatur och annat som under de senare åren allt mer gjort sig gällande här uppe. Lund hade suttit vid den lärdes sida och slukat vart ord och han fann då att Homsjöbygden i mer än en mening var förbannad. Ty, docerade professorn, nederbörd och temperatur rättar sig i mycket efter växtligheten. Där skogen står rik och skyddande faller sommartides rikligt med regn och kölden i vintern är måttlig — men där skogen är borta och vidderna ligga öde och kala, där faller sällan regn och där rasar i vintern köld och väder utan måtta och gräns. — Nu var Homsjöbygden och bygderna vida omkring härjade som om eld och vattennöd farit fram, nu lågo hundra tals gårdar och torp öde och för föfot, nu växte endast

al i sänkorna och vide vid åar och bäckar, men höjderna och bergens sluttande sidor lågo kala, ty skogen var borta och visade ej lust att ånyo kläda de nakna fallen. Och aldrig hade nöden vintertider varit större än här under de senaste åren. Homsjö var förbannad. Gud hade sträckt sitt flammande gissel över dalen och över bergen, ty här hade syndats grueliga under de tider som runnit hän. Lund, som var religiös på sitt sätt och därför hatad av brukets friförsamling, suckade djupt vid tanken på guds straffdom, men även vid tanken på vad som förestod. Tre mil över kala ödevidder där alla vägar voro sopade igen av nordanstormens raseri; där icke ett träd fanns, som kunde ta emot och ge lä, tre mil nu när kväll och natt stundade. Herre gud var oss arma människor nådig!

Och klockan var närmare halv fyra när hästarna äntligen fingo sträcka ut. Patronen satt varmt i sina pälsar och täcken, men Lund kände kylan och blåsten redan fast resan knappt börjat. Framme vid sågarna och överallt på ömse sidor om vägen stodo stumma arbetare i skaror och grupper, men ingen enda lyfte längre på mössan, bandet var brutalt avslitet, envar vandrade sin egen väg och fick kämpa emot livets eländighet så långt hans kraft nådde. Men icke utan hot blickade dessa hundraden tigande proletärer efter den mäktige som nu lämnade dem och Broby för alltid. De flesta av dessa, som nu mitt i vintern stodo utan arbete, sedan det sista parti virke som stått att uppdriva var försvunnet, de flesta voro födda häruppe. Halvdelen av dem voro söner till en gång välbärgade bönder och många, många av de äldre hade själva en

gång suttit trygga på egna gårdar, sett sin egen gröda bölja i sommar och höst, hört sin egen skog susa. Och nu — nu var slutet kommet. Nu hade döden och olyckan, den de länge fruktat och väntat, kommit mörk och obarmhärtig. Nu fanns två alternativ: fattighuset eller landsflykten. Och mången senig hand knöts efter den bortilande släden som tyst försvann i snöröken.

Vägarna voro försvunna. Snön låg vit och jämn över de oändliga vidderna som nu i det rasande ovädreret mera kunde anas än ses. Men fram gick det, ty hästarna voro utvilade, hade enkom sparats till denna resa. Och gamle Lund smällde lustigt med piskan och kröp huttrande ihop i körstolen. Och under det medarna ljudlöst gled och släden sakta vaggade av och an kretsade hans tankar omkring det ämne som nyss sysselsatt honom — Homsjöbygdens ödeläggelse. För gott och väl 30 år sedan hade han själv suttit som skuldfri bonde på sin gård och ingen vågade komma honom för när den gången. Men febern grep honom — han sålde skog och gård som alla andra. — Och efter få år var han utfattig. Nu var han ensam gamle Lund, hade ingen mer att söka hjälp och tröst hos. Han var allena, ty hela hans släkt var nu att finna i Amerika. Och dit till sina söner ville han inte. Var för gammal nu. Ville dö häruppe, där han levat och där hans fäder levat och verkat i omindeliga tider. Han ville vila där hans fäders ben vilade och den tanken glädde honom mest att han nu var en gammal man och att döden snart skulle komma.

Mörkret kom tidigt i dag. Snömassorna från de tunga gråa skyarna, som lågo tryckande lågt över det

virvlande vita ödet drevo fram med oförminskat raseri. Och gamle Lund var gång efter annan fast besluten på att be patron vända om — men han hejdade sig alltid. Detta var fåfängt, inga föreställningar skulle få hans herre att ändra ett beslut som detta att nå järnvägen i kväll.

Hittills hade hästarna gått fram i sakta lunk, men nu började de skritta. Bron vid Homsjö hade passerats och nu tog den farligaste färden vid på allvar; nu gällde det att i snöglopp och mörker finna fram över de milsvida sträckor, där Svarttjärnsskogen en gång böljade rik och mäktig, men där bergen nu lågo kala. Här fick man helt och hållet förlita sig på hästarnas skarpsinne, ty intet människoöga kunde i kväll genomtränga mörkret och vägen var försvunnen för länge sedan. Lund talade uppmuntrande ord till sina dragare, han steg ur och gick bredvid dem, klappade dem på länder och bad dem göra sitt bästa. Det gällde livet detta. De borde märka sig det — hans präktiga kampar — livet varken mer eller mindre — mister vi vägen nu finnes ingen räddning, miltals finns inte en människoboning, bara ödemark, ödemark — — —. Långe gick han så småpratande, men så snart patronen vaknat ur det slöa dös, som en god middag och härligt vin försatt honom i, ber han sin kusk med en svordom stiga upp i åkdonet och låta krakarna smaka piskan — just piskan. Ty på det här sättet kommer man för sent. Och faen skulle ta Lund om han inte lystrade. Och Lund måste bruka piskan. Men hästarna förmådde ej hastigare än hittills arbeta sig fram genom de famndjupa snömassorna. Pusten gick het och stönande, skum

täckte sidorna och deras kroppar darrade i fåfång ansträngning. Patronen svor och hotade. Säkert var det flera timmar sedan de lämnade Broby och ännu hade man ej nått högsta höjden — Homsjöbygdens vattendelare. Ty ännu bar det uppåt.

Plötsligt stannade hästarna. Och varken piska eller tillrop kunde förmå dem att ta ett steg vidare.

— Slå, röt Borggren.

Och kusken slog fast det bar emot. Men hästarna frustade blott, sparkade upp snön, så att kokorna yrde om släden, men ville icke fram. Lund hoppade ur, och hans tankar sysslade med mångahanda — trolltyg och annat. Man hade exempel på det oskäligen djur sågo mer än människor.

Men snart fick han syn på något som låg där framme, halvt höljt av snö. Ett långt mörkt föremål, tyckte Lund. Han kravlade sig närmare och fick visshet. En människa, ännu varm, men sanslös. En man klädd i tunn kavaj med skinnmössa över öronen. Han ropade genom stormen — här låg en död eller döende — en, som sökt sig över fjället, men hejdats av ovädret — här måste hjälpas. Detta vrålade han genom larmet, men Borggren rörde sig icke. Satt där han satt i sin mäktiga vargskinnspäls och med skärpet lindat om haka och kinder. Och länge teg han, men när Lund började slita i kroppen där framme och det såg ut till att hans mening var den att bringa fyndet upp i släden ansåg han tiden var inne att handla. Han reste sig halvt och röt:

— Låt honom ligga.

Lund gjorde invändningar. Detta kunde ej patron

mena. Att bli liggande här var detsamma som döden — en kristen måste vara barmhärtig.

Barmhärtig — nu när det gällde att hinna fram i tid, hinna nattåget till huvudstaden. Nu när det gällde affärer av sådan räckvidd. Nej!

— Låt honom ligga. Han ropade ännu en gång och fäktade vilt med armarna — ligga, ligga — hör han!

Vad hade han med denna främmande människa. Belasta släden nu — komma för sent — gå miste om hela affären, han så sinnrikt tänkt ut. Klockan 2 i morgon väntade bankcheferna — — nej, nej! Och han sjönk samman igen och släden satte sig skälvande i rörelse.

Stormen snarare till än avtog. Här uppe å de trädlösa slutningarna fick den bättre fatt än där nere i dalen. Och snökornen skarpa som nålspetsar kommo dansande i horisontalplanet, gingo fram med visslande larm i böljor och skyar, murade igen ögonen på folk och djur, trängde sig in mellan kläderna, ryckte i filter och fällar, piskade obarmhärtigt ner allt som kom i dess väg.

Mörkret var ogenomträngligt, och kölden våldsam. Men gamle Lund satt orörligt hopkrupen i sätet och han kunde ej slita sina tankar från mannen därute i snööknen som de nyss lämnat, denne som ingen makt nu kunde rädda. Och han sökte utfundera vem denne man kunde vara. Från Homsjöbygden var han knappast. Ingen enda där skulle söka sig över det kala fjället ensam nu i detta väder. Nej främmande var han. Kanske en vandrande hemlös, kanske en tattare, som skilts från sitt följe och nu i kvällen sökt sig västerut mot stor-

bygden upp efter riksgränsen. Eller en förbrytare kanske som sökt komma undan. Han fick ingen klarhet i detta, men han fann det obegripligt att hans herre ej velat hjälpa. Och som han satt här lyssnande till stormnattens tusende ljud gingo hans irrande tankar tillbaka och han erinrade sig alla de nattliga färder han företagit genom bygden och över fjället. Storm och snö hade rasat då som nu fast ej efter samma måttstock. Men aldrig hade han känt förtvivlans fruktan som i natt, ty ingen enda hade gått under medan skogen stod hög och böljande stark. Högt däruppe över de piskade kronorna hörde man oväldret draga fram, vilt och obändigt, men här nere tog varken vind eller köld. Och hur ofta hade det ej hänt att han spänt dragarna från när mörkret blev hinderligt, satt dem fast inne bland skyddande snår och själv sökt värme och skydd vid en flammande stockeld — — —

Han spratt upp ur sina funderingar, ty med ett ryck hade släden stjälpit kull och alla lågo de ett ögonblick begravnade i drivorna. Stel och mörbultad reste sig kuskens med ansträngning. Hans första tanke gällde patronen och äntligen fick han honom över snön. Hästarna reste sig själva. Borggren svor och hotade. Han skulle minnas detta — en kusk som inte höll vägen. Lund kunde vara förvissad om att detta skulle bli honom en dyr historia. Gubben sökte urskulda sig. Patron borde betänka i ett sådant väder —

— Tig karl! Borggren knöt den behandskade näven. Hela tiden tänkte han på dessa millionaffärer, som nu kanske skulle gå om intet. Men det fick inte ske — nej. Och i pockande ton gav han befallning om resans fortsättande.

Och släden gled fram ljudlöst över snööknen, gled vaggande in i ödet, in i det larmande mörkret, medan kölden kom alla lemmar att stelna.

Plötsligt ta de uttröttade hästarna bättre fatt, släden glider mera stadigt förefaller det kusken och han tycker att marken är jämnare nu. Han kunde ej fatta detta, ty här fanns ej trampad väg. Han anser sig böra göra sin herre uppmärksam på detta, uttala sin glädje över att resan gick bättre än förr, men i samma ögonblick greps han av en aning som isade honom. Ja om den aningen besannade sig då —. Då var varje räddning utesluten. Då hade hästarna tappat vägen. Här mitt uppe på kala fjället, miltals från folk. Han hoppade ur och undersökte terrängen. — Riktigt! Hans farhåger besannades. Genom mörkret kunde han urskilja ett färskt slädspår. Hästarna hade tappat vägen. Och de hade kört runt, i ring. Det var deras eget spår, halvt igenblåst de följde. Han höll inne och meddelade sin herre detta i så skonsamma ordalag som möjligt. Men denne tycktes till en början ej förstå meningen. Han befalle blott: Kör, kör vidare — jag hinner ju inte — hinner inte — — men så småningom förstod han att något förfärligt hänt, något ohyggligt som han knappt nu i sitt omtumlade tillstånd kunde göra sig reda för. Men detta oaktat yrkade han hetsigt på att resan skulle fortsättas. Ofördröjligen. Han hade börjat frysa trots pälsen, ty såväl filt som fäll hade en stormil tagit och slungat ut i natten. Och Lund hade lytt, åter fattat piska och tömmar.

Fortsatte att köra utan mål och mening ut över snövidderna. Plötsligt hade han hört sin herre jämra sig

och han tycker att jämmern genom stormen trängt fram till honom som kvidande gråt. Han hade frågat något om han skulle stanna, men ej fått svar. Tömmarna hängde slappa och pisksnärten ormade sig i snön. Och de fortsatte att köra länge, länge. Lund var gammal och han kände ingen fruktan för döden. Men han tyckte blott det var underligt detta att han ej mer skulle pyssla där hemma i stallet — att en annan skulle sköta den syssla han skött så länge. Ty han hade glömt att han nu var utkastad som alla andra. Men döden i och för sig var honom likgiltig. Han sökte göra sig reda för hur han skulle dö härute på de stormpiskade vidderna i natten och han kände sig övertygad om att döden ej skulle bli svår. Så kom han att tänka på hästarna — — — och på honom som låg där tillbakalutad, tyst som en död. Skulle också han dö? Det kändes underligt detta att den mäktige Brobypatronen skulle dö på samma gång och på samma sätt som han — —. Han märker att släden står och han förstod att hästarna ej kunde mer. Längre satt han orörligt hopkrupen, stel, med hakan stödd mot bröstet. Och han såg underliga syner — såg mor, som var död för 40 år sedan och brodern som drunknade och slutligen tyckte han sig se gården han ägt en gång, gården som nu var försvunnen och vars tegar nu lågo för fäfet — men han vaknade upp ur sitt dös vid en hästs gälla gnäggande. Och han påminde sig plötsligt var han befann sig. Han ansträngde sig till det yttersta och steg ur släden. Ja, hästarna skulle också dö. Men han ville dock i alla fall lösa dem. Kravlade sig fram och började slita i remmar och söljor. Han kände hur de

kraftiga djuren darrade av köld och han sökte klappa dem och tala smeksamma ord till dem. Men han kunde ej, ty lemmarna blevo allt stelare och tungan kändes lam. Han lyckades lösa den ene, högerhästen, storbrunte — — men kunde ej mer. Kröp fram till släden och sjönk ner i lä. Kände en sådan utmattning, ville lägga sig i snön och slumra in — sova, sova. Men tanken på den andra hästen aggade. Han visste knappt varför men han tyckte han borde lösa även denne. Och krypande fram genom snön nådde han hästen och började oförtövat sitt arbete. Han sysslade länge, en hel evighet, tyckte han, men kunde ej. Nej remmarna voro som järn, nej — han kröp tillbaka igen och intog sin förra plats. Han sätter sig i snön med ryggen stödd mot släden. Och de där underliga synerna inställde sig igen. Han tyckte han gick på sin gård som för många år sedan och han såg rönnbären glöda över de stråttäckta taken och han tyckte det var afton och solen sjönk blodröd i Homsjön — Men han vaknar igen och tycker sig höra en röst — en underlig dov röst som klang i ett gravvalv. Han reser sig på knä och lyssnar och han hör rösten igen — — nu i hans närhet. Herregud, det var ju hans herre och hans herres röst. Och han erinrade sig åter allt.

— Äro vi framme nu? hörde han patronen fråga — men han kunde ingenting svara på detta. Han knäade sig fram och lutade sig över honom som halvlåg i baksätet och äntligen kunde han svara, men rösten var icke hans — nej en lallande barnstämma tyckte han.

— Vi äro på kala fjället — — och frysa ihjäl —
Och han hör patronen gråta som ett barn, gråta

och tala om hjälp — han måste fram — — millioner stod på spel.

Men han hörde rösten som ett fjärran mummel, som sus av vatten och vind i natten.

När gamle Lund vaknade upp till medvetande igen låg han i ett ljust rum och en ung kvinna i vit dräkt satt på en stol vid hans säng. Och han såg solen skina in genom fönstren och kände den egendomligt skarpa lukt som är känneteckande för ett sjukhus. Han slöt ögonen igen och sökte få klarhet i detta, aldrig förut hade han varit här och han kunde ej förstå varför han nu låg här i stället för att sköta sin syssla vid Broby. Men plötsligt stod stormnattens färd för honom och han trodde sig förstå att hans vistelse här hade något slags sammanhang med detta.

Men på hans upprepade frågor ville ej sköterskan ge svar. Först sedan läkaren kommit och gett henne lov berättade hon stillsamt med sin mjuka röst vad hon visste om tragedien där uppe på det kala fjället.

På morgonen tidigt dagen efter patron Borggrens avresa från Broby kom en uttröttad häst ner i bygden, och den hästen hade varit högerhäst framför patronens släde. Folk sändes ut, ty alla voro de förvissade om att en olycka hänt. Och ett stenkast från övre Homsjöfallet hittades släden. En häst låg i tilltrasslat seldon framför släden med öron och näsborrar fyllda av is. Inne i släden låg patronen i sin päls död och stel-frusen och under släden helt och hållet täckt av snö en gammal man vars skägg och hår frusit till is. Men det förunderligaste var att den gamle levde. Och alla förundrade sig över detta. Endast läkaren vid bruket,

som var med, talade upplysande om snön som värmt och skyddat och som vetat bevara och hålla vid liv.

*

Sommaren efter i bärtiden fann en tiggargumma från dalen ett halvt upplöst lik inne på vidderna, där Svartjärnsskogen en gång böljat. Ingen kände honom, men av papper funna på liket tycktes det framgå att hans namn varit Sten, men vem han var eller varifrån han kommit visste ingen.

Han blev några dagar senare lagd i fattigjord och snart växte ogräs grönt och frodigt på hans grav.

INNEHÅLL:

	Sid.
Förord	5
Fantefolk	9
Trälinnan	43
Arvet	83
Döden	129

164 26/9
164 10

Några pressuttalanden om denna boks första upplaga:

— *En betydande berättartalang* som med eller mot ens vilja rycker med från början och håller intresset vid makt hela tiden . . . . här finns en *otvetydig stil, personlig och pregnant.*

Otto Lundh (Arbetet).

— *Det en skalds formgivning* åt skildringen —. Den dekorativa inramningen, skogen och det dominerande Homsjöbruket samt skogen i alla dess skiftande stämningar är *praktfull, skimrande av poesi*, men också lamsläende i sin ödsliga hemskhet. — Med oemotståndlig fascinerande konst rycker Fredrik Persson läsaren med sig. Det är en *ovanlig berättartalang*, som skildrar dessa öden, en *ordkonstnär av rang*, som förstår att forma ett *sällsamt ämne* på ett *sällsamt medryckande sätt.*

(Landskrona-Korrespondenten.)

Fredrik Persson är en *connaissance à faire* på det litterära området . . . . en skildring som ju mera den fortskrider, desto mera *fascinerar*. Den är *spännande och hemsk* i sin *storslagna sanning och skönhet* . . . . framställningen är *ny och betagande vacker* icke minst för dess stämmingsmättade poesi.

(F.P.)

Författarens stil blir till och med *glansfull och gripande* — förf. skriver icke längre, han berättar och man lyssnar med intresse.

Carl Larsson i By (Odlaren).

— Det är med *mästarehand* författaren ger oss ett stycke kultur från gången värmlandstid. *Hans skildringar kunna gott mäta sig med Gösta Berlings saga.*

C. L. (Signalen).

— Kärleken till detta folk har i Syndare fått många vackra ställvis *gripande uttryck*. Som en *hembygds kärlekens höga visa* ljuder skildringen av Homsjöbefolkningen . . . . Syndare är hans (förf.) utan gensägelse bästa bok. Dess upphovsman äger en icke obetydlig berättarförmåga, stilen har både fart och bredd och åtskilliga av bokens partier äro givna med en *livfull åskådlighet, en stämmingsintensitet och en suggestiv kraft, som ge rika löften för framtiden.*

B-n. (Karlstadstidningen).

— förstår konsten att rycka läsarna med . . . . man har intrycket av någonting *äkta och självupplevat* som *griper och fångslar.*

(Norrköpings Tidningar.)

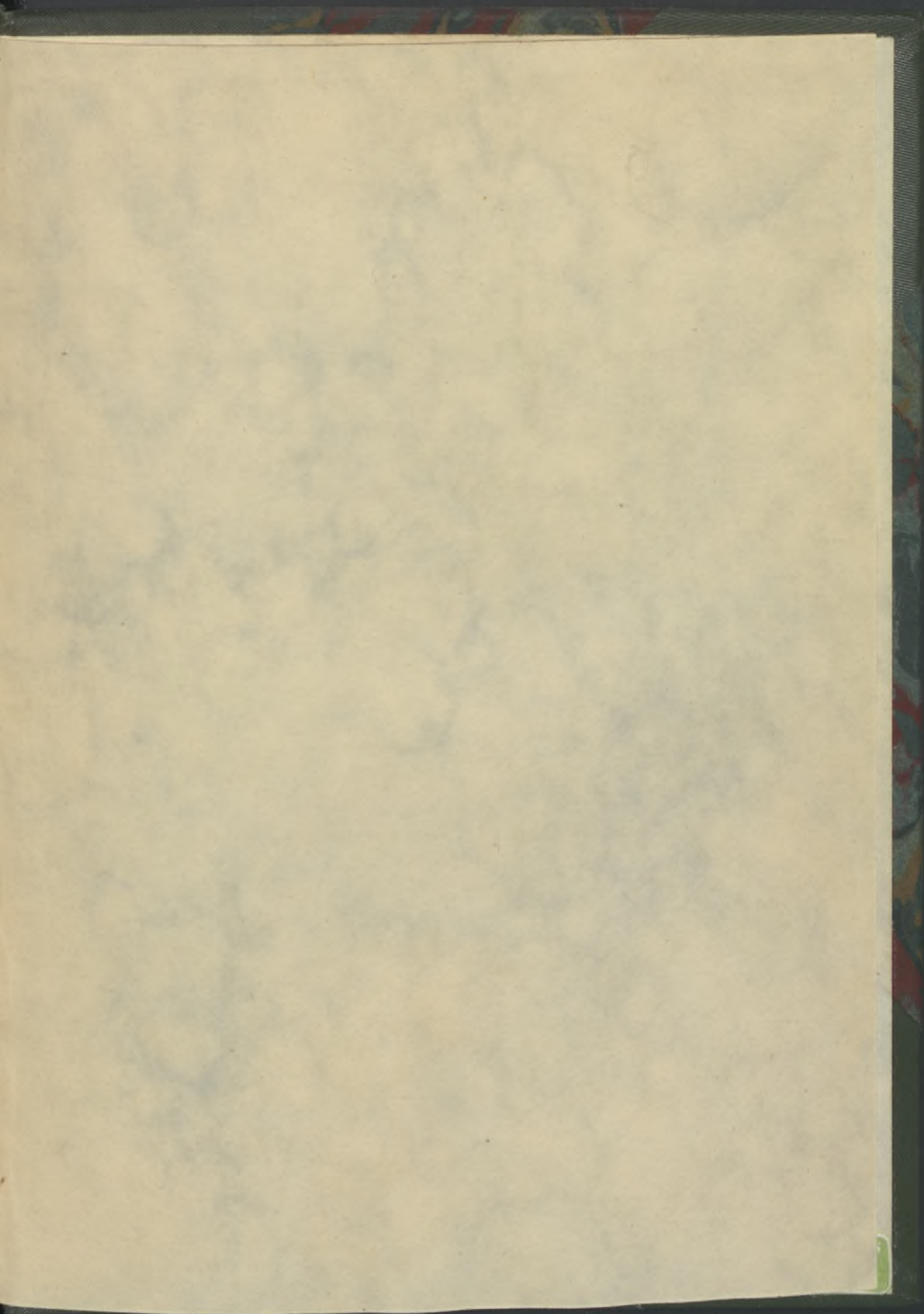
Vad fyra berömda representanter för nordisk diktning skrivit om denna boks första upplaga:

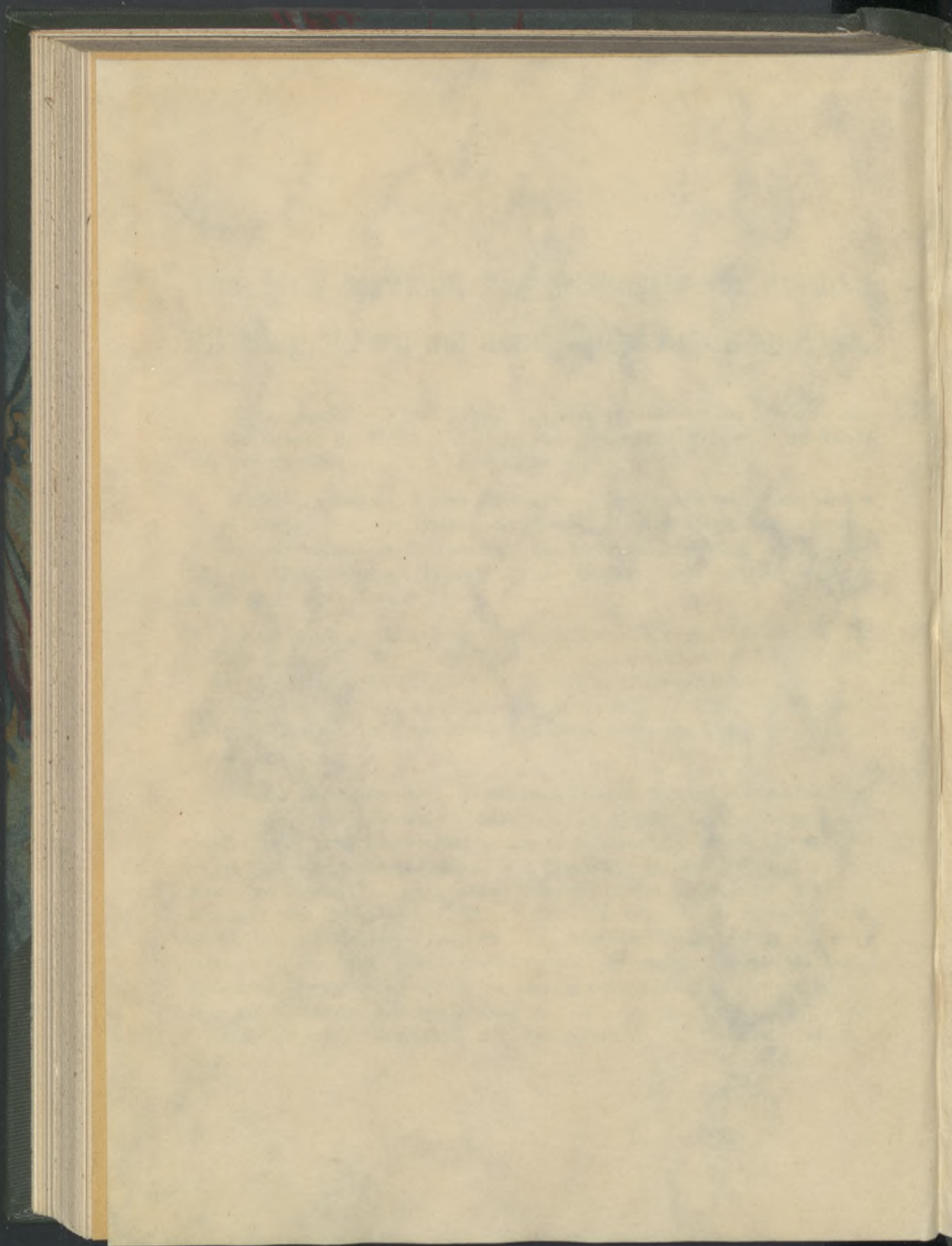
Selma Lagerlöf — i brev till förf. — »Jag vet inte om det kan bero där på att ni som jag älskar gamla bruk och skogar, men boken har intresserat mig mer än något jag läst på mycket länge.»

Danske författaren Sophus Michaëlis — »Jeg er ikke i tvivl om at det er en Digter, som har skrevet »Syndare»... Fortællingsmaaden er kraftig, dyb og gribende og sætter Læseren i den indlevede Stemning, som kun den virkelige Digter formaar. Homsjö og de Skæbner, som knytter sig dertil griber og bevæger Sindet.»

Isländske dramatikern Johann Sigurjonsson — »Det er en ublandet Glæde at læse Bogen fra første Blad til det sidste... Enkelheder er helt oforglemmelige... Malla i sin Kamp og Kærlighed... Drømmen om Laurentius... hendes ufrivillige Fald i Fossen, det er mesterlig gjort. Skoven og senere Skovens Genfærd indrammer alle Skildringerne og gør Bogen til en kunstnerisk Helhed.»

Norske författaren Ove Ansteinsson. »Det er en stærk og eiendommelig Bog, denne Fredrik Perssons Syndare... en mægtig Digtning, særpræget og eiendommelig, fordi den er baaret frem av en mandig glødende Harne. Det er saa velsignet festlig at finde en slik flammende fanatisk Vilje bak det som sker i en Roman... en Røst som formelig bryder sig gennem Mylret og som man maa stanse og lytte til... Den blir staaende för en som et stort, et vægtig, et tanketungt Digterverk... Fortællingen blir mer og mer støpt sammen og den ruller bred og mægtig paa det svenske Sprogs dybe, tunge Malmtone, Syner rulles op for en, store drastiske Billeder. Her glipper det ikke for Digteren, her holder han os fast... slik digterisk Kraft er der i denne Agitators Veltalenhed, at vi bare sætter oss till at nyde Digtningen i den.»

6000236789

Göteborgs universitetsbibliotek

125
JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

